PANAIT ISTRATI

CODINE

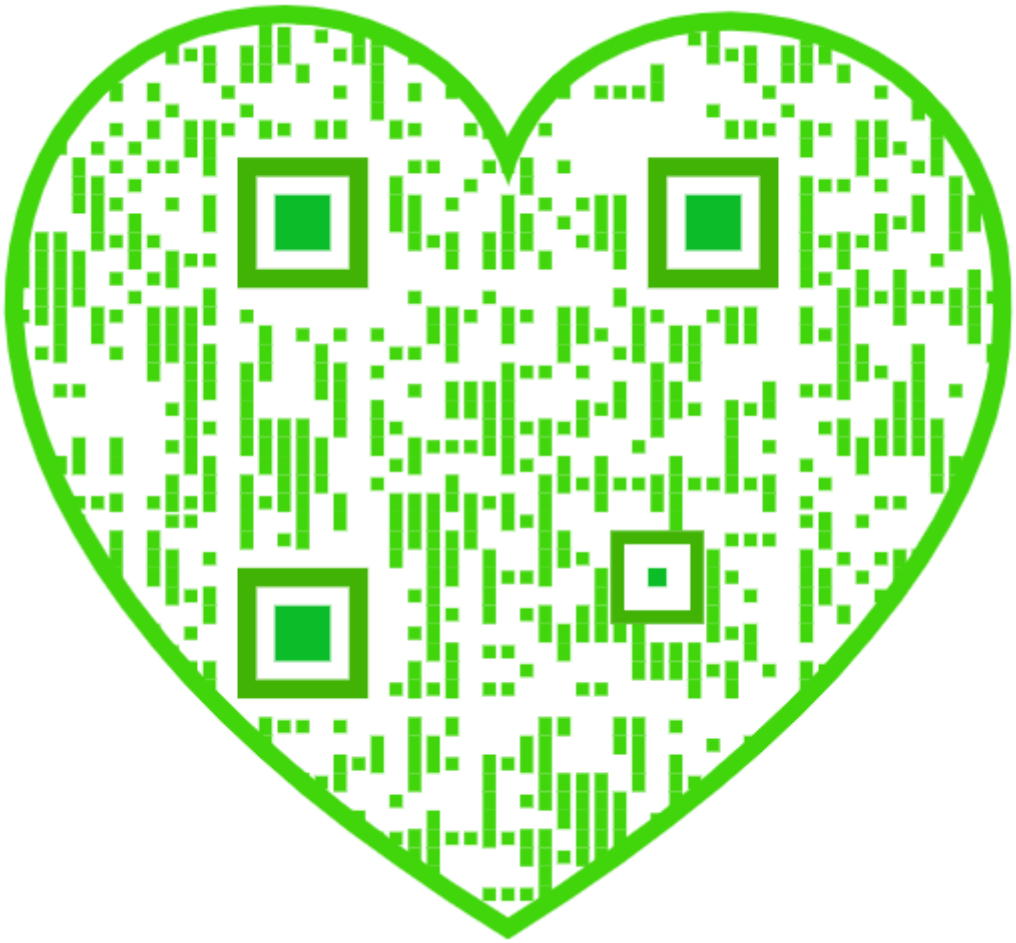

PANAIT ISTRATI

DE VERTELLINGEN VAN ADRIAAN ZOGRAFFI

Vertaling van

A. M. DE JONG

Schrijver van „Merijntje Gijzen's Jeugd"

PANAIT ISTRATI

UIT ADRIAAN ZOGRAFFI'S JONGENSJAREN

CODINE

Vertaling van

A. M. DE JONG

Schrijver van „Merijntje Gijzen's Jeugd"

AMSTERDAM
UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ „KOSMOS"

CODINE

Vóór wij op dit hofje kwamen wonen, hebben wij jaren lang, en juist in de periode van mijn kindsheid, waaraan ik de sterkste herinneringen heb, in de ,,Comorofca-wijk'' gewoond, amper een paar honderd pas hier vandaan. Mijn moeder is nu eenmaal zó, dat zij dadelik overal gaat verhuizen, als zij voelt, dat ze meegesleept zal worden in de ruzies van de buurt. En toch hebben we de laatste tien jaar in niet meer dan twee wijken gewoond; maar toen ik klein was, verhuisden we gewoonlik twee, drie maal per jaar: met Sint Joris en met Sint Demetrius, in het voor- en in het najaar.

Moet ik nog zeggen hoe rijk aan ontroeringen die verhuizerijen voor mij waren? Zelfs Pasen en Kerstmis betekenden voor mij niet zulke grote gebeurtenissen. Zo heb ik achtereenvolgens de meest karakteristieke wijken van onze stad leren kennen: de Russiese wijk, het Jodenghetto, de Griekse, de Zigeunerwijk. En overal maakte ik kennis met nieuwe zeden en gewoonten. Maar mijn moeder, die al alle vogels en hun pluimage kende, zei altijd, als ze me weer zo'n voor haar trieste verhuizing aankondigde:

,,De volken bidden tot Onze Lieve Heer op veel verschillende manieren, maar ze beduvelen Hem allemaal even hard.''

Elke verhuizing kostte mijn moeder drie werkdagen, en dat was heel pijnlik voor haar — om

nu nog maar niet te spreken van de vermoeienissen, het gebroken huisraad en andere onplezierige bijkomstigheden. Enkele weken voor het vastgestelde tijdstip stoof zij als een leeuwin door de omtrek rond, de neus in de wind, zoekend naar het raadselachtige kleine bordje, welks twee woorden: „Te Huur" zij even duidelik onderscheiden kon als iemand, die de kunst van lezen verstaat. Zij vertrok 's morgens in de vroegte en kwam tegen het vallen van de avond terug en ik kan me niet herinneren, dat ze ooit naar huis kwam zonder het gezochte woninkje gevonden en de huurpenning achtergelaten te hebben. Dan, de dag vóór de verhuizing, kwam de zware arbeid van het schoonmaken der twee kamers, die bijna altijd door de vorige bewoners in een treurige staat van vervuiling waren achtergelaten. Zij waste het houtwerk met heet water, verjoeg de wandluizen, trok ontelbare spijkers uit de muren, stopte — met zeep, zwavel en vergiftigde pap — de spleten in de wanden en de muizengaten, kalkte de muren twee keer en besmeerde de vloer met een laag gele klei, vermengd met koemest; want mijn moeder vertrouwde de planken niet, die vaak wandluizennesten verbergen. En dan kwam eindelik de grote dag, de plezierige reis achter het karretje, waarop onze inboedel geladen was, terwijl

moeder met de grootste omzichtigheid onze twee mooie petroleumlampen droeg en ik de wekker: de enige voorwerpen, die zij niet ingepakt vervoeren wou, sinds de meest rampspoedige onzer verhuizingen (die ik niet licht vergeten zal), en waarbij zij haar lampen in stukken vond en de wekker totaal in mekaar gedrukt.

Ik was twaalf jaar; wij richtten op een regenachtige Aprildag onze nieuwe woning in. 's Avonds heel laat, toen alle meubelen zo goed en zo kwaad als dat ging op hun plaats gezet waren, liet m'n moeder zich doodmoe neervallen op de rand van haar bed, dat in het zijkamertje stond, waar ook gekookt zou worden, en zei:

„Ziezo, kind, dat zit er alweer op . . . Wij zijn nog een trapje lager gezonken . . . Nu zitten we in de *Comorofca,* de beruchtste van al de buitenwijken. God moge ons tegen alle boosdoeners beschermen! Maar ik ben wel naar hier af moeten zakken om een gulden in de maand uit te sparen. Dat is twaalf gulden per jaar: net een nieuw pak voor jou. — Probeer om braaf te blijven, mannetje, zoals je tot nu toe geweest bent . . . In deze buurt zijn de mensen woestelingen; je moet je zo weinig mogelik met hen inlaten: de mannen vermoorden elkaar, de jongens slaan mekaar gaten in d'r kop en scheuren mekaar de weinige kleren,

die ze aan hebben, van het lijf. Je zult me zeker wel het plezier willen doen, je niet te bemoeien met hun spelletjes en hun ruzies: ik zou doodgaan van verdriet!"

Moeder was in die dagen slecht bij kas. De voorafgaande winter was ze ziek geworden, nadat zij kou gevat had; ze was meer dan een maand bedlegerig geweest en had heel haar spaarpotje moeten uitgeven. Toen kwam er nog iets bij, want een ongeluk komt nooit alleen; na haar genezing vond ze een deel van „haar huizen" door andere wasvrouwen bezet. Daardoor was ze elke maand een week zonder verdiensten, en dat betekende voor ons heel wat gebrek lijden, want mijn moeder heeft nooit schuld willen maken bij de kruidenier, en ook geen „armvol hout", geen „kopje maismeel" willen gaan lenen om ze nooit terug te geven. Bij dat alles stelde zij er een eer in, mij altijd netjes te kleden en me nooit barrevoets te laten lopen. Hoewel wij om zo te zeggen bedelaars waren, slaagde moeder er toch altijd in een huisbaas te vinden, die haar aanvaardde met haar kind, dat „niet luidruchtig" was, en haar zes kippen, goede legsters, die „opgesloten bleven"; want na haar zoon bestond voor mijn moeder alle levensvreugde in de verzorging van haar kippen en de kuikens, die zij voerde met

broodkorsten, uit haar werkhuizen meegebracht, en de talrijke bloemen-in-potten, die zij 's morgens en 's avonds nakeek en water gaf, waar ze lange gesprekken tegen hield, ze prijzend om hun schoonheid, ze vragend naar de reden, waarom ze toch zo onverklaarbaar kwijnden.

Een maal per maand kwam oom Dimi, en alle zes maanden oom Anghel ons bezoeken en brachten iets mee van wat zij missen konden: een beetje hout, wat maismeel, bonen, pompoenen of aardappelen, wijn en jenever. Oom Anghel, die rijker was, vroeg aan moeder, of ze geen geld nodig had, maar zij antwoordde onveranderlik:

„Nee, broer, Goddank niet: wie werkt en gezond is, heeft aan het nodige geen gebrek."

Zo waren onze omstandigheden, toen wij in de Comorofca aankwamen, maar de omstandigheden van de Comorofca bleven nog een eind beneden de onze zelfs . . . .

Deze wijk is in de loop der laatste tien jaren wel een beetje van aanzien veranderd. Toen was het een opeenhoping van de grootste ellende uit heel de stad, en tegelijkertijd de enige buurt, waar de politie zich 's nachts nooit in waagde. Ik wist dat niet, maar hoorde het al dezelfde dag, dat wij er aankwamen.

De buurvrouw van rechts, die een jeugdvriendin van mijn moeder was en in haar eigen huis woonde, kwam met de brave weduwe, die ons twee kamers verhuurd had ons haar hulp aanbieden; zij aten met ons mee, en vertelden dadelik alles wat nodig was om mij op de hoogte te brengen met het woeste leven om ons heen. Zij beklaagden mijn moeder:

„Hoe jammer, arme Zoïtza, dat je zo ver bent afgezakt! . . . 't Is waar, je hebt geen dochters, die rijp zijn voor de liefde, en geen zoon, die met het mes in de hand de meisjes betwisten zal aan al de schooiers van de buurt! Maar toch is het een treurige omgeving hier om een kind groot te brengen, al is ie dan zo rustig en braaf als 'et jouwe . . . Stel je voor, kind, die kleine zwervers doen vol trots de ouderen na: als ze dertien jaar zijn roken ze, stelen aan de haven, bezuipen zich, verkrachten de meisjes en trekken hun mes!"

Heel deze dag lang deden ze niets anders dan over de buurt roddelen, en mijn moeder, die een groot schaamtegevoel had en doodsbenauwd was, dat ik dingen zou horen, „die niet voor kinderen bestemd zijn," fronste voortdurend haar wenkbrauwen en stiet de vriendinnen met haar elleboog en haar voet aan om ze te doen zwijgen.

Ik spitste mijn oren en werd nieuwsgierig, toen ze bij de avondthee half fluisterend begonnen te praten over onze buren van links. Ik zat te ver weg om goed te kunnen horen en ik wou m'n moeder niet kwaad maken door de luistervink te spelen. De twee vrouwtjes sperden de ogen open en werden vaal in haar gezicht; zij beten op hun lippen, riepen ach en wee en schudden het hoofd. De woorden „moeder Anastasia", „Codine", „moordenaar" kwamen herhaaldelik voor in haar half gefluisterde verhalen. En ik begreep, dat een slechte man, die Codine heette, juist uit de gevangenis gekomen was; dat deze man de hele buurt op stelten zette, met iedereen ruzie zocht en ieder ogenblik zijn mes trok.

Die avond ging ik vol angst naar bed; lange tijd kon ik de slaap niet vatten. De muren van de nieuwe kamer roken lekker naar kalk; maar van de grond — al te rijkelik met modder en koemest ingesmeerd — steeg een walgelike geur op, die me wee om mijn hart maakte . . .

* * *

De eerste dagen in de Comorofca brachten geen bizondere gebeurtenissen.

Ik ging naar school; het was nogal ver, en ik at in de klas met andere arme kinderen, die evenals

ik in een buitenwijk woonden. Maar de eerstvolgende Zondag trok ik op verkenning uit en een geheel nieuwe wereld ging voor mijn ogen open.

Het Comorofca-plein leek op een groot amphitheater, ovaal, met twee uitgangen aan de einden: een langs het slachthuis — waar weinig gebruik van gemaakt werd — de andere langs de cavaleriekazerne, waar je ook mee naar de stad en naar de haven ging. Het plein was minstens twee hectaren groot, en rondom stonden, slordige, kleine huisjes, met geel of wit gekalkte gevels, van modder overspat, twee kleine raampjes, diep blauw of schreeuwend geel geschilderd; met verzakte binnenplaatsjes, wankelende deuren en hekjes. In het midden lag niet minder dan een geweldige mesthoop van huiselik afval, bergen vuiligheid; er waren kuilen en kleine meertjes vol groenachtig water, waarin cadavers dreven van katten, honden, kippen en biggetjes, die de grote, uitgehongerde varkens kwamen opvreten, ploeterend door de plassen en overal in wroetend met hun snuit.

O, dat vond ik helemaal niet plezierig!

Ons huis stond aan dat uiteinde van het ovaal, waar het zich opende naar de kazerne en de stad. Bijna vlak tegenover onze vensters, aan de overkant van de grote, ronde exercitieruimte voor de cavalerie stond de beruchte herberg van de weduwe

CODINE

Angelina, die de verschrikkelike Codine beroemd gemaakt had en die door de politie gesloten was na zijn twede en laatste misdaad. Daar dronken, schreeuwden en dansten de jongelui op de tonen van een draaiorgel, dat klagelik een nieuw lied jammerde, en vóór de kroeg stonden jongens van verschillende leeftijd, rookten sigaretten, waren Zondags aangedaan met een schoon overhemd, knabbelden op zonnebloemzaden — en benijden degenen, die konden dansen en zich een roes drinken.

Het was in de namiddag. De zon, die ik tot nog toe alleen gekend had als een gul vriend, deed hier een stinkende walm opstijgen, voornamelik veroorzaakt door hopen rotte zuurkool, die bij hele vaten tegelijk op straat gegooid werd, zodra de lente aanbrak. Vol weerzin zochten mijn ogen de kant van het slachthuis uit, waar van verre wat groen zichtbaar was en wat ruimte, en ik liep in de richting van die reddende wijdheid.

Voor elke deur langs de hobbelige weg hurkten vrouwen en babbelden, knabbelend op de korrels, die straatventers in de holte van haar schorten goten. Ze keken naar mij op een wijze, die me verlegen maakte: alsof ik het nieuwtje van de dag was; en zij hadden inderdaad gelijk: ik was de

enige jongen, die er netjes gekleed uitzag, schoenen droeg en een boordje. Als bezetenen rennend over het onbebouwde terrein, speelden daar tientallen kinderen, blootshoofds, barrevoets, in vodden gehuld, vuil, mager en boosaardig. Ik werd rood tot achter mijn oren, toen ik voor de eerste maal hun genitaliën zag, die bij verscheidenen hunner buiten hun lompen hingen.

Nauweliks had ik de laatste huizen van de buurt achter mij, of een sterke lentelucht, te warm voor de tijd van het jaar, hulde mij in de geur van vochtige velden. Wilde kruiden schoten overal op, blij en weelderig. En toen zag ik, dat er tussen mij en het slachthuis een brede kloof was, een overblijfsel van de oude vestingwerken van Braïla, waar de spoorlijn liep tussen twee grazige hellingen, overlijnd van smalle paadjes.

Ogenblikkelik vergat ik de weerzin tegen onze buurt; en terwijl ik hard een der paadjes op liep, breidde ik de armen uit en riep vrolik:

„Hier is 'et prachtig!"

Maar op hetzelfde moment hoorde ik achter mijn rug fluiten. Ik keerde mij om: een man, die languit in een kuil op de grond lag, wenkte mij om bij hem te komen. Ik ging. Het was klaarblijkelik een bewoner van de buitenwijk, ongeveer dertig jaar oud, heel netjes op z'n Zon-

dags, zelfs met een beetje luxe, zou ik zeggen, de bonte luxe van het volk.

Hij was athleties gebouwd en zag er indrukwekkend uit; steunend op zijn elleboog glimlachte hij vriendelik. Zijn gezicht, dat ontsierd werd door te sterk opbollende spieren, droeg op verscheidene plaatsen de verse sporen van het scheermes, schrammen, die nog bloedden en waarop stukjes sigarettenpapier geplakt zaten. Zijn snor was zwart en prachtig gekruld; z'n haren ingesmeerd met welriekende olie en plat gekamd. Hij had zijn jas op het gras gegooid en toonde triomfelik een halfhemd en manchetten, wit-en-geel gestreept, en een vest en schoenen, die met de hand geborduurd waren in veelkleurige wol. Beneden zijn herculies bovenlijf was een witwollen gordel verscheidene keren om zijn lendenen gewikkeld en verborg maar half een breed mes in een schede. Dicht bij hem lag zijn nieuwe hoed en een geweldige, knoestige stok van gerookt kornoeljehout. Met zijn van nature woeste ogen en zijn krachtpatsersgestalte zag ik dadelik in hem een van die havenwerkers, die ze „waggonlossers" noemen, geweldige drinkers en op feestdagen wilde minnaars.

Ik weet niet waarom, maar ondanks mijn afkeer van hun verschrikkelik leven, was ik minder bang

voor deze kerels dan voor een straatjongen, die handig met een steen mikken kan — en ik voelde mij aangetrokken tot het mysterie van hun gekweld bestaan, zonder dat ik hen overigens ooit had durven naderen.

Dapper stapte ik op de man, die me riep, toe en nam mijn hoed af.

„Zeg es, kleine man," begon hij zonder op te staan, „zou jij wel zo beleefd willen zijn om dit briefje naar het huis te brengen, dat je daar ziet?"

Zonder mijn antwoord af te wachten, wees hij het mij aan:

„Daar, aan je linkerhand, het derde van de hoek af; je moet vragen naar Irene, en wachten, tot ze het gelezen heeft en ja of nee zegt. Dat is alles. Vooruit nou, vrindje, schiet wat op! . . ."

Ik ging met genoegen. Op de binnenplaats van het aangewezen huis verscheen op mijn vraag een jong meisje, Zondags uitgedost en heel mooi, maar met betraande ogen en een boosaardige, loerende blik. Zij las snel. Ze draaide me haar rug toe, terwijl ze antwoordde:

„Ik zal wel zien . . . ik weet nog niet . . . zeg 'em maar, dat ik 'et nog niet zeker weet."

Ik bracht dat antwoord over. De man beet zich op de lippen en knarsetandde, terwijl de spieren van zijn gelaat afzichtelik zwollen. Dade-

lik daarna helderde zijn gezicht weer op in een glimlach als van een goedige beul, en hij zei met diepe stem:

„Wacht . . . ik zal je je stuiver geven!"

Hij trok een van die met franje en valse paarlen versierde beurzen te voorschijn, die de mensen in de gevangenis maken en wou me een koperen muntstuk geven. Ik zei:

„Dank u wel, meneer . . . dat neem ik niet aan".

Diep verbaasd liet hij zijn hand zakken:

„Neem je dat niet aan? Waarom niet?"

„Omdat mijn moeder zegt, dat je niks aan moet nemen, als je iemand een plezier doet."

„Zozo . . . dat klinkt niet kwaad . . ."

Hij ging rechtop zitten.

„Zeg es even, jongen . . . je bent toch soms niet verdwaald hier in de Comorofca? . . . Wie is je moeder? . . . Waar woon je? . . . En hoe heet je?"

Ik moest lachen om zijn nieuwsgierig gezicht en zijn stortvloed van vragen. Zonder aarzelen bracht ik hem op de hoogte. Toen ik de naam noemde van onze huisjuffrouw, sloeg hij met zijn zware hand op het gras en riep:

„Wel verdomme! Dan zijn we buren! Ik heet Codine! Heb je wel es van Codine gehoord?"

* * *

CODINE

Ik weet niet of de arme man zijn geduchte naam noemde om mij een genoegen te doen; maar ik weet wel, dat ik, die horend, achteruit week. Was dat Codine? . . . Ja, hij zag er wel naar uit, dat hij zijn roep waardig was . . . Beschaamd over mijn onwillekeurige beweging deed ik net alsof ik onbewogen bleef. Hij had het al gemerkt

„Aha!" — en hij stond op, een fabrieksschoorsteen gelijk — „jij denkt ook al slecht over me! . . . En waarom, hè? Zeg dat es, kereltje, waarom? Heb ik je soms kwaad gedaan, jou of je moeder?..."

Ik durfde hem niet zeggen, dat men van hem sprak als van een moordenaar; hij pakte mij bij mijn kin:

„Weet je wel wat dat is: iemand kwaad doen?"

„Dat is hem pijn doen."

„Nee, mannetje . . . Je snapt er niks van. Het kwaad, het enige kwaad, dat is de onrechtvaardigheid: je vangt een vogel en je zet hem in een kooi; of je geeft je paard zweepslagen in plaats van hooi. Dat zijn onrechtvaardigheden. En d'r zijn nog wel ergere. Nou, en jij . . . jij schrikt as je hoort, dat ik Codine ben? . . . Zie je, m'n jongen, je bent anders dan de jongens bij ons: je bent het eerste kind, dat me ooit verteld heeft, dat je geen geld moet aannemen als je iemand een plezier gedaan hebt . . . Je moeder moge ge-

lukkig zijn, kleine baas, maar weet je wel, hòe bar aardig het is, wat ze je leert? Hier bij ons gaat 'et net andersom: as iemand je een stuiver wil geven vraag er dan twee . . . En ik ben blij, dat we buren zijn. Zo'n fijn ventje as jij . . . dat zie je in onze buurt even zelden als een olifant . . . Adriaan heet je, zeg je? . . . Wel Adriaan, willen we vrienden zijn? Jij zult me leren, wat Onze Lieve Heer en je moeder je leren, en ik zal je zeggen wat ik weet, want ik weet heel veel, Adriaan, maar ik ben een stom beest, een beest, dat een steen met zijn vuist kan stuk slaan . . . Nou, Adriaan, wat denk je ervan? Zullen wij vrienden worden?"

Codine keek mij met zijn kleine, levendige, intelligente ogen aan, en hoewel er niets zachts te bespeuren viel in zijn te sterk gespierd, brutaal gezicht, trok hij mij toch aan door een kracht en een wil, waartegen ik mij niet kon verzetten. Wat de wreedheid van dit mannelike gezicht met zijn roofdierkaken hielp verzachten en het om zo te zeggen menselik maakte, dat was het witte gebit, van een blankheid en regelmaat, die weinig minder dan volmaakt waren. De verschijning van die tanden in een open, korte lach bracht plotseling een onverwachte glans, verjoeg de vrees en boezemde vertrouwen in.

Wat hij mij zei omtrent de keurigheid van mijn

manieren was niet nieuw voor mij. Maar dit trof me als iets nieuws: dat hij mijn vriendschap wou winnen; en ook zijn behoefte om anders te schijnen dan men mij verzekerde, dat hij was. Ik was een wakkere jongen, flink ontwikkeld voor mijn leeftijd en niet verlegen. Ik antwoordde hem:

„Ik kan niets beloven vóór ik mijn moeder gevraagd heb, hoe ze erover denkt."

Hij leek eensklaps triester dan te voren en zei:

„Nee . . . dan is het maar beter, dat je d'r met haar helemaal niet over spreekt; ik zou gewild hebben, dat je voor jezelf dacht . . . Je moeder kan niet anders denken, dan iedereen doet . . . . Nou, adie, Adriaan! . . . En wel bedankt voor de boodschap."

Hij ging heen, zijn knuppel achter zich aan slepend, zijn jas over één schouder geworpen, de armen even van het lijf, zoals athleten lopen.

In de nacht, die op deze merkwaardige ontmoeting volgde, dacht ik veel na. Ik zei niets tegen mijn moeder, maar mijn verwarring was groot. Van nature had ik de neiging om te houden van mensen, die veel ouder waren dan ik. De vriendschap met jongens van mijn jaren, die enkel bij elkaar kwamen om vechtlustige benden te vormen, stond me tegen. Zij voelden zich zozeer de natuurlike vijand van iedereen, dat ze elke

vreemde jongen, die in de straat verscheen, onmiddellik een steen naar zijn hoofd gooiden. Mijn moeder was bang voor hen en ik nog meer dan zij.

Mijn verlangen naar redelike vriendschap werd door deze omstandigheid versterkt. Het leek mij heel natuurlik de vriend te zijn van een man, die driemaal zo oud was als ik, en daarom kwam Codine precies op tijd en vergiste zich niet. Maar, lieve hemel, waar haalde die gewezen galeiboef, die men een moordenaar noemde, het verlangen vandaan naar een fijngevoelige vriendschap, als heel zijn verleden toch vol was van gewelddaden? Als iedereen het zei, kon dat toch geen verzinseltje zijn? . . . En omdat ik nog te jong was en niet in staat mijn redeneringen stevig te voleindigen, matte ik mij af om de ware oorzaken van dat alles te ontdekken. Waarom wou hij mijn vriend worden? . . . En wat kon het hem schelen of een jongen fijngevoelig was of grof? En nog een andere vraag: hoe had hij mijn karakter kunnen opmaken uit een alledaagse gebeurtenis?

Mijn verlegenheid was groot, maar mijn verlangen om het vraagstuk op te lossen was zo sterk, dat ik in de dagen, die op die Zondag volgden, de bewegingen van Codine begon te bespieden. Dat hield ik meer dan een maand vol.

's Avonds vóór mijn moeder thuis kwam, slen-

terde ik buiten. Bij het vallen van de duisternis liep de kroeg van Angelina vol met dokwerkers, die zich kwamen „verkwikken". Gebogen, dik bestoven, de schouders rauw van de zware balen, maar allemaal jong en gespierd, en de zakken gevuld met een dagloon, dat viermaal zo groot was als dat van de best betaalde vaklui, „verkwikten" zij zich door glas op glas brandende jenever of twijfelachtige wijn naar binnen te slaan. Op het komfoor met gloeiende kolen werden ononderbroken legers van levende visjes geworpen, wier lekkere geur je al op grote afstand in de neus kriebelde. Als de sterren in de hemel kwamen, verschenen de zigeuners met hun violen; dan begon het puikje der likkebroers duizelingwekkend te drinken. En daarop midden onder het zingen en de dansen, waar de grond van dreunde, tafels en borden krakend en kletterend tegen de vloer gingen, herinnerden de „vrienden" zich plotseling allerlei oude grieven, vergeten beledigingen, mislukte wraak en slapende veten. In eens viel het hun in, dat de vrolikste fuif ongenietbaar blijft zonder enkele uit het lid gebokste kakementen, een schedel, die met een fles in tweeën geslagen is, een oog of een neus, onherkenbaar gezwollen; — en ten slotte (ere wien ere toekomt!) werden de Zon- en feestdagen gevierd door rijkeliker vloeiend

bloed: het bloed, dat spuit uit een hart, door de punt van een mes geraakt, of dat, mèt de ingewanden, uit een opengesneden buik gulpt . . . . .

Onze Codine was bij die gelegenheden altijd van de partij! . . . Maar op zijn manier. Allereerst was hij ,,de reus van de dokken"; dat was hij: door zijn gestalte van twee meter lang, zijn arbeidsvermogen, zijn kracht bij het vechten, zijn jaren op de galeien, maar ook door zijn ,,verstandigheid", door zijn (lach niet!) ,,moreel peil".

Dat ,,moreel peil" werd uitgelegd naar de zeden van de buurt. De deskundigen verklaarden: ,,Niemand kan een buik open snijden of iemand het hart afsteken *behendiger* dan Codine". En verder zeiden ze nog: ,,Codine . . . daar hoef je niet bang voor te zijn; *dat is geen ruziezoeker.*" En inderdaad, ik zag het met mijn eigen ogen: Codine was de laatste man, waar je bang voor hoefde te zijn, maar de eerste waarvoor je op moest passen.

Hij kon eten en drinken als ,,de zeven kerels, die hem ongewapend niet op de grond konden krijgen", en hij was zwijgzaam als een beer; Codine — rechtop voor de kroeg staande, met één voet op een stoel, een geraniumbloem achter zijn oor en netjes in de kleren, al had ie in zijn eentje twee volle waggons graan gelost — Codine liet

met de bevalligheid van een menseneter dozijnen geroosterde visjes in zijn chimpanseemond verdwijnen en nog eens dozijnen sneden gebakken lever; hij dronk vijf liter wijn „in de tijd, die men nodig heeft om een paard te roskammen" of „een vrouw af te ranselen", en onder deze aardse genietingen door verloor hij geen noot van de viool, die zoetsappig psalmodiëerde aan zijn oor, geen enkele intonatie in de klagelike liederen, die zijn vriend Alexis zong.

Alexis? . . . De faam van deze man was niet zo verbazingwekkend als die van Codine; maar hij was juist beroemd dank zij de vriendschap, die hem aan Codine verbond. Je kon de naam van de een niet noemen zonder onmiddellik aan de ander te denken. Sterker nog: zoals de ratelslang haar tegenwoordigheid verraadt door het geluid, dat zij met haar staart maakt, zo liet Codine zich op onze luidruchtige zomeravonden van verre bij de vreedzame voorbijgangers aankondigen door de vrouwelike, hoge, maar vèr-klinkende en mooie stem van Alexis — want iedereen wist, dat Alexis enkel zong voor Codine.

Tenger, slim en levendig als een eekhoorn, veel jonger dan zijn vriend, en van een vale schoonheid, zonder enige mannelikheid, werd Alexis als hij zong, op de schouder van Codine geleund, zo

onbewegelik en stijf als zijn zang maar toeliet. Met de ogen gesloten, de hals uitgerekt, de brandende sigaret vergeten tussen zijn vingers, bewoog Alexis niets van zijn lichaam dan de lippen, de kin, en zijn Adamsappel, die ver naar voren stak en sterk op en neer wipte. Deze houding was zó grappig, dat meerdere omstanders de slechte smaak toonden er om te lachen; maar die smaak verging hun gewoonlik na het eerste glas wijn, dat ze in hun gezicht kregen — een waarschuwing van Codine; na dit eerste edelmoedige gebaar ten opzichte van een onwetende belediger, sloeg Codine alles wat op de tafel stond ondersteboven.

Menige vechtersbaas beroemde zich op de vriendschap van Codine; en inderdaad leende hij aan menigeen, die hij er goed genoeg toe oordeelde, zijn vuist, soms gewapend met de vreeselike knuppel (maar nooit met het staal van zijn ponjaard). Evenwel herinnerde niemand zich aan zijn tafel (de eretafel!) ooit iemand anders mee te hebben zien aanzitten dan zijn enige vriend Alexis. Het was al veel, als iemand met hem mocht klinken en aan een naburig tafeltje zitten.

Gemengd onder de jongens van de buurt (zonder echter tot hun gezelschap te behoren) ging ik evenals zij de kosteloze voorstelling bijwonen, welke gegeven werd door deze kerels, die hun

leven verdeelden tussen harde arbeid en schrikwekkende vermaken. Maar de jongens en ik hadden ieder een ander doel. Zij gingen bestuderen hoe je flink kon zuipen, vloeken en vechten. En wat zocht ik te midden van al deze helden? Ik wist het toen niet precies, maar iedere avond leunde ik uren lang tegen een der acacia's, die langs het trottoir voor de kroeg stonden — en bespiedde Codine. De eerste maal, dat hij me achter mijn boom opmerkte, knipoogde hij met een glimlach als van een vriendelike stier, en lei de vinger op de lippen als om te zeggen: „Je weet: het blijft tussen ons!" Later, (en altijd even onopvallend) groette hij me heel handig door met de vinger tegen de rand van zijn hoed te tikken. Maar eens, toen ik het waagde te gaan zitten op het puntje van een der banken, die het onbestreden eigendom der straatjongens waren, greep een van hen mij aan en wierp me met een trap in mijn rug op de grond. Vreselik! . . . Codine sprong toe als een tijger, lichtte met één hand de arme drommel hoog boven zijn hoofd en liet hem als een levenloze massa op de puntige keien vallen, waarmee de grond geplaveid was. Met één slag was ik beroemd in de buurt: Codine, de grote Codine, bemoeide zich met mij. Ik was iemand, waar je voor op moest passen! . . . .

Dit eiste een erkentelikheidsbezoek. En dat bracht ik hem.

* * *

De Donderdag was in mijn schooljongensleven mooier dan de Zondag. Dat kwam, omdat er in heel de week geen andere dag was, waarop ik zo lang en zo heerlik vrij was te beschikken over mezelf en heel m'n bestaan. Niet dat m'n moeder me ooit belet had te gaan waarheen ik wou, maar ik wist, dat ze op Zon- en feestdagen blij was, als ze haar vrije tijd in mijn gezelschap kon doorbrengen; Zondags was ik dus altijd bij haar; alleen Donderdags zwol mijn borst van die goddelike adem, bestaande in het bewustzijn geheel en al vrij te zijn, zelfs van de liefde zijner moeder.

Gewoonlik bracht mijn hartstochtelik geliefde Donderdagse wandeling mij naar de haven en de Donau (mijn Donau!). 's Zomers liep ik verloren in de mateloze arbeid van de haven. Het scheen mij toe, dat al die mierenhopen van wezens en dingen uitsluitend daar waren voor mijn genot; 's winters was ik onder de indruk van de statige traagheid, het algehele zwijgen, de geweldige eenzaamheid van die verlaten kaden, de smetteloze blankheid en vooral de schrikwekkende

verstijving van de stroom onder zijn lijkwade van ijs.

En altijd ging ik langzaam op mijn doel af, zonder me te haasten, zonder te draven, opzettelik het gelukkige ogenblik verschuivend en in mijn herinnering het heerlike visioen oproepend, dat ik aanstonds zou aanschouwen; en ik maakte eeuwigheden van de minuten.

Die morgen echter had de gewone gemoedsrust mij in de steek gelaten; dat kwam omdat ik — waarom wist ik niet — Codine ging zoeken. Ik was er mij van bewust, dat die erkentelikheidsvisite maar een voorwendsel was; maar al sinds lang voelde ik een onweerstaanbare behoefte nog eens in zijn kleine, heftige ogen te kijken.

Ik kwam aan de haven bij de ,,doorwaadbare plaats in de Donau" en begon alle ,,posten" langs te lopen, waar de mier-mensen koren droegen naar de drijvende huizen; ik keek nauwlettend naar alle dragers, die heen en terug liepen, maar ik vond Codine niet. Werkte hij aan andere stapelplaatsen? Ik had geen lust hem zo ver te gaan zoeken, en teleurgesteld ging ik zitten op een driepotig tabouretje dicht bij de laatste ,,post", draaide mijn rug naar het werk en keek naar de rivier. Het was prachtig weer, maar de teleurstelling had mijn plezier bedorven; ik zat te soezen

en volgde met de ogen een veenmol, die God weet door welk toeval zijn tuin verlaten had en nu tussen mijn vaneen staande voeten voort scharrelde, toen een kiezelsteentje kwam aanrollen en tegen mijn schoen botste. Ik keerde mij om en zag Codine staan op tien pas afstand van mij, maar goeie God! wat voor een Codine! Ik herkende hem nauweliks. Hij was in zijn onderbroek, zoals de meeste bootwerkers, barrevoets en het hoofd omwonden met een kleurige zakdoek — zijn bovenlijf, zijn armen, heel zijn harige persoonlikheid had niets menseliks, maar herinnerde volmaakt aan een beer.

Ik stond op. En hij, blij mijn verheugd gezicht te zien, kwam snel op mij toestappen en stak zijn hand uit, waarin de mijne verdween.

„Dag, broertje!" zei hij met een vleiende stem, die in zijn mond de woorden deed klinken alsof hij gezegd had: „Ik ben een lammetje, dat wolven opeet."

„Ik kom om u te spreken, meneer Codine!" zei ik in één adem, vlug achtereen, zo bang was ik, dat ik hem de rug zou toedraaien en op de vlucht slaan.

Hij trok de zakdoek van zijn hoofd en wiste het zweet van zijn lichaam. Toen riep hij:

„O, wil je me spreken? . . . Nou . . . *dat neem ik niet aan!*

Ik was verbaasd. Ik keek hem aan. Ik was groot voor mijn leeftijd, maar hij was zo lang, dat ik pijn in mijn nek kreeg, enkel door naar zijn gezicht omhoog te kijken.

„Neemt u dat niet aan? Waarom niet?"

„Omdat jij een moeder hebt, die je mooie dingen leert en ik er een heb (dat is mijn leven), die me even mooie leert; dit bijvoorbeeld: dat je tegen een vriend nooit moet praten als tegen een rechter van instructie, zoals jij doet door me *meneer* te noemen en *U* tegen me te zeggen."

„Ik wist niet . . ."

„Dan weet je 't nou, broertje! . . . Op de galeien en onder vrienden zeg je nooit *U* tegen mekaar. Spreek, maar noem me kortweg: Codine."

Daarna vatte hij me om mijn hals en trok mij buiten het lawaai. Ik voelde nauweliks de druk van zijn arm op mijn schouders. Het leek de arm van een kind.

„Waarom zoek je me op, Adriaan? Ik vraag het wel, maar ik verwachtte je."

„Heus?" vroeg ik en voelde me blij. „Hoe dat zo?"

„Zo maar: ik verwachtte je."

„Om wat er op die avond gebeurd is?"

„Om een hoop dingen: jij bent zwak, waar ik

sterk ben, en je bent sterk, waar ik zwak ben . . . Is 't niet zo, broertje?"

Ik lachte en knikte, doch het leek me eigenlik maar een grapje. Als hij er aan toegevoegd had: „wij zullen op elkaar steunen!" zou ik mij hebben zien ineenkraken onder zijn gewicht.

Wij stonden aan de waterkant. Hij wies zijn voeten en zijn bovenlichaam tot aan zijn gordel; toen haalde hij onder een omgekeerde boot zijn in een zakdoek geknoopte plunje te voorschijn en kleedde zich aan.

„Moet je niet meer werken, Codine?" vroeg ik, hem nu stoutweg tutoyerend.

„Nee, ik heb m'n zak overgegeven."

In een zakspiegeltje kijkend, kamde hij zijn haar.

„Geef jij om negen uur je zak al over?"

„Soms, ja. Vin je dat zo raar?"

Dat vond ik zeker raar. Die „zak" is het stukwerk, dat het best betaalt. Ik wist, dat om er aan te komen, er 's morgens in de vroegte gevochten werd en dat de zwaksten zonder werk bleven, als er tenminste niemand hun „zijn zak overgaf". Maar wie gaf nou z'n zak al over om negen uur, als ie 'em bij zonsopgang eerst gekregen had?

Ik zocht naar een verklaring in Codine's brandende oogen. Hij borstelde zijn knevel,

terwijl hij met een slim gezicht antwoordde:

„Ik hou alleen van werken zolang het koel is."

„Dat is de waarheid niet, Codine!" . . .

„Hoho, kereltje! Als je de waarheid kennen wilt, moet je op een morgen es tegen vier uur naar het uitdelen van de zakken komen kijken . . . Dan zul je ondervinden hoe de wereld eruit ziet, en te weten komen wat ze je op school niet leren."

Verlangend riep ik:

„Morgen wil ik 'et zien!"

Toen, nadenkend, voegde ik er bij:

„D'r is een moeilikheid: hoe kom ik er uit zonder dat m'n moeder 'et merkt, want ik moet door haar slaapkamer?"

Codine vroeg:

„Je slaapt in de kamer aan de straat, niet? Nou, ik zal je door het raam naar buiten tillen."

„Maar d'r zijn tralies voor het raam."

„O, die tralies," zei hij met een verachtelik gebaar. „Als je moeder maar niet de gewoonte heeft in je kamer te kijken, voor ze naar haar werk gaat?"

„Nee, ze doet juist heel zachtjes om me niet wakker te maken."

„Prachtig! . . . Nou, tot morgen dan, broertje. Maar . . . je wou me wat zeggen hè?"

„Ja . . . As je-n-es minder haast hebt."

„Goed . . . En . . . je weet er alles van! . . . Mondje dicht!"

Dit zeggend lei hij zijn linkerwijsvinger op de lippen, en gaf me zijn rechterhand in een warme en lichte druk.

De vreugde, de verwarring, de vrees, dat ik niet op tijd wakker zou zijn, dat alles deed me een zenuwachtige nacht doorbrengen. Ik had bijna elk uur de klok horen slaan en ook, hoe de hanen kraaiden en voorbij strompelende dronkelappen vloekten. Ik was geheel gekleed, toen de dageraad de vensters deed verbleken; even daarna kwam de zwarte schaduw van Codine het raam totaal verduisteren. Ik deed het open en probeerde er mijn hoofd door te steken. De twee tralies moesten maar een beetje uitgebogen worden. Codine raakte ze amper met zijn handen aan en zij weken alsof ze van gummi geweest waren. Toen ik er door was, boog hij ze weer recht. Ik stond op straat.

Het was fris . . . Overal gingen deuren open, en arbeiders trokken naar de haven. In de verte maakte het geratel van honderden karren, die naar de kaden gingen, een rythmies en indrukwekkend geraas.

Codine liep de Quarantainestraat uit en begon het paadje af te lopen, dat achter de cavalerie-

kazerne om voert, langs de hoog opgetorende hopen mest en gebroken huisraad. Hier daalt het plateau loodrecht naar de Donau af en er komen bijna geen soldaten. Daar staan de grote stallen en de fouragemagazijnen.

Schildwachten met het geweer op de rug liepen zwijgend heen en weer. Codine stond stil.

„Laten we hier even wachten," zei hij zacht. „Zometeen komt Alexis. Weet je 't van Alexis? Drie jaar lang moet ie *de livrei van de duivel* dragen. Gelukkig dient ie bij de landweer, dat is niet zo zwaar; dan hoef je maar één week per maand in de kazerne te zijn. Alexis moet misschien geld of tabak hebben. Je weet 'et, hè, ouwe jongen: de mond is de ergste ondeugd van de mens die vraagt altijd door . . ."

Codine sprak met warme stem, maar zijn gezicht had zich versomberd. Zijn ogen vooral schenen mij iets kwalik te nemen. Ik was genoodzaakt de mijne af te wenden.

Wij waren midden in de maand Junie . . . Voor onze ogen verloor de oostelike hemel zijn purperkleur en overstroomde de wereld met een zacht en teder licht. Beneden ons verscheen de haven reeds in al zijn onderdelen. Plotseling scheurde een trompet de lucht met zijn metalen geschal. Ik sidderde, als in het hart getroffen, en een golf

van geluksgevoel overstelpte mij. De man, rechtop in het midden van het voorplein, had zijn instrument gericht naar de zon, die straalde achter de wilgen van de moerassen, en de eindelooze variaties van de reveille leken even zovele lofzangen aan de rijzende dag. Ik ademde niet meer . . . Deze morgenhymne joeg een trilling door heel mijn lichaam. De soldaat scheen mij een wrekende held; het geschal van zijn oproep overheerste zó sterk het leven: ik geloofde, dat gans het heelal naar hem luisterde! Toen de trompet zweeg, meende ik, dat mijn hart brak en in mijn buik viel. Ik barstte in tranen uit.

Het ergerde mij, dat er een getuige was, die me zeker zou uitlachen, en ik keerde Codine de rug toe. Maar, o, welk een verrassing! . . . met zijn hand op mijn schouder — een zware hand, die vreselik woog en die ik ternauwernood kon torsen — mompelde hij woorden, zwaar van tranen:

„Broertje . . . Broertje . . . Zie je 't nou? . . . Ik heb 'et je wel gezegd . . . gisteren . . . dat ik ook . . . ik ook zwak ben! . . . Broertje, draai me niet je rug toe . . ."

* * *

Tussen de geweldige pakhuizen met hun sombere gevels en hun gegrendelde deuren lag de dag

nog vaal, toen wij bij de derde kade van de haven aankwamen, een kade, die verstopt was door een eindeloze rij waggons graan. De controleurs verbraken de zegels, stieten in koortsige haast de schuifdeuren open, sprongen van de ene waggon op de andere als eekhorens, de kleine monsterboor, niet groter dan een reageerbuisje, in de hand, de zakken volgepropt met monsters. Voor een pakhuis met gapende, zwarte opening, brulde een samengepakte, trappelende massa zijn begeerte uit te worden aangeworven, zò driftig, dat het mij deed denken aan het gedrang van de varkens voor de trog. Een man met een stuurs gezicht en een vèr klinkende stem, stond boven op een stapel zakken, vormde troepjes en stuurde die naar de ,,posten". Met elleboogstoten en onder het uitbraken van gemene vloeken drongen de sterksten zich naar voren en slaagden erin aangenomen te worden, terwijl de stumpers met vermagerde lijven machteloos er rondom heen draafden en schreeuwden, dat ze al zo lang zonder werk waren en er genoeg van hadden.

Codine liet me gedurende enkele minuten naar deze lawaaiige menigte kijken. Toen pakte hij me bij mijn arm en fluisterde aan mijn oor:

,,Hier worden bijna alleen vriendjes van de ploegbaas aangenomen — degenen, die hem de

hielen likken en borrels voor hem betalen. D'r zijn veel stumpers bij, die op hun beurt wachten al van van morgen twee uur af. Je snapt wel, dat ze tevreden moeten zijn met wat er overschiet, want ze zijn zwak. Kijk, ze hebben geen zware vuisten genoeg om zo te doen . . ."

En met een vaal gezicht, de kaken opeen geklemd, liet hij mijn arm los en stapte langzaam op de tierende massa toe. Ik klom vlug op de treeplank van een waggon en keek toe. Zonder een woord te spreken baande hij zich een weg, de menselike lichamen even gemakkelik opzij schuivend alsof het riethalmen waren. Toen hij hem zag, matigde de ploegbaas zowel zijn stem als zijn gebaren en zijn hele gezicht leek te glimlachen. Ik zag, hoe hij Codine de hand toestak, die deze amper aanroerde, maar ik kon niet horen, wat zij zeiden, zo'n oorverdovende herrie was er. Met steeds groeiende verbazing zag ik Codine verschillende stumperige arbeiders roepen en hun plaatsing afdwingen in de werkgroepen, die men bezig was te vormen. Hij deed het droogweg, met een zo wreed uiterlik, dat ik voelde, hoe mijn hart smartelik ineenkromp.

Daarop verliet hij de groep en ging met mij naar een stillere plaats. Toen zei hij:

„Ga nou maar naar school, Adriaantje, en vertel

aan je meester, wat je hier gezien hebt. In een kwartier weet je er meer van dan je in tien jaar schoolgaan kunt leren. Je hebt nu gezien, *hoe de wereld er werkelik uitziet!*"

Hij weg wou gaan, maar ik greep zijn hand en vroeg:

„Ben je blij, Codine?"

„Blij? Waarom?"

„Omdat je het goede kunt afdwingen?"

Hij boog zijn zware kop. Rimpels plooiden zijn smalle voorhoofd. Toen zei hij knorrig:

„Waarom vraag je dat?"

„Om te weten of je goed bent."

„Nee! ik ben niet goed en niet blij."

„Maar het goede, dat je doet maakt toch, dat ze van je houen, en dat moet je goed maken!"

„Godverdomme!" brulde hij met gebalde vuisten, „jij bent een stommerik! Het goede, dat je afdwingt is niks waard en baatzuchtige liefde duurt niet lang! . . . Ze houen niet van mij, geen mens!... Net andersom, ze achtervolgen me met een dodelike haat, versta je dat?"

Hij bedekte met één hand zijn rood, woedend gezicht, als werd hij door schaamte overmand; een ogenblik later hernam hij kalm:

„Ach, arme jongen, vergeef 'et me maar . . . Ik heb je doen schrikken, wat? Maar dat kwam,

omdat ik woedend was, dat je d'r niks van begrepen hebt."

Nee, ik begreep het niet; ik was verlegen. Codine rolde een sigaret, stak hem aan, ademde diep in en opende, om de rook naar buiten te drijven een enorme en schrikwekkende mond, die hem het uiterlijk van een orang-outan gaf. Plotseling, alsof hij me een pak slaag wou geven, greep hij me met één hand bij m'n schouder — met de andere wees hij naar het moerassige wilgenbos dat zich op de andere oever van de rivier tegen de lucht aftekende en zei:

„Zie je dat daar ginder? . . . Nou, ik geloof dat daar mensen wonen, die van me houen *zonder enige baatzucht!* . . ."

Deze drie woorden had hij met bizondere nadruk uitgesproken, maar ook deze keer begreep ik niet, welk groot belang dat wel hebben kon. Van iemand houen, met of zonder baatzucht . . . dat was hebreeuws voor me, daar had ik nooit over nagedacht. Ik wist, dat m'n moeder van me hield, en dat was me voldoende.

„Ben je d'r nog niet achter?" vroeg hij.

„Ik zou wel es willen zien, op wat voor manier die mensen goed voor jou zijn."

„Wanneer je maar wilt, broertje."

„Dadelik dan."

„En de school?"
„Ik ga niet naar school."

Een uur later zaten we midden op de rivier. In de boot stond een omvlochten fles met tien liter wijn, een *clondir* met anderhalve liter pruimenbrandewijn en drie kilo maismeel. Codine, blootshoofds, het bovenlijf enkel in een hemd gekleed, de armen tot de schouders bloot, roeide; en onze boot schoot tegen de stroom in sneller voort dan de anderen, die de rivier af kwamen. De riemen bogen. Ieder ogenblik was ik bang, dat ze breken zouden.

Maar wat mij het meest verschrikte, was Codine's gezicht, stralend van een bijna bestiale vreugde in zijn hardnekkig stilzwijgen. Soms bleven zijn ogen — gewoonlijk zo bewegelik als twee druppels kwikzilver — met vreemde starheid op mij gevestigd, en gaven mij het gevoel, dat ik het slachtoffer was van een bosmens, dat ik opgegeten zou worden door een van die monsters uit de verhalen van mijn grootmoeder, zo een, die zijn gevangenen met noot en broodkruim insmeert, vóór hij ze aan het spit braadt. Toen, verschrikt, riep ik tegen hem:

„Lach es, Codine!"

En hij lachte; mijn vrees verdween bij het

verschijnen van zijn mooie tanden, die zijn gelaat vermenselikten.

Codine stuurde de boot de „Arm van Macin" in, roeide nog een goed kwartier door en liet de boot op een eenzame plek aan de oever van de „Guétchète" lopen, waar wij uitstapten. Daar, met het gemak van een kind, dat zijn houten paardje achter zich aan trekt, greep hij met één hand de ketting, die aan de voorsteven was vastgemaakt en sleurde de boot op de wal, waar hij haar vast lei.

Op het erf van de kleine boerderij, die op een honderd pas van de oever in de warme dag lag te soezen, bewezen een troep honden ons de eerste eer; zij zouden ons verscheurd hebben zonder de snelle tussenkomst van de bewoners, een man en een vrouw van een goede vijftigjaar, miserabel gekleed. Met verheugde gezichten, die vol goedige rimpeltjes trokken, zeiden ze beiden bijna hetzelfde:

„Zie je wel, Codine: de honden kennen je niet eens meer! . . . Wel een bewijs, hoe jij ons verwaarloosd hebt."

Toen, terwijl ze elkaar de hand drukten, riep de vrouw, die spraakzamer leek dan de man, en mij over mijn haar streelde:

„En van wie is dat grote veulen?"

„Van de nieuwe buurvrouw!" riep Codine, „een moeder, die een heilige moet zijn."

„Moge de heer haar leven sparen!"

Wij gingen zitten rond een tafel tussen drie treurwilgen, wier naar drie richtingen gebogen stammen de horizon schenen te smeken, hun een rivier te sturen. Codine haalde de fles brandewijn uit zijn zak en schonk in. Ik durfde niet goed drinken.

„Drink, broertje!" schreeuwde Codine. „Drink maar gerust! As je stom bent, zul je nog stommer worden en dat is niet zo erg; maar as je een hart van vuur hebt, zal deze druppel leven het alleen maar doen oplaaien . . . Drink zonder vrees, broertje!"

Ik dronk — terwijl zij elkaar honderd verschillende vragen deden en ik keek over het erf zonder hek, waar het krioelde van kippen, varkens en eenden — en ik zou nog meer gedronken hebben, als het me niet was gaan toeschijnen, dat de wilgen zich begonnen te verplaatsen in de richting van de rivier, terwijl een behoefte in mij opwelde de varkens en de eenden te gaan omhelzen in hun slijkerige poel.

De vrouw stond op:

„Ik ga jullie alleen laten, kinderen . . . Ik heb een koe, die lastig is bij het melken, omdat haar

kalf haar in de spenen gebeten heeft. Ze heeft een hele gezwollen uier . . . Ik zal nog es proberen, het arme beest van haar melk af te helpen."

„Ik ga ook mee," zei ik.

In de stal scharrelde zij rond en praatte in haar eentje:

„Zo, dus jouw moeder is wasvrouw . . . En ze kleedt je zo netjes aan? . . . Arme vrouw! Wat zal ze d'r eigen een hoop moeten ontzeggen! Och! . . . de wereld is vol narigheid!"

Zij hurkte neer onder de uier van het dier en smeerde de spenen in met vet; dan, zachtjes, begon ze de melk in de emmer te laten stralen.

„Zie je, m'n jongen, je moet je moeder dankbaar zijn . . . Niet iedereen boft . . . Om maar niet verder te gaan dan Codine: die is wat geranseld, die heeft wat moeten slaven in z'n kinderjaren. Z'n ouwers waren niet arm, o nee! ze hadden grond . . . maar de duivel had ze bij hun nekvel: ze waren zo gierig, dat ze „het vuil onder hun nagels weg aten." En de arme jongen leed nog meer omdat zijn ouders en alle mensen uit de omtrek hem vertelden, dat hij lelik was. Ja, heel lelik! hij had een kop als een aap, zo dik gezwollen als een doedelzak, maar lieve hemel, dat was toch

zijn schuld niet! . . . Van de morgen tot de avond lachten ze hem uit. Dat doet zeer, en op 't laatst werd ie boosaardig. Toen hij dertien jaar was, konden zijn ouders hem niet meer slaan; toen was het hun beurt om geranseld te worden, want Onze Lieve Heer laat nooit een zonde ongestraft. Ze waren allebei nog al in mekaar geschrompeld en 's winters greep Codine ze bij hun haar en smeet ze tot aan hun middel in de sneeuw. Ik ging bij de jongen bedelen: — Codine, m'n jongen, heb medelijden met de mensen, die je het leven gegeven hebben! . . . 't Is waar, ze zijn slecht voor je geweest, maar God wil niet, dat jij net bent als zij. Wees goed, m'n kind, wees barmhartig! Hij was goed, hij deed altijd de deur weer open. Later hebben we hem uit het oog verloren, jaren lang, en wij werden door een groot ongeluk getroffen: onze oudste zoon raakte verliefd op een meisje, dat met een ander trouwde, en toen heeft ie zich met z'n jachtbuks doodgeschoten! Daarom hebben we ons hier teruggetrokken om in stilte te bidden. — En toen kwam opeens Codine in de buurt terug. Hij was achttien jaar, en zo sterk, dat hij haast barstte van het te vele bloed, en hij werkte met een troep stratenmakers aan de grote weg . . . O, m'n kind, wat een ellende! . . . Ze haatten hem alle-

maal, omdat ie zo sterk was! . . . En d'r waren er ook, die hem nog uitlachten om zijn lelikheid . . . Goeie God! . . . Hij sloeg ze met één klap de ribben kapot . . . Maar hij wist ook wel, dat er genoeg waren, die op hem loerden om hem te vermoorden! . . . En daarom zwom hij 's avonds de Arm over, met z'n kleren boven op z'n hoofd gepakt en ging slapen in het moeras om niet overvallen te worden. Op een nacht zijn vier van zijn vijanden de rivier overgestoken om Codine te zoeken en hem dood te slaan . . . 's Morgens, m'n jongen, vonden ze een van hen op z'n rug liggen, met een pluk ingewanden uit z'n buik puilend. — Codine had ze bij volle maan verrast en hij had er een vermoord! — En omdat hij onschuldig was, hebben de rechters hem vrijgesproken. Maar luister: twee jaar naderhand stak ie een vent het hart af, omdat ie 'em in het bed van zijn liefje gevonden had! Toen strafte God Codine. Tien jaar lang heeft ie zout moeten delven in de mijnen. De mensen noemen hem de galeiboef. Maar ze hebben ongelijk . . . Het bewijs, dat Onze Lieve Heer het nu goed met hem meent is, dat hij hem zo'n onschuldige engel gezonden heeft als jij bent . . ."

Codine riep me buiten, om eendeneieren te gaan zoeken in de moerassen. We kwamen om

twaalf uur terug, blauw gestoken door de muggen. En toen begon het enorme middagmaal: zestien eendeneieren in reuzel gebakken, vissoep, een snoek, die de boer gevangen had, een kip, met knoflook toebereid en tien liter wijn, waarvan Codine de helft naar binnen zwolg. Daarop zeiden we elkaar goeiendag en om één uur in de namiddag staken wij de Donau weer over.

Codine zweette geweldig . . . Onder zijn openstaand hemd zag ik zijn blote borst, met lange zwarte haren begroeid: hij leek een beer met een hemd aan. Op een ogenblik liet hij de riemen los en haalde diep adem. Ik keek hem strak aan en zei:

„'t Is waar, Codine: dat zijn heel goeie mensen".

„Niewaar?" riep hij uit. „En toch heb ik hun nooit een dienst bewezen, geen enkele! Aan anderen wel, zoals van morgen; maar aan hun: nooit!"

„En weet je dan niet, waarom ze van je houen?"

„Nee! . . . Ik weet niet, waarom ze van me houen!"

* * *

De vacantie kwam. Codine en ik waren overeengekomen, dat we ons nooit tezamen in de buurt vertonen zouden, om mijn moeder te sparen, die van niets wist. Maar ik kon nou rustig op de banken gaan zitten bij de kroeg van Angelina en

mijn vriend op mijn gemak waarnemen; niemand durfde me meer aanraken sinds hij zo onverwacht tussenbeiden gekomen was. En zo was ik op een Zondagavond getuige van de geweldigste vechtpartij, die de buitenwijk ooit aanschouwd had.

Vijf uur. De herberg was vol drinkers. De vrolike drinkpartij was enkel een voortzetting van een fuif, die de vorige avond begonnen was. Codine was van de partij. Een bende van ongeveer tien kameraden vormde zijn hofhouding, maar hij zat alleen aan zijn tafel, als altijd met zijn zanger Alexis tegenover zich. De wijn stroomde; de pot met gloeiende kolen zond zwermen geroosterde visjes de tafel rond; twee vermoeide zigeuners krasten op de viool en de „cobza", met of zonder stembegeleiding. Er ging een nieuw liedje door de stad, dat precies paste bij Codine's verhouding tot zijn knorrige en mooie liefje. Alexis herhaalde het tot vervelens toe:

Je hebt niks aan zulke zware wenkbrauwen
Als je ze aldoor fronst!
Je zou nog beter schralere kunnen hebben,
Als ik er met plezier naar kijken kon!
Tevergeefs ga ik naar mijn huis.
Want ik heb er geen vrouw!
Geen vrouw en geen kinderen:
Een man zonder doel in deze wereld!

Codine luisterde, dronk en zweeg, geleund op zijn kornoeljehouten stok, de lus om zijn pols, en hij had pret als de bende vreugdekreten uitstiet te zijner ere. Ze waren allemaal netjes gekleed, maar hun kleren waren bevlekt. De hoeden op één oor of in de nek geschoven, en overal bloemen. Velen toonden hun messen openlik, anderen droegen ze verborgen onder hun vest. Er was echter geen vuiltje aan de lucht: toen, een verrassing: drie rijtuigen met twaalf jonge kerels erin, begeleid door drie stakkerige muzikanten, zwenkten de hoek van de Grivitzastraat om en hielden deftig voor de herberg stil. Allen stapten uit. Hun geschreeuw had de buurt in opschudding gebracht. Alle vrouwen kwamen voor den dag.

Het was duidelik, iedereen zag het dadelik: de *vrienden van Atarnarzi* (een stadswijk, even berucht als de Comorofca) kwamen verhaal zoeken voor een of andere vechtpartij, die ongewroken gebleven was. Zij staken het niet onder stoelen of banken. Brutaal, onbeschaamd, uitdagend bestelden zij te drinken . . . Er waren geen tafeltjes meer leeg; de kelners zetten de glaasjes op tabouretten. Zij toonden zich verontwaardigd en kwamen zich meester maken van een tafel, de kleinste, die de bende van Codine tot haar beschikking had. Deze kuchte, heel bedaard, en nam een

verdedigende houding aan. De twee belhamels, die de leiding van de aangekomenen schenen te hebben, deden als hij, want aanvoerders gedragen zich altijd zeer waardig. Maar onderwijl schreeuwde het ondergeschikte gespuis tegen de Zigeuners:

„Speel op, verrottelingen! . . . We zijn toch zeker in ons eigen land, al zitten we midden in jullie nest van vuilpruimen!"

Codine zweeg nog altijd. Aller ogen waren op hem gevestigd: hij was de eerste om de beledigingen te beoordelen. Iemand zei:

„Dat wordt donderen!"

De lafaards en de onverschilligen maakten zich uit de voeten. Op het slagveld bleven enkel de twee partijen achter, tot alles bereid, en ook de straatjongens bleven, alleen gingen ze een beetje achteruit om de nodige ruimte vrij te laten. Angelina verzamelde in de haast glazen en flessen, terwijl de muzikanten en de koetsiers enkel wachtten op het sein om de plaat te poetsen.

Dat sein werd die avond op een weinig alledaagse manier gegeven — en het werd roemrijk voor Codine's reputatie van rechtvaardigheid.

Twee Engelse matrozen kwamen bedaard, met de pijp in de mond, midden in de straat aanstappen en keken belangstellend rond — God weet welke ongelukzalige gedachte hen hierheen gedreven

had, want de wijk van de publieke vrouwen (de enige, die vreemde matrozen gewoonlik met een bezoek vereren) lag vrij ver van onze buurt.

Twee schunnige individuen uit de troep van de lui van Atarnarzi liepen de Engelsen tegemoet. Dezen stonden stil en groetten beleefd.

„Komen jullie soms hierheen gezwabberd om je smoelen aan onze meisjes te laten zien?"

De matrozen verstonden er geen woord van en keken elkaar aan. Op dit ogenblik rees Codine overeind met een majesteit, die me deed huiveren. Alle geluid viel als bij toverslag stil. En temidden van een indrukwekkend zwijgen, riep hij luid naar zijn tegenstanders:

„Als die honden van jullie de vreemdelingen hier in mijn wijk durven aan te vallen, zul je te doen krijgen . . ."

Voor hij zijn zin beëindigd had, lagen de Engelsen op de grond, en in dezelfde sekonde schoot Codine's knuppel uit als een bliksemschicht. Dadelik daarop kon je niets meer duidelik onderscheiden: de koetsiers klapten met hun zwepen; de Zigeuners (van beide benden), verborgen hun instrumenten en liepen wat zij konden om weg te komen, evenals de matrozen, de revolver in de vuist. En midden op de weg, gehuld in een wolk van stof, door de stampende voeten opgeworpen,

wond zich een kluwen menselike lichamen als bezeten dooreen. De knuppels sloegen krakend tegen elkaar en vlogen in brokken; messen vielen uit de handen van stukgeslagen armen, andere messen bleven dreigend opgeheven, gereed om in harten te glijden of buiken open te ritsen; ontwapende tegenstanders rolden over de grond in heftige worsteling. De moeders en de vrouwen van de strijdenden uit de buurt liepen te hulp en sloegen er struikelend op los.

Het middelpunt der algemene belangstelling was de strijd tussen Codine en de twede aanvoerder van de bende. Deze was lang zo groot en sterk niet als zijn tegenstander, maar hij boezemde hem nochtans het nodige respect in met een vervaarlike knuppel, aan het eind bewapend met de moer van een wagenas.

De slag verspreidde zich over het exercitieveld en na verloop van een kwartier zag je niets meer dan de twee kampioenen. De grond was bezaaid met gewonden, hoeden, jassen, messen, en gebroken knuppels. Er was nog iemand, die als een wanhopige worstelde: vriend Alexis. Hij was een zwakkeling, maar hij bood hardnekkig weerstand aan een andere zwakkeling, tot hij huilende schreeuwde:

„Codine! . . . Ze vermoorden me!"

Codine maakte een zijsprong en gaf de tegenstander van Alexis een opstopper in de rug, zodat hij zuchtend in elkaar zakte; maar terzelfdertijd viel de dreigende moer krakend boven op Codine's schedel — die gelukkigerwijze beschermd werd door zijn grote vilten hoed, tot diep over de oren neergetrokken.

Enkele seconden lang geloofde ik, dat Codine zou neerstorten . . . De woesteling tegenover hem dacht het ook, want met de knuppel opgeheven bleef hij aarzelend staan. Codine, trillend onder de slag, greep zijn knots met twee handen vast en liet hem woedende cirkels beschrijven rond zijn hoofd. Zo stormde hij op zijn tegenstander los, die de slagen al terugwijkende wou pareren; na een plotselinge schok, vloog de knuppel van de vijand tien meter ver weg, die van Codine brak en terwijl de een als een razende op de vlucht sloeg, knipte de ander zijn dolkmes open en stormde achter hem aan. De achtervolgde liep met kleine, vlugge pasjes en beschreef zigzaglijnen om Codine te misleiden, die met sprongen als van een gorilla, hem dicht op de hielen zat,het staal ophief om hem neer te steken, hem de adem des doods in de nek blies.

Toen begreep ik, dat onder al de mensen, die voor hun deuren stonden, niemand zijn zou om

tussenbeiden te komen, en een man van de dood te redden, niemand om een galeiboef voor nieuwe dwangarbeid te behoeden. In deze wedloop, deze dodelike wedloop, werden de gezichten van de twee slachtoffers van het leven onmenselik: Codine de nek en het rechteroor overstroomd van het bloed dat onder zijn hoed uit liep; de vervolgde met een wasbleek gelaat, open mond en ogen, die smeekten om mededogen en veiligheid. Daar vliegt Codine langs het trottoir, waarop ik sta, zijn arm schiet uit en hij steekt naar de rug voor hem . . . Een wilde schreeuw stijgt op, als uit één mond. Een zwangere vrouw bezwijmt . . . . Maar de dolk heeft enkel het vest van boven tot onder doorgesneden, stof en voering — en nu loopt de ongelukkige verder met de twee fladderende panden van zijn doorgesneden vest achter hem aan, hijgend, wankelend. Deze keer zal Codine zijn kleren niet stuk snijden, maar zijn ruggegraat doorsteken. Ik zie Codine opnieuw met ketenen beladen tussen vier bajonetten naar het paleis van justitie gaan om te horen, wat de „heren, die niemand tutoyeren" hem te zeggen hebben . . .

Ik spring op mijn beurt in het strijdperk, en als de twee bezetenen naderen, werp ik mij op den grond, voor de voeten van Codine! Zijn

zware schoen kneust mijn lichaam, Codine valt met het hoofd in het stof, terwijl ik veel harder schreeuw dan nodig is; ik schreeuw vóór ik geslagen word.

Ik kijk naar de achtervolgde man: hij is al ver weg, hij rent en keert het hoofd om zonder er iets van te begrijpen, maar ik ben blij, dat ie al zo ver weg is. En op het punt van te verdwijnen om de hoek van een straat, draait ie nog eenmaal zijn hoofd om en nog eenmaal begrijpt hij er niets van . . . En de bonte, voor hun deuren krioelende bevolking, verstomd van afgrijzen, ziet er niet naar uit, of zij het wel begrijpt.

Maar er was toch één man, die het begreep.

Beide ter aarde liggend, hield ik mijn hand gedrukt op de plek, waar Codine's schoen mij getroffen had, Codine nam zijn hoed af; het ging moeilik: er zat geen haar meer onder, maar een bolvormige, scharlakenrode, geleiachtige massa. Met twee handen rukte hij het geronnen bloed bij kleine kluiten van zijn hoofd en gooide het in het stof; toen voelde hij aan zijn achterhoofd en keek mij recht in de ogen. Zijn gezicht, zwetend en overdekt met bloedige streepjes, leek op dat van een verdronkene, die uit het water gehaald en op de kant gelegd is — zozeer had de woede het doen opzwellen en het onkenbaar gemaakt.

De ogen, met bloed belopen en uit hun kassen puilend, keken met de starre, troebele blik van een dolle hond. Moeizaam en pijnlik zijn door de haat opeengeklemde kaken vaneen wringend, vroeg hij:

„Heb je alles gezien?"

Ik antwoordde: „Ja", en sloeg de ogen neer.

„Is het mijn schuld?"

Ik schudde ontkennend het hoofd. Ik kon niet spreken: rondom ons, in een kringetje van nog geen tien meter, lagen drie mannen, van de aanvang der worsteling af, zonder een teken van leven te geven.

Codine raapte zijn mes op en stond zwaar overeind. Wij onderzochten de drie lichamen: twee kreunden in hun doodsstrijd; de derde, lag met het gezicht naar beneden in een grote plas bloed, had de ogen gesloten en de linker wang steunde tegen de watten van het stof. Met de vinger op hem wijzend, zei Codine:

„Die heeft niks meer nodig! En de andere zullen hem volgen eer de zon ondergaat."

De dode was een jonge man uit onze buurt, een die Codine welgezind was; de stervenden behoorden tot de troep aanvallers.

Wij gingen naar de Boulevard Couza, waar Codine een rijtuig wou nemen om een dokter op

te zoeken. Onder het weggaan keek ik nog eens om naar het slagveld: de mensen uit de buurt begonnen het te overstromen, vol afschuw, maar er was geen enkele politieagent te zien, geen enkele brancard om te helpen . . .

De mensen mogen elkaar gerust vermoorden . . .

* * *

Codine stond van zijn ziekbed op, juist toen het onderzoek had uitgewezen, dat hij naar de unanieme verklaringen der getuigen, onschuldig was en hij buiten vervolging gesteld werd. Ik wandelde nu met Codine ten aanschouwe van iedereen rond: een olifant, geflankeerd door een veulen!

En zie, op een morgen kwam het bericht, dat de cholera, die in Rusland heerste, in Rèni uitgebroken was, aan de Donau. De ontsteltenis was groot. De autoriteiten herinnerden zich eindelik, dat de Comorofca een haard van besmetting vormde, en men zond beambten van de gezondheidsdienst om de wijk te verdrinken in witkalk en carbolzuur.

Mijn moeder wou me naar buiten sturen, naar mijn ooms, maar daar verzette ik mij tegen: Codine boezemde mij meer belangstelling in dan het buitenleven. Hij ranselde nu zijn moeder

elke avond af en gooide haar 's nachts buiten op het plaatsje. Daar het heel warm was, bleef ze daar tot het weer licht werd, ineen gehurkt op een grote steen voor de deur. Als hij 's morgens uit ging, vond Codine haar daar, gaf haar een schop, dat ze omver rolde, en liet haar kreunend liggen.

Ik was diep geschokt door zoveel barbaarsheid. Men verklaarde het zo: Moeder Anastasia bezat grond en haar zoon sloeg haar om haar te dwingen, die te verkopen. Maar dit verhaal voldeed mij niet, en Codine sprak er met mij nooit over. De vrouwen uit de buurt (tot zelfs mijn moeder) praatten over deze foltering met een schrikwekkende gemoedsrust: ze waren eraan gewend. Men verbaasde zich veel meer, als de mishandelde moeder eens een week in haar kamer sliep.

Deze hardheid vond wellicht zijn oorzaak in de grimmige zwijgzaamheid van Moeder Anastasia. De buurvrouwen verzekerden, dat zij de klank van haar stem niet kenden. Gierig om er misselik van te worden, achterdochtig en eenzelvig, liep zij altijd midden in de straat om alle aanraking met mensen te vermijden; ze was een klein vrouwtje, drie turven hoog en sloop behendig tussen de karren en rijtuigen door. Niemand wist ooit waar ze heen ging of waar ze vandaan terug kwam; ondanks alle nasporingen,

tot op haar lichaam en haar kleren toe, had Codine nooit genoeg geld bij haar kunnen vinden zelfs maar om een knoflookknolletje te kopen. Onderworpen liep zij achter de vrouwen aan, die haar een nacht onderdak aanboden, en als ze haar soep voorzetten, at zij die op. Maar de volgende dag waren diezelfde vrouwen weer onbekenden voor haar. Haar ogen zochten voortdurend op de grond naar verroeste spijkers, vodden, benen en lege lucifersdoosjes. Als iemand haar vroeg:

„Maar, Anastasia, waarom verkoop je toch niet een beetje land?", dan antwoordde zij onveranderlik:

„Iedereen weet zelf 'et beste wat goed voor 'em is."

Toen er sprake was van cholera, begon Codine het haar nog lastiger te maken. Het was heel grappig! Met m'n neus tegen het hekwerk gedrukt, dat onze plaatsjes scheidde, zag ik alles wat er gebeurde. Codine kwam thuis, vond zijn moeder op de „prispa" en gaf haar enige schoppen met zijn laars, daarna hief hij haar bij haar nek op, bijna met vinger en duim, zoals je met een schurftige kat doet, en gooide haar de straat op. Je zou gezegd hebben, dat het een tussen hen overeengekomen plicht voor elken avond was:

de zijne om haar een dosis trappen toe te dienen en haar de deur uit te smijten; de hare om zich op haar post te bevinden en haar portie te ontvangen, een beetje te kreunen en op haar steen te gaan zitten. Geen woord, geen harde schreeuw, geen verklaring. Iedereen wist waar het om te doen was.

Mijn moeder bemoeide zich nooit met een andermans zaken; maar op een avond — misschien dacht ze wel, dat dit haar zo plicht was — kwam ze het huis binnen met Anastasia; deze volgde haar als een diertje en kroop in de keuken in een hoekje, waar ze zwijgend en gehurkt bleef zitten. Ik kende de uitdrukking van haar ogen nog niet en al mijn pogingen om die te zien te krijgen, waren vruchteloos. Zij bleef daar maar met gebogen hoofd als een idioot zitten en wierp schuwe blikken om zich heen.

De lamp brandde dicht bij de hoek, waar zij zat en ik zag enkel haar mond met de gespitste rimpelige lippen, precies een kippenkontje. Mijn moeder gaf haar een stuk vlees en zei toen: dicht bij haar stoel komend:

„Je martelt je af voor niks, arme Anastasia! Je zou beter doen een paar hectaren land te verkopen om vrede te hebben."

Het was bekend, dat zij op zoiets nooit anders

antwoordde dan met haar enige zinnetje, maar tot onze grote verbazing sprak zij nu en wat ze zei was afschuwelik. Zij bewoog nauweliks haar lippen; haar stem klonk hees en zij keek ons aan met ogen als van een uil:

„Jij zegt, dat ik beter zou doen met te verkopen . . . Verkopen, verkopen . . . Dat kunnen jullie gemakkelik zeggen . . . Ik zeg je . . . dat jouw zoon beter gedaan zou hebben als ie de galeiboef op die dag die vent had laten vermoorden . . . Dan zou ie nou weer in de kast zitten en ik was 'em kwijt . . ."

Ik keek mijn moeder verschrikt aan. Wij konden onze oren niet geloven. Een razende woede greep mij aan, een behoefte de lamp te nemen en op haar hoofd stuk te slaan; maar op dat ogenblik verscheen Codine in de donkere deuropening. Mijn moeder sprong overeind en ging voor hem staan. Rechtop, haar ogen vlak in de zijne, zei ze tot hem:

„Codine! . . . Je zult haar in mijn huis niet aanraken of je moet mij eerst neergeslagen hebben!"

Codine, blootshoofds, op pantoffels en in hemdsmouwen, boog het hoofd en drukte zijn kin tegen zijn borst als teken van instemming. Toen hief hij het hoofd weer op en zei:

„Ik ben niet gekomen om haar te slaan, moeder

Zoïtza, maar om je te waarschuwen, dat je dat stuk vuil niet onder je dak moet houen . . . Dat is geen moeder . . . dat is de pest zelf."

„Ze heeft je onder haar hart gedragen, Codine!" onderbrak mijn moeder hem.

Hij bracht de hand aan zijn voorhoofd:

„Herinner me daar maar niet aan! . . . Ik schaam me . . . Ze heeft me met vergif gevoed."

En hij ging heen, het gelaat met de hand bedekkend. Mijn moeder wendde zich tot de „pest":

„Ongelukkig mens! Je zult zien, dat ie je nog es vermoordt!"

„Dat hindert niks . . . Maar verkopen doe ik niet!"

„En wat moet je met dat land doen? As je dood gaat, erft hij het immers toch!"

„Niks! . . . Hij erft niks! . . . Ik heb alles aan de kerk vermaakt, alles, dèr!"

Zij maakte een lange neus tegen de deur. Maar mijn moeder hield haar niet langer in huis, en Anastasia ging naar buiten, en hurkte neer op haar steen.

* * *

Enige dagen lang al bereidde Codine zich voor om op de eenden en wilde ganzen te gaan jagen in de moerassige wildernissen, heel ver weg. Hij

had een mooi jachtgeweer, en terwijl ik hem zijn patronen zag klaar maken liep het water mij om de tanden. Maar er waren grote moeilikheden: je moest 's avonds vertrekken, slapen in de moerassen, kilometers lang door braamstruiken trekken en door stilstaand water ploeteren, dat krioelde van bloedzuigers en muggen. Want gedurende de broedtijd, als het wild bij onze wilgen woont, is de jacht verboden; en als zij geoorloofd is, trekken de vogels uit onze buurt weg, geweldig ver, tot waar maar zelden een jager hen durft volgen.

„Daar is het rijk van de waterlelies en de bramen, die fluwelig zijn, en zo groot als kersen!" zei Codine knipogend.

Meer was er niet nodig om mij het hoofd op hol te maken; en 's avonds vertelde ik mijn moeder, dat ik de volgende dag met Codine ging jagen, maar ik verzweeg alles, waardoor zij bang had kunnen worden. Zij wist, wat dat betekende: hoewel ik een volgzame jongen was en het best met haar vinden kon, waren er dingen, die ik koppig doorzette tegen alle redeneringen in. Zij verzette zich eerst zwakjes en gaf toen toe.

De jacht in de grote moerassen kan verscheidene dagen duren — alles hangt van je geluk af — en het vertrek van de jager is een prachtige

demonstratie van trots. Het geweer, de patronen, de weitas, de zak met proviand, de dekens . . . allemaal dingen vol ijdelheid en beloften. De kinderen uit de buurt vormen een erewacht en brengen de jager een flink eind weg. Zij loeren op zijn terugkomst en ontvangen hem met verschillende gevoelens: zijn de weitassen vol wild, dan schreeuwen zij zijn roem uit tot in de wolken; zijn ze per ongeluk leeg, dan is de lucht vervuld van vijandschap, spot en hoon.

De plechtigheden van het afscheid hadden plaats vóór de herberg van Angelina, waar Codine zijn voorraad drank insloeg — het water van de moerassen is ongezond; daarna gingen wij een hond zoeken en het beest sprong vrolik tegen Codine op, alsof het zijn meester was; tegen het vallen van den nacht voer onze boot al ver weg op een arm van de rivier, die men „de Oude Donau" noemt, en verliet die weer om een kleine en zeer smalle kreek in te schieten, waar ik mij volstrekt niet meer oriënteren kon.

Codine had de naam, dat hij het moeras kende als zijn eigen huis.

Wij waren nog in de zone van de treurwilgen, die de besterde hemel aan ons oog onttrokken, en dat is toch de enige gids in deze omgeving. Maar ondanks dat roeide Codine zonder aarzelen

door. Soms was het water zo ondiep, dat de kiel van onze boot over de bodem schuurde. Dan kwamen we vooruit, door aan de takken van de wilgen te trekken, of door de einden van de riemen tegen de kanten van de kreek te zetten, en als dat allemaal niet hielp, klom Codine uit de boot, en tot de knieën in het water wadend, duwde hij hem voort.

„Kijk! het water staat lager dan ik dacht! . . . Als de hemel helder blijft, zullen we gauw maneschijn hebben . . . dat zal gemakkeliker en prettiger zijn."

Weldra werden de wilgen schaarser, de hemel verscheen in al zijn nachtelike schittering, en grote wijdten land doemden voor ons op. Wij bevonden ons in een waar labyrinth van natuurlike kanaaltjes, die stonken naar modder en vis. Om de boot te ontlasten moest ik ook uitstappen; en terwijl Codine hem aan de ketting voortsleepte, liep ik vrolik, met de hond aan de lijn bij mij, over het slik, dat zo mollig aanvoelde als een tapijt.

Na een hele tijd in zigzaglijnen voortgegaan te zijn, kwamen we eindelik in een breed en diep kanaal, en we waren blij, dat we weer zonder moeite varen konden. In de luchte stilte van de vredige Julienacht voelde ik voor de eerste maal de weelde, verloren te zijn in de moerassen, geen

andere geluiden te horen, dan het geplas der riemen, het springen van de vissen aan de oppervlakte van het water en de schreeuw van een uiltje in de ondoorschijnende nachtlucht.

De glanzende schijf van de volle maan was al boven de horizon gerezen, toen Codine, beladen met zijn jachttuig, en ik met de hond bij me uit de boot stapten om te voet naar de nestplaatsen van de wilde eenden en ganzen te gaan.

Vóór ons, wijd als de aarde, opende zich het onmetelike gebied van het riet, heen en weer gewiegd door de lichte adem van een zoele wind — de chaos, waar de wolf, de vos en de miriaden muskieten regeren; waar de jakhals jaagt op al wat zwakker is dan hij; waar de bloedzuiger fel is als een slang; waar de sappige braambes en de heerlike waterlelie enkel door de wind worden aangeraakt; en waar onder de siddering van zomerse nachten de goddelike muziek opstijgt van de zingende padden, groen als de bladen, waarop zij zitten.

Kilometers ver liepen wij over een wild gebied; afgemat door de wonden van de doornige braamstruiken, wier vrucht in onze handen viel, tot de borst wadend door waterplassen en ons moeizaam een weg banend, dan weer door bossen riet met snijdend scherpe bladen, dan weer door moeras-

gras, overdekt van een slijmerig, kleverig vocht. Van dichtbij gehoord en onder de invloed van een verwonderlik lichte nacht, overtreft het plechtige concert der padden in schoonheid alle ontroeringen, die de ziel kunnen doen trillen. Codine wees me het riet en de zegge, die hun gepluimde hoofden bogen en die temidden van het concert God schenen te danken.

„We zijn d'r!"

Codine gooide zijn vrachtje op de grond.

Wij stonden aan de rand van een waterplas, die zich over verscheidene hectaren uitstrekte, de grootste van alle, die we doorwaad hadden. De andere oever, nauweliks zichtbaar, tekende zich vaag af in het schemerige maanlicht.

Codine haalde een kleine en stevige zeis uit zijn zak, keerde zich naar het woud van riet en begon het in koortsachtige haast af te snijden.

„Wat moet je met al dat riet doen?" vroeg ik.

„Een eiland, ouwe jongen, een eiland en een hutje, om die beestjes voor de gek te houden. Je zult 'et dadelik wel zien . . . Raap maar op, as je wilt en stapel het op. As ik klaar ben, zal ik er bundels van maken."

Een uur later was er op een ondiepe plaats een eilandje te zien, gevormd door zes opeen liggende

lagen rietbossen. De hut, eveneens van riet gebouwd, verborg ons. Als plafond: de hemel. Dat heet een „pânda".

„Het wild, dat we moeten schieten", mompelde Codine, „is heel slim. De wilde eenden zoeken voedsel op de ene plaats en slapen op een andere. Dat zit zo: 's morgens vluchten ze voor de dageraad, 's avonds voor de schemering. Zo trekken ze voortdurend heen en weer, begrijp je? En je kunt ze alleen snappen als ze onderweg zijn, want in hun woonplaatsen duiken ze onder bij het minste geruchtje. En dat is nog niet alles. Als ze over de bosjes vliegen, gaan ze zo hoog, dat ze buiten het bereik van je geweer blijven. Je vraagt, hoe ze dan toch geschoten worden? Wel, broertje, die beesten zijn net als wij: zij gaan onder door hun zwakheden! Als de waterplassen helder zijn, komen zij zich daar graag in spiegelen. En zo kun je ze van uit een bedriegelijke pânda schieten. Begrijp je nou, waarom we al dat werk gedaan hebben?"

De wijde watervlakte, zacht rimpelend onder het maanlicht en door geheimzinnige verre oevers omboord, gaf mij de indruk, dat er een nieuwe zondvloed over de aarde gekomen was en dat wij de enige levende wezens waren op de wereld. Een golf van blijheid sloeg door mij heen, een sterke

behoefte om te schreeuwen, te schreien of zelfs in het water te springen.

Bevend van ontroering greep ik Codine's handen. Hij lachte en al zijn mooie tanden blonken. Ik zei tot hem:

„Ik hou van je, Codine!"

„Ik weet, dat je van me houdt, Adriaan! . . . En het doet me verdriet, je dat te horen zeggen."

„Waarom verdriet, Codine?"

„Verdriet, omdat je niet een jaar of vijf of tien ouder bent om mijn *kruisbroeder* te worden."

„Maar je hebt toch een kruisbroeder: Alexis!"

Codine haalde diep adem en zijn gezicht verduisterde zich.

„Alexis is geen echte kruisbroeder . . . . Wij hebben dat gedaan uit dwaasheid, maar het is niet dàt. Hij is net als de anderen, die bang voor me zijn en poeslief doen, omdat ik zo sterk ben. Maar als ik 'et morgen aan de dag niet meer was . . . hoho! . . . dan zouen ze me in m'n gezicht spuwen. Alexis het eerste. Ik heb hèm gekozen, uit spijt, uit wanhoop, en omdat ie zo mooi kan zingen! Hij heeft mij gekozen uit hoogmoed, hij is net als de mooie Irene: zij vindt het fijn het liefje van Codine genoemd te worden, maar als ze niet zo bang van 'em was, zou ze 'm nog deze nacht bedriegen."

Hij hief zijn gelaat op naar de zilveren schijf aan de nachthemel, die het dieper verbleekte, en riep vol bitterheid uit:

„Mijn vriend Adriaan! . . . Een kruisbroeder! Dat is heel wat anders! . . . Iets dat misschien niet bestaat! . . . Een kruisbroeder, dat is *iemand door zichzelf*, en niet door een ander, en daarom is zijn liefde groot, onbaatzuchtig, dierbaar aan ons hart! Want, zie je, het is gemakkelik genoeg je te doen liefhebben als je de mensen diensten bewijst. Maar ik vraag me tegenwoordig af: kan zo *iemand door zichzelf* nog liefhebben met een heel sterke liefde?"

Codine streek met de hand over zijn gezicht en stak toen een sigaret op. Hij was in de war, niet wetend of ik hem wel begreep. Hij sprak het uit:

„Ik zal je eens uitleggen, hoe het onder mannen toegaat. — Je hebt horen vertellen, dat ik twaalf jaar geleden een man doodgeslagen heb in de wilgenbossen tegenover Guètchète: hij was mijn kruisbroeder geweest, maar een echte, zie je. Voor dat wij doodsvijanden werden, waren wij vrienden geweest . . . Vooral ik voelde voor de eerste maal in mijn leven, dat iemand van mij hield. Ik was zeventien jaar; ik had een jeugd gehad als een trekhond. Ik ben het kind van twee slakken . . . Mijn ouders sloegen me en stuurden

me er op uit om allerlei nesterige dingen te stelen: een zakje tarwe aan de haven of een kip van de buren. Als enige liefkozing zeien ze me, dat ik lelik genoeg was om een zwangere vrouw een miskraam te doen krijgen. Op straat liefkoosden de kameraadjes mij op dezelfde manier, maar dat duurde niet langer dan tot mijn veertiende jaar, want toen begon ik ze op mijn manier ook te liefkozen. Toen werd mijn bloed vergiftigd als met het gif van al de slangen ter wereld. Iedereen, die van mijn lelikheid dorst te spreken, sloeg ik lam . . . Ik geloof wel, dat mijn vader door mijn hand gestorven is. — Toen kwam Tanasse op mijn weg en van het eerste ogenblik af hield hij van mij! Hij was net zo mooi als Alexis, maar sterk en edelmoedig. Wij waren allebei zeventien jaar. — O, Adriaan, m'n broertje! De liefde van een mens is een groot wonder! Toen ik voor de eerste keer zijn vriendenkus voelde, veranderde heel de wereld van kleur. Ik vocht bijna niet meer; ik duldde het, dat ze me voor lelikerd scholden. Wij werden kruisbroeders, en wij hielden van elkaar zonder baatzucht, daar gaat niks van af. — Maar acht maanden later begon de afgunstig op mijn kracht zijn bloed te vergiftigen: Tanasse's oog werd vals, afgunstig. Hij kuste me niet meer. Ik zei niets, ik vergaf hem,

en om hem naar mij terug te lokken hield ik nog meer van hem en ik deed alles, om maar niet sterker te lijken dan hij . . . Want daar kwam zijn ijverzucht vandaan. Toch ging hij verder van mij weg, al maar verder, tot op die vreselike dag, toen hij mij temidden van al de vrienden, met de lippen, die ik kuste: „Apebakkes" heeft genoemd. Voor de eerste keer in mijn leven heb ik toen gehuild. Ik vergaf hem. Tanasse gleed weg, gleed nog verder van mij weg. Niemand bespotte mijn lelikheid smalender dan hij, en eindelik kwam het zo ver, dat hij mij wou slaan! . . . Ik hield mijn bloed nog in bedwang. — En mijn broeder Tanasse kwam op een nacht met drie ploerten naar mij zoeken in de wilgenbossen om me dood te slaan in mijn slaap. — Toen heb ik hem gedood. — Luister nu goed naar het oordeel van de mensen: ze hebben mij vrijgesproken; en toch was ik misdadig, want als ik een stevige tak van een boom gebroken had, zou ik ze gemakkelik allemaal op de vlucht hebben kunnen jagen! Maar ik heb Tanasse willen, heel bewust willen vermoorden en het is mij gelukt! Daar tegenover hebben de heren rechters mij twee jaar later schuldig bevonden, toen ik een man doodde in het bed van de vrouw waar ik van hield! . . . Hoho! ik zou toen mijn eigen

kinderen hebben vermoord, en mijn ouders en God, die de wereld zo slecht bestuurt! Zie je, Adriaan, jij kent de smart van de bedrogen liefde nog niet, maar die is erger dan de honger, die in je ingewanden klauwt, erger dan het schroeien van een gloeiend ijzer, erger dan de dood! . . . Ik was het, die toen vermoord werd, en ze hebben mij naar de galeien gestuurd! . . . Prent dat goed in je hersens, Adriaan, en denk er later aan: de mensen kunnen niet lief hebben, en de mensen kunnen geen recht spreken . . ."

„Ik kan je liefhebben, Codine!" riep ik. „Ik wil je kruisbroeder worden!"

Codine streelde mijn haren; hij scheen smartelik blij. Lange tijd bleef hij zwijgen; daarna sprak hij:

„Ik geloof ook, Adriaan, dat jij alleen een galeiboef kunt liefhebben, en van een misdadiger een goed man maken; maar je bent nog niet oud genoeg om je woord te verpanden. Behalve dat moet je wel weten, dat kruisbroeders met hun mes op hun linkerarm een kruis snijden en het bloed drinken, dat uit het hart van hun broeder komt. Ik straf met de dood de broeder, die me verraadt, nadat hij mijn bloed gedronken heeft."

„Nou, Codine, goed: ik zal je bloed drinken en je mag me met de dood straffen, wanneer ik je verraad!"

Als een wild dier sprong Codine op; ons hele eilandje trilde ervan. De hond blafte. Overeind zittend, zag ik Codine de armen naar de hemel opheffen en ik dacht, dat hij de maan met zijn handen zou aanraken. Hij sloeg zich heftig tegen het voorhoofd, en de armen uitbreidend brulde hij:

„Almachtige God! Het loont toch nog de moeite een mens te zijn, zelfs al heb je dan een apebakkes, als een kind zoveel van je houen kan!"

Hij stortte op mij toe, verbrijzelde bijna mijn schouders onder zijn zware vuisten, nam toen mijn hoofd tussen zijn handen en keek mij in de ogen. Hij keek mij aan, en ik keek hem aan — en nooit heb ik schoner mens gezien, dan Codine op dat ogenblik . . .

„Vriend!" riep hij, „zou je dapper genoeg zijn om mij in je arm te laten krassen zodat ik het bloed der onschuld kan drinken?"

„Ja, hier . . . snij maar!"

Ik stak hem mijn linkerarm toe; ik was zo gelukkig, of ik van vreugde sterven zou. Hij ging op zijn hurken voor mij zitten en, de ogen aldoor op mij gevestigd, trok hij zijn mes . . . Een ogenblik hield hij het zo, alsof hij het mij in de borst zou stoten . . . Het staal glinsterde onder mijn ogen. Ik bewoog mij niet.

„Snij dan, Codine!" . . .

Toen hield hij zijn adem in, nam zijn hoed af en bekruiste zich drie malen. Hij nam mijn linkerhand . . . zij was gloeiend heet . . . Met de rechter zette hij de punt van zijn mes midden op de binnenkant van mijn onderarm, en wachtte . . . Glimlachend tegen zijn woest geworden gezicht, zei ik:

„Lach nou hard, Codine, en snij!"

Hij lachte heel hard, en terwijl zijn ogen strak op de mijne gevestigd bleven, voelde ik iets, als een lichte brandpijn in de lengte en de breedte op mijn vlees. Sidderend vielen Codine's handen terug. Zijn onderlip begon eveneens te trillen, en onze ogen zochten de verwonding: een onregelmatig kruis, dat zachtjes bloedde. Hij keek er naar met starre blik . . . dan boog zijn hoofd zich over mijn arm, zijn lippen zogen en hun warmte deed mij pijn . . .

Lange tijd bleef Codine zo . . . Hij bewoog niet . . . leek ingeslapen. Het hoofd en het lichaam vormden een bewegingloze massa. Toen kuste ik hem op zijn kruin, zoals ik dikwels bij mijn moeder deed.

Codine richtte zich op; zijn ogen schitterden in het halfduister. Bijna werktuigelik nam hij zijn mes en gaf ruw weg twee harde sneden in kruisvorm op zijn omvangrijke linker-onderarm.

Het bloed sprong naar buiten. Hij bracht de wond aan mijn lippen:

„Drink dat, broeder, en je hartje zal weten, wat de liefde van een galeiboef betekent — zoals het mijne de liefde van een kind in het graf zal meenemen! . . ."

Ik dronk Codine's bloed — terwijl de hond ons met zijn ongeduldige ogen opmerkzaam gadesloeg.

De schone nacht liep ten einde.

Bij het eerste lichten van de dageraad zagen twee vluchten eenden, die heel laag vlogen, vier hunner in het meer tuimelen, waar de hond ze ging apporteren. Toen kwam er een vlucht ganzen, maar die werden enkel gewond en doken weg. Eindelik waren het de kieviten met hun karakteristiek gedruis, die ons zes stuks moesten afstaan. De zon werd ondragelik heet, de muggen waren zeldzaam kwaadaardig. Tegen tien uur kwamen wij in de haven terug, bekaf, besmeurd met modder, vol builen, maar vervuld van poezie en broederschap.

Het was Zondag; zwijgend sliep de haven. Wij liepen door de „ingang van de Comorofca". De kinderen herkenden ons, en Codine liet hun het wild zien. Dat was voldoende om al de peuters van heel de buurt achter ons aan te brengen; maar ik schaamde me, omdat ik er zo schunnig

uitzag, en dat nog wel op een Zondag, en ik stelde mijn makker voor naar huis te gaan langs de kant van het slachthuis. Hij stemde daar in toe, hoewel die weg langs het huis van Irene liep, zijn mooie minnares, die zoals iedereen in de buitenwijk, wel aan de deur zou staan.

„Als ze me in deze vodden ziet, zal ze me nog afstoteliker vinden!" schertste Codine.

Toen kwam er een kind naar hem toe, en schreeuwde onder algemeen geschater:

„Weet je 't al, Codine? Van van morgen vroeg af staat „De Kater" onder 'et raam van je meissie!"

„De Kater" was de bijnaam van een jonge, eeuwig verliefde kwast, een nachtelike doler, en heerlik belachelik. De pakken slaag, die hij in zijn amoureuze loopbaan had opgelopen, waren niet te tellen, en de onverstoorbaarheid, waarmee hij ze onderging, spreekwoordelik. Alleen Irene, de vervaarlike minnares van Codine, was lange tijd verschoond gebleven van zijn aubades.

Ik sidderde voor hem.

„Codine?" smeekte ik. „Beloof me, dat je hem niet dood zult slaan."

„Ah!" zuchtte hij, „dat beloof ik je, broertje. Maar je kunt er zeker van zijn, dat ik, Codine, door de vrouw te gronde zal gaan. Het bloed gonst alweer in m'n kop!"

Ik drukte hem de handen en zei:

„Vergeet niet, dat wij nou kruisbroeders zijn! Je mag niemand meer vermoorden."

Bij de hoek, waar de huizen begonnen, joeg Codine de kinderen terug en keek het pleintje op. Het derde huis was dat van Irene, waar ik het briefje gebracht had bij onze eerste ontmoeting. Codine verbleekte: de ongelukkige Kater stond daar, op z'n Zondags aangekleed, met z'n hoed op één oor, en zong, begeleid door een viool:

Groen blad van de Acaciaboom!
Ik hou niet van grijsaards,
Noch van minnaars, die water drinken,
Noch van wieden in de zomer!
Maar ik hou ervan, dat mijn kippetje mij
Avond en morgen in haar armen houdt!

Met *grijsaard* zinspeelde de Kater op Codine, die geen jong kereltje meer was, zoals hij.

Met drie sprongen als van een chimpansee was Codine achter hem en pakte ze allebei in hun nek, de Kater en zijn zigeuner! De laatste trok uit alle macht om uit de greep van Codine los te komen, en smeekte om genade.

Ik zal jou geen kwaad doen!" schreeuwde Codine. „Maar ik zal je een flinke fooi geven, als je zometeen hetzelfde liedje voor hèm wilt zingen!"

En hij sleepte ze beiden naar zijn huis. Ik keek door het hekje. Met een karwats in de hand, dwong Codine de Kater zich uit te kleden. Deze stond al in zijn hemd en onderbroek; hij smeekte, dat men hem niet te schande zou maken, maar Codine sloeg hem met de karwats:

„Vooruit! Bek dicht! Ik had je een opdonder kunnen geven, dat je je tanden uit het stof van de straat had moeten zoeken!"

Toen de Kater zonder kleren stond, nam Codine een watermeloen van ongeveer een kilo en bond die met een touwtje aan zijn genitaliën vast. Daarop gooide hij hem naar buiten, het Comorofca-plein op. De Kater liep daar naakt, met de watermeloen bungelend tussen zijn dijen, op de hielen gevolgd door Codine, de zweep in de vuist, en geflankeerd door zijn violist, die speelde en zong:

Groen blad van de acaciaboom . . . .
Groen blad van de acaciaboom . . . .

„Tot aan het huis van Irene en terug!" brulde Codine.

* * *

De buurt lachte nog om deze geschiedenis, toen op een mooie Augustus-morgen het verplet-

terende nieuws rondging: een man, die de vorige avond gestorven was, bleek cholera gehad te hebben.

Een quarantaine werd ingesteld; het huis van de choleralijder geïsoleerd. In de loop van de volgende dagen kwamen een dokter en zijn assistent, de enigen, die door het cordon soldaten gelaten werden, de wijk inspekteren, en namen enige verdachte zieken mee. Voor het einde van de week vielen twee mannen op straat dood neer. De volgende dag weer een. Toen begreep men de ramp: heel de buurt en weldra heel de stad besmet! De mannen van de geneeskundige dienst overstroomden de buurt, haalden de choleralijders dood of levend bij elkaar, sorteerden ze in het ziekenhuis en begroeven de gestorvenen, overstrooid met ongebluste kalk. Een schrikaanjagende zwarte kar reed van de vroege morgen tot de late avond door de straten rond. Per vergissing nam ze wel eens dronkenlappen mee, die geen beter voorbehoedmiddel tegen de ziekte wisten dan zich stomdronken te drinken.

Toen de epidemie algemeen was, werd de quarantaine opgeheven en de uittocht begon, op het voorbeeld van de rijken, die het eerst deserteerden. De reis der armen was niet buitengewoon langdurig. De lui van de Comorofca gingen een

kilometer achter het slachthuis hun tenten opslaan op een uitgestrekte, kale hoogvlakte.

Codine gaf het teken, en ik genoot de eer, vóór Irene en zelfs vóór Alexis te gaan. Dezelfde avond werden onder de heerlike Augustushemel drie tenten opgeslagen (de onze, die van Codine en Irene en die van Alexis), ruw opgericht met bonestaken en dekens, op de meest beschutte plaats van de hoogvlakte. Codine had het hele kamp in orde gemaakt.

De dag daarop verschenen er meer dan twintig tenten op de vlakte. Codine dwong ze op een behoorlijke afstand van onze kampplaats te blijven.

Ondanks het tragiese van onze toestand werden er grappen genoeg verkocht; Codine had de beste van allemaal:

„Je zult zien," zei hij, „dat de cholera bang is van m'n moeder en op onze hoofden zal neerkomen. Ik had beter gedaan, als ik ze meegenomen had als afschrikwekkend middel!"

Hij sprak de waarheid.

Op een morgen, vijf of zes dagen na onze komst daar, vergezelde ik Codine op zijn inspektietocht: wij vonden twee vrouwen en een kind, wentelend in hun braaksel en hun uitwerpselen! .... De ouders hielden hen verborgen, baden tot God en wreven hun neus met een balletje van kristal-

kamfer dat zij om hun hals hadden hangen — een talisman tegen de cholera.

Codine keerde zich om, alsof hij door een adder gebeten was, onttakelde de tenten in een ommezien en daar waren we opnieuw, beladen als ezels op zoek naar een andere plaats, waar de cholera niet was.

Alexis had het karretje bij zich, dat hij in de dokken gebruikte; wij wierpen al ons hebben en houden er door mekaar in; we gingen deze keer naar de rand van de hoogvlakte, op vier kilometer afstand van de stad, waar een wilgenbosje groeide, dat zich in de Donau spiegelde.

In deze schuilplaats, waar alles rook naar het wilde leven, vergat ik de eerste dag de beste de cholera, het knoflook, dat je moest eten, de kamfer, die je aan je hals moest dragen, en de azijn, waarmee je je lichaam moest inwrijven. Het wilgenbos en zijn vogelwereldje leek mij een hoekje van het paradijs; het gezicht op mijn geliefde Donau, in onze warme nachten vol sterren, vol maneschijn, beantwoordde aan mijn heftigste kinderdromen: een leven onder een milde hemel, met een hut, een deken en een kookpot over het vuur . . . alles wat ik gelezen had in roversgeschiedenissen.

En toen werd mijn moeder opeens droefgeestig,

ze kreeg braakneigingen en hoofdpijn. Codine, nog bleker dan ik, geeft zichzelf twee oorvijgen en schreeuwt tegen Irene:

„Kleed haar uit als onze moeder Eva en wrijf haar tot het bloed voor de huid staat! . . . En, godverju, as je haar enkel maar kietelt, vergeet ik dat ik een man ben en ik weet alleen nog, dat ze de moeder van mijn Adriaan is! Ik zal je laten zien, hoe je een choleralijder wrijven moet!"

Buiten voor het neergeslagen tentgordijn huilde ik mijn ogen blind, terwijl Codine, schuwe blikken naar binnen werpend, met moeite zijn ontevredenheid bedwong. Eindelik riep hij uit:

„Moeder Zoïtza! Als je Adriaan niet alleen op de wereld wilt achter laten, bedek dan alles, waar je je voor schaamt en vertrouw je aan mijn poten toe!"

Zonder antwoord af te wachten schoof hij het gordijn opzij en gedurende een eindeloos uur gilde mijn moeder onder zijn handen als het lam in de muil van de wolf. —

„Wees blij, Adriaan! Ze wordt warm! Ze wordt warm! Ze wordt warm! En het bloed begint onder de huid te stromen! . . . Ze is gered!"

De volgende morgen zat mijn moeder overeind; zij had geen braakneigingen meer, maar was nog zwak, geeuwde zonder ophouden en was duizelig.

Codine gaf haar nog een ferme friction met azijn en zette toen haar kleren te koken. En op het paard van Alexis stijgend, ging hij naar de stad om levensmiddelen te kopen.

Ik mocht niet bij mijn moeder binnenkomen of haar aanraken. Door een kier van het gordijn zag ik haar hoofd en haar voeten, zo rood als vuur. Zij glimlachte tegen me en bad tot God „voor het heil van iedereen". Ik ging een beetje in het bos wandelen. Ik daalde de helling af en liep langs de rivier. Eensklaps zag ik in een kreupelbosje een zakdoek, die ik herkende, met de voorletters van Irene. Op dezelfde plaats was het gras platgedrukt en takjes hingen gebroken neer. Ik glimlachte bij de gedachte aan het gezicht, dat Codine trekken zou, als ik hem de zakdoek liet zien; een bewijs, dat hij ondanks de cholera nog wel een hoekje wist te vinden om zijn zorgen te vergeten.

Maar toen ik uit het kreupelhout kwam met de zakdoek in mijn zak, zag ik iets, dat mij bewees, hoe ver ik bezijden de waarheid was: in een klein ravijn, verborgen door de wilgen van de hoogvlakte, wisselden Alexis en Irene vurige kussen.

Ik stond als vastgenageld! . . . Irene kwam dus niet met Codine in het kreupelbosje, maar met zijn kruisbroeder! . . . Vlug lei ik de zakdoek weer op zijn oude plaats en ging

weg, zonder dat iemand mij gezien had.

Duizelig, met een hart, dat heftig sloeg onder de druk van de somberste voorgevoelens, klom ik de helling weer op en liet me op het gras vallen voor de tent, waar mijn moeder mij wat opfleurde door de mededeling, dat zij zich veel beter voelde. Ik had nu wel graag willen vertrekken, niet langer blijven op een plaats, waar zulke gruwelike ongelukken zouden gaan gebeuren.

Irene en Alexis kwamen terug, ieder van een andere kant. O! . . . wat verborg hun gezicht het geheim slecht. In de ogen van Alexis kijkend verloor ik alle illusies omtrent de ernst van kruisbroederschap.

Nauweliks waren zij terug, of een woedende galop kondigde ons de overhaaste terugkeer van Codine aan. Buiten adem sprong hij van zijn paard en schreeuwde:

„De gezondheidsdienst neemt de zieken uit het eerste kamp al mee! . . . Het is bekend geworden, dat wij hier naar toe gevlucht zijn, en de ambulancewagen kan ieder ogenblik hier zijn! Ik ga Adriaan z'n moeder wegstoppen met al haar hebben en houen . . . Als ze komen, terwijl ik weg ben, moet je zeggen, dat we met drie volwassenen en een kind zijn, en dat we ons allemaal best voelen . . .! Begrepen? Geen nodeloze klets-

praatjes! Ze ondervragen de mensen als rechters van instructie!"

En in onze tent stappend, lachte hij:

„Hallo, moedertje! Heb je 't gehoord? Je loopt kans om kennis te maken met de ambulancewagen! Hoe voel je je?"

Als enig antwoord stond mijn moeder op.

„Prachtig!" riep Codine. „Maar om de verplichte voorbehoedmaatregelen van het massagraf te vermijden, gaan we samen een reisje maken en proberen ons met eigen middelen te helpen!"

Terwijl hij dit zei, had hij haar in zijn armen opgenomen als een klein kind en begon de helling van de hoogvlakte af te dalen, terwijl ik, met de nog natte kleren van mijn moeder op de rug, achter hen aan kwam.

Wie zal mijn angst beschrijven, toen ik zag, dat zij in de richting van het kreupelbosje liepen? De gedachte alleen al, dat Codine wantrouwen zou kunnen opvatten, maakte me duizelig, — en ik probeerde hen van richting te doen veranderen.

„Hierheen, Codine, hierheen! Hier is een prachtig verborgen plekje."

„Wel nee, ouwe jongen, zo komen we in de modder terecht. En bovendien hebben we hier een dicht kreupelbos, dat geknipt is voor een schuilplaats!"

Hij ging er heen. Toen greep de vrees mij aan, dat de zakdoek niet opgeraapt was, en ik liep vooruit. Hij lag er gelukkig niet meer. Maar Codine merkte heel goed het platgetrapte gras op en de houtschilfertjes van een pas afgesneden wilgentak. Hij nam de vochtige schors op, betastte haar, bleef nadenkend staan, keek met achterdochtige blikken rond en zei, terwijl hij me met een verwarde blik aankeek:

„D'r is hier nog pas iemand geweest. Jij toch niet?"

Ik zei neen, zonder nadenken en, ik had dadelik spijt, dat ik geen ja gezegd had.

„Je zou hier best zijn, zie je," zei hij tegen mijn moeder, „maar de plaats is al bekend en ik zal gauw genoeg weten bij wie. De wolf komt wel meer dan eenmaal in de schaapskooi!"

Hij wou mijn moeder weer opnemen om haar ergens anders heen te brengen, toen ik zag, hoe zijn ogen zich strak op het gras vestigden; hij bukte zich en raapte het onweerlegbaar bewijs van Irene's bedrog op: zij had onder het stoeien het kamferballetje verloren, dat gewoonlik aan een rode wollen draad om haar hals hing. Codine, verstijfd op de plaats, waar hij stond, hield het kleine ding tussen zijn vingers, met een gebaar en een blik, alsof hij zeggen wou: „Neem dat

weg! . . . Neem het weg! . . . Het brandt me!" Toen vielen zijn ogen weer op de schilfers wilgenschors, zijn handen bogen, alsof zij een zware balk moesten optillen en hij stopte wat van de spaantjes in zijn zak.

Dicht bij de tent ging Codine naar zijn minnares toe, die met Alexis zat te praten, en zijn blik ging verscheidene malen van de blote hals van Irene naar de handen van Alexis. Alexis speelde met een geschilde wilgentak. Codine vroeg heel kalm:

„En waar is je kamferballetje, Irene?"

„Dat heb ik verloren, Codine."

* * *

De mannen van de geneeskundige dienst kwamen inderdaad in de loop van de morgen langs en stelden vast, dat er vier menschen hier waren, allen uitstekend gezond.

„Nou kunnen we je moeder terug gaan halen, Adriaan!" zei Codine vrolik.

„Ik ga ook mee om te zien, waar je ze weggestopt hebt!"

Irene liep achter ons aan.

Codine keek naar mij met een vreemde blik, en antwoordde zonder zijn gezicht naar haar heen te wenden:

„Wel, waarom niet? En jij kunt ook wel meekomen, broeder Alexis!"

Codine liep naast mij, rookte en zweeg. Onder aan de helling was Alexis vlak op onze hielen, terwijl Irene haar pas vertraagde en meer en meer achter bleef. Codine deed net of hij niets merkte, maar toen we met mijn moeder, die zonder hulp liep, terugkwamen, riep hij:

„Hé! . . . Irene!"

„Wat is er?" antwoordde zij van achter het ongeluksbosje. Zij zocht vermoedelik naar haar kamferballetje.

Codine keek me aan alsof ie zeggen wou: „Heb je gezien hoe de wolf naar de schaapskooi terugkeert?" en, stilstaand, vroeg hij opnieuw:

„Wat voer je daar toch uit?"

„Verdorie, ik zit te piesen, as je 't weten wilt!"

„En jij, Alexis? Moet jij ook niet even piesen?"

Alexis lachte dom en begreep niets. Het onderzoek van Codine bleef voor die morgen hiertoe beperkt.

Ik wist niet, wat ik ervan moest denken. Om twaalf uur aten wij samen, zoals wel meer gebeurde. Codine, die gewoonlik een kilo koteletten oppeuzelde, at slecht. Hij vermeed mijn blik en vertelde. Hij kreeg ons zelfs aan het lachen en slaagde erin, de twee, die er het meeste belang bij

hadden wakker te blijven, in slaap te wiegen. Maar mijn moeder liep er niet in, en ik nog minder.

„Adriaan, het wordt hier mis: Codine loopt met onzalige gedachten rond! . . . Zodra ik wat beter ben, gaan we naar Oom Dimi. En God moge deze drie ongelukkigen onder zijn hoede nemen!"

Mijn moeder liet het altijd aan God over om ingewikkelde vraagstukken op te lossen; maar ik, Codine's kruisbroeder, die niet begrijpen kon, hoe God ooit diens mes zou kunnen tegenhouden, ik dacht er heel anders over. Ik besloot Codine geen ogenblik meer alleen te laten.

En toch zou hij me graag genoeg kwijt geweest zijn. Hij ging geheel alleen naar de schaduw van een groote wilg, waar wij allen tesamen onze middagrust plachten te genieten. Gewoonlik riep hij mij; nu ging ik naar hem toe zonder geroepen te zijn: waren wij geen kruisbroeders?

Ik vond hem kalm, peinzend: hij lachte om mij plezier te doen, want hij wist, dat ik van zijn lach hield.

„'t Is goed dat je gekomen bent." — Zijn stem klonk veranderd. — „Ik wou je juist vragen: Wat denk jij van die verloren kamfer en van die spaantjes in het kreupelhout?"

Hij haalde het balletje en een stuk wilgenbast uit zijn zak, dat hij om zijn vinger wond als een lintje.

„Ik denk," zei ik, „dat Irene haar kamfer verloren heeft."

„Kijk, dat is slim van je! Omdat ik het in mijn hand heb en zij zelf heeft toegegeven, dat ze 't verloren heeft, lijkt het niet moeilik te denken zoals jij! Maar die spaanders naast het balletje, hè . . . wat denk je daarvan?"

„? . . ."

„De spaantjes, broeder, de spaantjes . . . en de geschilde wilgentak in Alexis' handen? Hè? Heb je 'm gezien, die tak?"

„Ja . . ."

„En wat denk je van die geschiedenis?"

Ik kon het branden van zijn doordringende ogen niet verdragen, en om hem af te leiden, liet ik me voorover in het gras vallen. Hij deed als ik, lei zijn hoofd op zijn gekruiste armen, zijn neus in het gras en, in deze houding smeekte hij zuchtend:

„Zeg me, broertje, wat je van dat toeval denkt . . . en . . . en ik zal je geloven."

„Maar, Codine, wat wil je nou, dat ik daarvan denk? Ze zijn natuurlik samen gaan wandelen . . ."

„Als vrienden, hè?"

„Ja . . . waarom niet?"

„En ze zijn naar het kreupelbosje gegaan, ze hebben het gras platgedrukt, ze hebben er het

balletje verloren zonder het zelfs te merken . . . En dat alles als vrienden, broertje?"

? . . ."

„Spreek, broertje . . . Antwoord . . . Maak, dat ik geloven kan, dat 'et niet waar is wat ik denk! En . . . red me, als je kunt, maar zeg geen dwaasheden!"

Hij sprak met zijn gezicht nog altijd in het gras gedrukt. Een eind van ons af, onder de takken, die de grond marmerden met plekken schaduw en zonnegloed, lagen mijn moeder, Alexis en Irene, ieder voor een tent, onbewegelik te rusten. Op de gebronsde blote benen van Irene, zichtbaar tot aan de knie, bewogen lichtvlekken als kwikzilver. Codine hief het hoofd op en met de kin op de grond, keek hij met een woeste blik naar die onbewegelike benen, en zijn gezicht verwrong zich. Ik werd bang, en ik raakte zijn arm aan:

„Codine, broeder, wat doe je? . . . Wat denk je?"

Hij kwam overeind alsof hij uit een boze droom ontwaakte. Hij ging zitten met zijn rug naar het zwarte visioen. En met een dom gezicht zei hij:

„M'n goeie Adriaan . . . 't Zou beter zijn als we ons verbond maar verbraken . . . ja . . ."

„Welk verbond, Codine?"

„Dat we op die nacht van de jacht in de moerassen gesloten hebben . . ."

„Geen kruisbroeders meer zijn, Codine?"

„Ja . . . geen kruisbroeders meer . . ."

„Wat?" riep ik, met krimpend hart.

„Omdat . . . omdat er geen broederschap op de wereld bestaat . . . Kom, laat me toch vrij! Ik zal gauw genoeg met de wolven gaan leven!"

„Zijn gezicht was weer kalm en bleek geworden. Hij stond vlug op, en ik volgde hem als een hondje. Met haastige passen liep hij op Alexis toe en riep vrolik:

„Broeder Alexis! . . . Wil je het paard even inspannen? Het is al zo verdomd lang geleden dat we een glaasje gedronken hebben bij Angelina!"

Lui stond Alexis op:

„Dat komt door de cholera."

„Bah! De cholera is niet de beroerdste kwaal, die een arme duivel z'n eigen op de hals kan halen!"

Terwijl Alexis inspande, draaide Codine rond Irene, die nog altijd languit in het gras lag en hem onder haar zware wenkbrauwen uit aankeek, toen, plotseling, bukte hij zich en liet het kamferballetje voor haar ogen dansen. Een bloedgolf kleurde de wangen van de vrouw, daarop werd ze krijtwit. Codine grinnikte:

„Herken je dat, lieveling?"

Met verstikte stem vroeg zij:

„Waar heb je het gevonden?"

„Waar jij het verloren hebt."

Alexis riep, rechtop in het karretje staande; Codine liet het balletje op Irene's gezicht vallen:

„Bewaar, het lieverd! Het kan je nog te pas komen tegen de cholera, en . . . om je de dood te geven!"

Irene bedekte haar gezicht met haar armen. Codine rende op het karretje toe, sprong erin en pakte Alexis om het lijf. Ik sprong er eveneens in en pakte hem op mijn beurt om zijn lijf . . . Met ons drieën zo rechtop staande in het karretje, vertrok het paard op een sukkeldrafje.

* * *

Geen spelend kind, geen man aan het werk, geen vrouw aan de deur. Wanhoop . . . Cholera ...

Het karretje hield stil voor de kroeg. Niemand binnen, behalve een oude wagenpoetser van het spoor, die de cholera noch van het leven, noch van de brandewijn had willen verlossen.

Het was er lekker koel. Bij de toonbank Angelina, een beetje bleek, een beetje triestig, onverschillig als naar gewoonte. Op een stoel naast haar verstelde haar moeder oud goed, als altijd.

Wij gingen om een ronde tafel zitten, midden in het lokaal. Men schonk ons wijn. Mij ook, maar ik kon niet drinken. Mijn ogen lieten Codine niet los, die het ene glas na het andere naar binnen spoelde. Alexis dronk ook, maar niet zo heftig.

De eerste liters verdwenen in absoluut stilzwijgen en onbewegelikheid. Codine vroeg:

„Waar is de kelner gebleven?"

„Cholera," zei Angelina.

Dat was nu voldoende om de plaats aan te duiden, waar iemand zich bevond.

Ik zie het hele toneel weer voor mij.

De poetser, met een half leeg glaasje voor zich, dommelde, het hoofd op de borst gezakt. Alexis, die Codine wilde opvroliken, spuwde wijn naar de ouwe man, die gromde en zijn gezicht afveegde; Codine lachte niet, integendeel, zijn gezicht versomberde meer en meer. Alexis lachte voor ons allemaal, en om te tonen, hoezeer hij de hond van zijn meester was, ging hij naar het karretje en haalde de geschilde wilgentak, die hij meegenomen had.

Codine zat met de rug naar de deur en zag Alexis niet; deze ging naar de tafel, waar de ouwe man in slaap gevallen was en gaf er een knallende slag op, die de dronkaard verschrikte en ons op

deed springen; maar Codine was het meest geschrokken. Zijn blik viel op de wilgentak. Hij werd bleker. Hij wou zijn glas opnemen en drinken, maar hij stiet het om. Alexis, het takje in de hand, raakte in de war.

„Ben je zo geschrokken van die klap op de tafel?"

„Heel erg, ja," antwoordde Codine met holle stem, „je hebt me op m'n hart geslagen."

En terwijl hij hem aanzag met een blik, die noch mij, noch Alexis, noch zelfs de onverschillige Angelina langer bedriegen kon, greep Codine de hand van zijn vriend, dwong hem het brede litteken op zijn achterhoofd te betasten, en zei:

„Begrijp je dat, Alexis? . . . De klap met dat twijgje heeft me meer pijn gedaan dan de knuppel, die me geraakt heeft, toen ik jou het leven redde."

Alexis, recht overeind staande, kijkt zijn vriend verwonderd aan en weet niet wat hij zeggen moet. Maar als Codine opstaat en hem met zijn gehele gestalte overheerst, wordt hij geel. Zijn blik dwaalt van mij naar Angelina en van Angelina naar mij, als om te vragen: „Weet hij 'et?"

„Met welk mes heb je schors eraf gesneden, hè, beste Alexis?" . . . vraagt Codine, zijn ene voet op een tabouret.

„Met dit hier," mompelt Alexis, zijn mes uit zijn gordel trekkend.

„Dat is niet gemaakt om in bloed te baden, eerder in uiensaus! . . . Als je er iemand bang voor wilt maken, moet je de punt in vergif dopen, en hier, kijk in welk vergif!"

Hij stroopt zijn mouw op en plant het mes een centimeter diep in zijn onder-arm.

Ik geef een schreeuw, Angelina ook, en Alexis vraagt:

„Broeder Codine! . . . Wat scheelt je?"

„O, broeder Alexis!"

Hij geeft hem het mes terug en laat het bloed lopen.

„Haha! Van morgen ben ik door een adder gebeten! . . . Angelina, breng ons wat te drinken! . . . En jij, Alexis, zing, broeder! . . . Ga hier op die stoel zitten . . . Ik zie je graag zitten. Zing, bijvoorbeeld van *De weg naar Pangaratzi.*"

Alexis, wie grote druppels zweet op het voorhoofd parelden, kijkt geweldig opgelucht; zijn zang bekoorde Codine altijd.

„Waarom wil je dat droevige lied horen?" waagt hij te vragen.

„Zo maar, broeder . . . Omdat ik mij allerlei vergeten dingen weer wil te binnen brengen . . ."

En terwijl zijn kruisbroeder als een leeuw in

zijn kooi rond het tabouretje loopt, gaat Alexis zitten en begint met trillende stem te zingen:

Op de weg naar Pangaratzi
Lopen de soldaten,
Die de gevangenen begeleiden . . .
Als je hen hun ketenen ziet voortslepen
Grijpt droefheid je aan! . . .
Koningin! . . . Majesteit! . . .
Verzacht hun ellende een weinig!
De ellende der veroordeelden!

Codine, met vlammend en gezwollen gelaat, zoals op de dag van de vechtpartij, naderde Alexis van achteren, trok zijn hoofd achterover en zei met angstaanjagende tederheid:

„O, broeder Alexis . . . ik hou zo van je zang! . .. Maar welke duivel heeft je d'r vanmorgen toe gebracht een wilgentak af te snijden? . . . Hè, broeder? . . . Heb jij elke morgen wilgentakken afgesneden, terwijl ik levensmiddelen ging kopen? Zeg?"

Zijn hoofd in de arm van Codine, oog in oog met hem, stamelde Alexis met verstikte stem:

„Ik begrijp je niet, Codine!"

„Begrijp je me niet, Alexis? En herken je soms deze krulletjes ook niet meer?"

Een heftige schok vaart door het lichaam van de

ongelukkige; Codine heeft de stukjes wilgenschors uit zijn zak gehaald en zijn ogen zijn met bloed doorlopen.

Dan laat Codine plotseling het hoofd los, springt achteruit alsof ie zich gebrand heeft, en Alexis, dronken van de wijn en de ellende, laat zich met het voorhoofd op de tafel vallen. Op dit ogenblik van stilte, herinner ik me de stem van de oude vrouw, die tegen zichzelf uitriep:

„Heer in den hemel, vergeef het me! . . . Ik heb vergeten, dat het morgen Vrijdag is, sufkop, die ik ben!"

En tot haar dochter zei ze:

„We hebben het lampje voor de barmhartige Sinte Vineri niet aangestoken!" . . .

Codine's ogen rusten op het lampje. Hij leunt tegen de muur, ineengedoken, de handen in de zakken; zijn rooddooraderde ogen gaan van het lampje naar de schouders van Alexis. Zijn hoed afnemend, bekruist hij zich drie maal. Dan zet hij de hoed weer op en schreeuwt:

„Zing, Alexis! . . . Zing almaar door! . . . En jij, Adriaan, breng jij es een glaasje brandewijn aan die ouwe man! . . ."

Angelina schenkt in; ik neem het glas uit haar

hand en ga het naar de poetser brengen, terwijl de oude vrouw het lampje aansteekt.

Een kort gekreun is alles wat ik hoor, terwijl ik het glaasje voor de oude man neerzet; als ik me omkeer, zie ik Codine, met zijn hele lichaam over Alexis' rug hangend, die bezwijkt onder dit gewicht; hij houdt hem omstrengeld, en spreekt in zijn oor met reutelende stem:

„Zing, Alexis, zing broeder! . . ."

Ik begrijp het nog niet in eens, maar ik zie het lichaam van Alexis zich verzetten, schokken. Daar niemand iets zegt, kom ik naderbij, met een stoot van zijn elleboog werpt Codine mij terug en springt op hetzelfde ogenblik achteruit. En voor mijn ogen spuit een straal bloed uit de linker schouder van Alexis, die languit op de vloer valt! . . .Nog zie ik door de mist, die gedurende enkele sekonden mijn ogen vertroebelde, Codine in het karretje van Alexis springen en verdwijnen en Angelina haar rug naar de misdaad keren. En de oude vrouw, die het lampje voor Sinte Vineri aangestoken heeft, zet het na de knie gebogen te hebben, kalm bij het hoofd van de dode op de vloer.

* * *

. . . November overstriemde de wereld met zijn

ijzige regens. De wijk, juist bevrijd van de epidemie, rekte zijn vuile leden in de modder van het plein. En ik zat alleen en triest, en las onder de kap van de lamp, toen er tegen acht uur in de avond zachtjes getikt werd tegen de zwarte natte ramen aan de straatkant, en ik mijn lektuur in de steek liet om open te doen.

Mijn moeder was niet thuis. Op het plaatsje was het modderig en donker; de regen sloeg neer als een stortvloed. Moeilik gaande in mijn klompen, met een zak over mijn hoofd, deed ik de plaatsdeur open . . . en week achteruit: Codine, gebukt, stond voor mij! . . .

Ik kon zijn gezicht niet onderscheiden, maar aan zijn gestalte herkende ik hem dadelik. Een wilde smart sloeg in mij op.

„Stil . . . kom in mijn huis!" mompelde hij, mij een afschuwelike walm van tabak en brandewijn in mijn gezicht blazend.

Terzelfdertijd nam hij mij bij de hand; en zijn hand, kouder dan die van een dode, verijsde mijn bloed. Als het medelijden, dat mijn ziel en mijn gekneusde hart vervulde, niet zo groot geweest was, zou ik niet veel lust gehad hebben een man te volgen, die door de politie gezocht werd, en die zo weinig leek op mijn Codine van de voorbije zomer.

„Ik kom uit de moerassen," zei hij, toen we op zijn plaatsje waren. „Uit de moerassen, waar ik leefde met de wolven! . . . Maar de wolven hebben hun pels, en ik niet. Ik ben verstijfd en leliker dan ooit; schrik niet van me! . . . Het is nu eenmaal zo! Ik heb altijd mijn lelikheid willen ontlopen, ik heb ermee gevochten . . . maar genoeg daarvan . . . Nu is de vrede getekend, wij leven in goede kameraadschap."

Hij stiet de deur naar de kamer open. Moeder Anastasia zat voor het vuur, met haar rug naar de deur; toen ze Codine zag, maakte ze een sprong van schrik, zo grotesk alsof ze de duivel zelf gezien had. En inderdaad had Codine met zijn baard van twee maanden, overdekt met slijk, dronken en smerig, weinig menseliks meer aan zich.

Op de drempel wees hij naar zijn moeder met een grijns als van een wild dier en zei:

„Kijk die misgeboorte daar! Geen wonder, dat de cholera bang van haar geweest is! En ze durft me nog te beledigen door van me te schrikken, als ze me ziet! . . ."

Bij deze woorden liet hij zich, zo vuil als hij was, op het bed vallen, terwijl moeder Anastasia haar plaats bij het vuur weer innam.

„Doe de deur dicht en kom op het bankje bij me zitten," zei hij, „ik zal je niet lang ophouen

... Ik zou je zelfs helemaal niet lastig gevallen hebben, als de herinnering aan jou me niet voortdurend vervolgde... Maar vóór ik me aan de gerechtigheid van de mensen overgeef, heb ik bij mezelf gezegd, dat ik... misschien... het recht had hier op aarde de hand te drukken van een kind, een broeder!... Geef me je handje, Adriaan, laat me de warmte van je bloed voelen! ... O, dat bloèd! De druppel bloed, die ik gedronken heb op die nacht in de moerassen... ho... die heeft het vergif niet kunnen beteren, dat dat reptiel daar me in m'n lijf gegeven heeft! Ik ben een man met bedorven bloed gebleven!... Ik smeek je, Adriaan, heb voor mij altijd een barmhartige gedachte... Want al was mijn leven misdadig, aan verlangen om het goede te doen heeft het mij nooit ontbroken... Maar niemand wou iets van me weten."

Hij zweeg een ogenblik... Hij kon zijn ooglèden, zwaar van slaap, bijna niet openhouden. Daarop vervolgde hij met bijna gesloten ogen:

„Luister nou naar wat ik je wil zeggen: stel je voor: ik heb me in mijn hoofd gezet om nog te willen voortleven... Maar leven op een andere manier... Ik ben jong... Twee en dertig jaar... Ik weet, dat mijn misdaad zwaar is, maar met wat geld willen de „heren" wel voor me spreken.

Het komt er maar op aan één of twee grote advocaten uit Boekarest te laten komen, hen zwaar te betalen en hen te laten spreken tot de gezworenen . . . Verdomme, de gezworenen zijn ook mensen, die kleine geschenken gebruiken kunnen . . . . En dan verdraaien zij het wetboek en hun antwoorden . . . Morgen, zodra het licht wordt, zal ik mijn knie zetten op de hals van die harpij, die daar d'r kont warmt bij het vuur, en . . . godverdomme . . . ze zal niet alleen het geld uitspugen, dat ze voor de pastoors bewaart, maar ook de melk, die ze haar moeder afgezogen heeft! . . . Dan . . . nou . . . dan zullen we wel zien . . . Over tien jaar ben ik nog niet oud . . . Misschien ga ik in een klooster, op de berg Athos, daar leef je goed . . . Enfin . . . de kwestie . . . de . . . kwestie . . . is . . . dat . . . dat . . . dat . . ."

Codine sliep. En dadelik begon hij vervaarlik te snurken uit een enorme open mond, omwarreld van grove haren.

Toen zag ik moeder Anastasia het hoofd oplichten met een harde uitdrukking op het gelaat. Haar gewoonlik schichtig dwalende ogen, keken mij vol minachting strak aan. Ze begon heen en weer te dribbelen, nam een ijzeren pot op, zette hem weer neer, pookte het vuur op en scharrelde

onder het bed, zonder enige vrees Codine wakker te maken. En haar onbeschaamde blikken schenen mij te zeggen: „Wat doe je hier? Duvel toch op!"

Ik stond op en wierp nog een laatste blik op Codine: waarlik, ik zou niet in dezelfde kamer kunnen slapen als dit monster met zijn gapende muil, snorkend, dat het huis ervan dreunde. Ik keerde terug, liep nog eenmaal door regen en duisternis . . . .

Een uur was voorbij gegaan. Een uur, voor mij vol onuitsprekelijke ontroeringen: spijt, medelijden, angst, smart, herinneringen aan de tragiese zomer. Ik had hem verwijten willen doen, maar zijn dronkenschap had dat verhinderd.

Mijn moeder was nog niet thuis, toen het negen uur sloeg en op hetzelfde ogenblik een geweldig gebrul als van een vermoord beest opraasde. Toen weer een even ontzettend gebrul en een reeks schrikwekkende reutelingen, die de ramen deden trillen.

Ik liep de keuken binnen met de bedoeling naar buiten te gaan om te zien wat er op straat gebeurde. Toen was het of ik een steek in m'n borst kreeg! . . . Het gereutel, àl zwakker en zwakker, kwam niet van de straat, maar van de plaats. De gedachte, dat moeder Anastasia mis-

schien Codine met een bijlslag vermoord had, kwam in mij op; maar dat was onmogelik: zo'n misgeboorte! . . .

Ik greep snel mijn klompen en mijn zak, en deed de deur open . . . Mannen- en vrouwenstemmen, kreten van afgrijzen . . . Ik kwam op de plaats . . . Onze huisjuffrouw was er al, met andere mensen, die bij Codine in en uit liepen door een gat in het hekwerk.

„Wat is er gebeurd?"

„Arme jongen!" riep de huisjuffrouw met beide handen voor het gelaat.

En ik hoorde zeggen:

„Moeder Anastasia heeft Codine, terwijl hij sliep, twee liters kokende olie in zijn keel gegoten!"

Ik vloog door het gat in het hek, maar een man, die daar stond duwde mij achteruit en zei goedig:

„Ga niet naar binnen, kleine man, 't is afschuwelik om te zien! . . . Je zou d'r ziek van worden!"

Met knikkende knieën sleepte ik mij voort, en kwam door de straatdeur bij Codine binnen. Het plaatsje van moeder Anastasia was vol mensen. Iedereen wou mij beletten te gaan kijken. Ik klom op het hek. Daar zag ik de zak. Ze hadden een zak geworpen over het bovenlijf van Codine, dat half

uit de kamer lag. De zak bewoog niet meer. Terzijde, op de „prispa", zat moeder Anastasia, gehurkt naast het lijk van haar zoon met een kaarsje van een paar centen in haar handen. Zij keek aandachtig naar hem. De vlam van het kaarsje flakkerde op de wind.

EEN NACHT IN DE MOERASSEN

Het leven van Oom Dimi en zijn gezin was eigenlijk maar een soort slavernij, vermomd als vrijheid. Alle opbrengst van hun arbeid werd verslonden door eeuwige schulden aan de landheer en de Staat: voor hen was het mooie koren, de beste mais, de melk van de koe, de eieren van de kippen. Voor de bewoners van de hut: de watersoep, de bruine bonen, en een slechte kwaliteit *mamaliga.* [1])

Het leven maakte de mensen boosaardig. Oom Dimi dronk zich 's Zondags een stuk in zijn kraag en sloeg zijn vrouw, die zich van angst bij de buren ging verstoppen. En elk voorwendsel was hem goed genoeg. Alleen al, wanneer zij het vuur wat langzaam aanmaakte, smakte hij zijn vrouw met harde schoppen van zijn zware laarzen met het hoofd vooruit in de as van de haard. Dan maakte zijn oude moeder zich kwaad, nam de *cobilitza* [2]) en gaf haar zoon een paar ferme meppen, die hij lachend in ontvangst nam.

„Dronkenlap! . . . Zolang jullie verliefd bent, steek je je tong een el uit je bakkes om het jonge meisje maar te krijgen, en als je ze eenmaal hebt, behandel je haar als een teef! . . ."

Dan werd de kleine Adriaan uitgestuurd om de mishandelde vrouw te roepen, die schreiend haar rokken oplichtte en haar schoonmoe-

---

[1]) Mamaliga: Roemeens boerenbrood. [2]) Draagkorf.

der haar blauwgeschopte billen liet zien:

„Ik had nooit gedacht, dat mijn Dimi mij zó mishandelen zou!" snikte zij.

„Wat zal ik je daarvan zeggen, meisje! Je wist best, dat wij arme slokkers waren, „vastgeplakt aan de grond" . . . Je had 'em niet moeten trouwen! De armoe en de liefde gaan nooit goed samen. Denk daaraan in 't belang van je kinderen."

Hoewel ze al zeventig jaar oud was, deed het goede vrouwtje alles wat ze kon, om de armoe, die ze als erfenis aan haar kinderen geschonken had, zo veel mogelik te verzachten. Omdat zij niet meer mee kon doen aan de zware arbeid op het veld, belastte zij zich met al het huiswerk: de keuken, de opvoeding van de jonge beesten en de kinderen, de was. En omdat zij toch een paar stuivers tot haar beschikking wou hebben voor „haar aalmoezen", gebruikte zij al haar vrije tijd, al haar rustpozen om aren te rapen achter het oogstende volk aan, wolvlokken bijeen te zamelen, die de schapen verliezen in de distels, en molssla te steken, die aan de slootkanten groeit. Ze werd ook geroepen om zieke kinderen te masseren en hun de beheksing af te nemen. 's Avonds bij de gemeenschappelike maaltijd raakte zij de melk of de eieren, als die toevallig eens op tafel waren, niet aan, maar stelde zich tevreden met een hapje

soep en wat melkdistels op azijn; van die melkdistels, waar geleerde boeken van zeggen, dat ze ,,zulk een stevig voedsel vormen voor varkens en konijnen . . ." Want zij beschouwde zichzelf als een onnutte meeëtster.

Twee maal per week liep zij, gebukt onder het gewicht van haar overladen *cobilitza* de vijf kilometer die de hut van de markt van Braïla scheidden; zij kwam terug met vijftien stuivers in de punt van haar zakdoek geknoopt. Maar die stuivers deden wonderen; want na een jaar of drie, vier liet zij een waterput graven op een plaats, waar de voerlui langs kwamen; of ze kocht een compleet bed voor een arm meisje, dat ging trouwen, ofwel een koe met haar pasgeboren kalf, en gaf dat alles weg als een aalmoes, voor het heil harer ziel.

Het kwam ook voor, hoewel zeer zelden, dat Oom Dimi het geheime hoekje ontdekte, waar de arme vrouw haar geld verstopte, en dan was het spoedig met de put, het bed of de koe gedaan. Nédéléa's vrome ziel was daarop zes maanden lang van streek. Om zich ervan te weerhouden ,,het onvergefelike woord" uit te spreken, liep ze mager, bleek en triestig, met de hand voor haar mond door het huis.

* * *

EEN NACHT IN DE MOERASSEN

Adriaan, het neefje, dat tot zijn zevende jaar in de hut werd opgevoed en er later zijn vacanties kwam doorbrengen, was er getuige van, hoe Oom Dimi verwenst werd, maar dat belette hem niet, van hem te houden . . .

Trouwens, al lijkt het ongelofelik, iedereen hield van Dimi, van zijn geranselde vrouw en zijn bestolen moeder af, tot de boeren toe, die hem op alle feesten en bruiloften uitnodigden: dat kwam, omdat hij een onvergelijkelik werker was en een fluitspeler, zoals men geen twede in heel de streek vond. Zijn zeis was altijd aan het hoofd van al de maaiers, en zijn fluit dwong de oudsten en knorrigsten om mee ten dans te gaan.

Ook overigens was hij sympathiek, met zijn ruw voorkomen, zijn humor, die de lach deed lossprìngen, zijn zigeunergezicht, met de zware wenkbrauwen, zijn onverwachte grappen.

Adriaan hield van hem. En de oom hield van zijn neef. Zij waren kameraden. Soms verweet de kleine kameraad de grote zijn ruwheid tegenover zijn vrouw, maar de grote antwoordde:

„Wacht maar tot je zelf getrouwd bent. De vrouw is een smerig ding . . ."

„Waarom ben je dan getrouwd?"

„Omdat dat zo vanzelf komt. Je moet er nou eenmaal aan geloven. Later merk je pas, dat je

voor twee moet werken, voor vier, voor tien. Dan drink je om te vergeten en je slaat erop om je woede te koelen."

Adriaan was niet tevreden met deze antwoorden: elke keer als zijn oom zijn tante sloeg, sprong hij er tussen, wel wetend, dat Oom Dimi niet in staat was hèm te slaan. De zaak was, dat de boer van de zoon van zijn oudste zuster veel meer hield dan van zijn eigen kinderen, en hem in al zijn grillen toegaf, zelfs zo sterk, dat hij met hem mee naar buiten ging om een kleine boodschap te doen, als hij er volstrekt geen behoefte aan had. Het was een hartstocht van de kleine jongen om altijd en overal bij zijn oom te zijn, maar vooral wanneer die zijn geweer nam om de lijsters te schieten, die de druiven vernielden, of als hij inspande om riet te gaan snijden in de moerassen.

O, die nachten in de uitgestrekte moerassen aan de mond van de Sereth, wie kan ze ooit vergeten?

Oom Dimi had geen toestemming om riet te snijden. Die toestemming kostte tien gulden per jaar, en die kon hij niet betalen. Daarom vertrok hij bij het vallen van de nacht om vóór de dageraad op de markt van de naburige stad te zijn.

Adriaan ried het vertrek aan de voorbereidingen

in de namiddag: de paarden kregen extra voer en mochten uitrusten; dan werd de reiszak gevuld met een groot brood, enige uien en wat zout. Om te drinken een *plosca* [1]) met water.

Maar het beste voorteken van het op handen zijnde vertrek om riet te gaan snijden, was het bedelaarstenu, dat Oom Dimi aantrok en zijn gerimpeld en tragies zorgelik gezicht, want je wist nooit hoe zoiets afliep. Het was diefstal; je stal, wat de landheer nooit bewerkt of gezaaid had, maar soms was je 's morgens, in plaats van op de markt, op het binnenplein van de boyaar, en paarden en kar werden in beslag genomen. Dan had het gehinnik van de paarden de aandacht getrokken van de Turk, die de moerassen bewaakte.

* * *

Op een avond waren Oom Dimi en Adriaan laat vertrokken om niet door de buren gezien te worden. Ze moesten zeven kilometer rijden eer ze aan de moerassen waren. Een Junienacht, zoele lucht, besterde hemel. De oom mende, rookte en zweeg, terwijl Adriaan achter hem, luisterde naar het gesuis van de wind aan zijn oren en geen woord sprak.

[1]) Houten veldfles.

Eenmaal in het rijk der stilte aangekomen, werden de paarden uitgespannen en aan het karretje vastgebonden, de haverzak aan het hoofd. Toen sprong Dimi in de poel, de sikkel in de hand.

Je moest ver gaan, in het water waden tot aan je knieën, tot aan je buik zelfs, want de diefstal viel te veel op als je aan de kant sneed; maar de oom was sterk en dapper: om het mooiste riet te bereiken en op de markt twee gulden te verdienen, aarzelde hij niet zijn hachje te wagen.

Toen hij weg ging, zei hij fluisterend tot Adriaan:

„Let op de paarden, geef ze nog maar een handvol haver, vooral aan de rechtse, want dat is een kreng. En probeer om wakker te blijven, je zou kou vatten."

Adriaan in slaap vallen? Wat een waanzin, dat te denken! Hij wachtte alleen tot Oom zijn rug gekeerd had en verdwenen was, om zich de baas te voelen van alles rondom: van de paarden, de wagen, de onmetelike uitgestrektheid der moerassen, en zelfs van de wind en de hemel met zijn sterren, „ongeteld", gelijk grootmoeder verzekerde.

Die avond, alsof zijn hart een voorgevoel had van het drama, dat zich zou afspelen, voelde hij geen lust om te „kommanderen". Overeind staande in het karretje volgde hij met de ogen het

vorderen van zijn oom aan de beweging van de acht voet hoge riethalmen, die de boer opzij schoof om zich een weg te banen, en hield zich toen onbewegelik stil. Van tijd tot tijd vlogen met luid vleugelgeklapper vluchten wilde eenden of ganzen op, uit hun nest gejaagd of in hun slaap gestoord door die nachtelike visite. In de heldere maneschijn keek Adriaan ze vol ontroering na; en hij voelde een sterke drang om ze na te roepen: „Neem mij met jullie mee!"

De lichte bries en het geruizel van het riet prikkelden zijn zinnen zo heftig, dat hij bijna alle begrip van plaats en tijd verloor. Lange stonden zou hij zo hebben kunnen blijven zonder een vinger te verroeren, want zulke ogenblikken vond hij niet in het akelige leven-van-alle-dag, vervuld van geschreeuw en gevloek. Als een uil de stilte vaneen scheurde met zijn onheil-voorspellende kreet, sprong Adriaan op, alsof hij geslapen had.

Dimi was al lange tijd weg. Adriaan hield nu de ogen strak gevestigd op de toppen van het riet, die veel sterker moesten buigen bij de terugkeer, door de zware bossen, die de oom achter zich aan sleepte. De beweging tekende zich van zeer ver af, dan werd ze al duideliker en duideliker, en eindelik verscheen de oom, heftige stoten

gevend naar links en naar rechts. Zo verscheen hij ook deze nacht, maar hij was al uitgeput van de eerste tocht, nat tot aan de borst en zwetend als een otter.

„Hè, 't valt niet mee deze keer," zei hij, de bossen riet en zijn sikkel op de grond gooiend. „Het water staat hoog, en ze hebben overal alles weggegapt, waar je gemakkelik bij kunt komen. Ik moet het riet zowat in de hel gaan zoeken!"

Hij ging zitten, wiste het zweet van zijn gezicht en rolde een sigaret. Toen zei hij als tot zich zelf:

„Ik zal vannacht wel niet veel kunnen snijden: een klein vrachtje van een daalder op z'n hoogst.."

En zich tot Adriaan wendend:

„Wel, heb jij geen honger? Kom, laten we een stukje gaan bikken!"

Hij drukte zijn ui stuk tussen de palmen van zijn handen, strooide er zout op en bood de helft ervan aan zijn neef, bij wijze van toespijs. Met de mamaliga leek het hun kostelik. Zij gaven elkaar de plosca aan.

„Zijn de paarden rustig?"

„Ja," antwoordde Adriaan, „maar de rechtse eet niet en draait telkens zijn oren naar de wind".

„Dat lelike beest!"

Hij nam zijn sikkel en ging op weg voor zijn twede *droum*. Droum noemde men een tocht,

waarvan men twee bossen riet onder zijn armen meebracht; en 's avonds bij de terugkeer van de markt, zeiden ze tegen elkaar:

„Ik had een lading van tien, twaalf of vijftien *droumouri.*"

En dat om een daalder of een paar gulden te verdienen als loon voor al die moeite, voor het nameloze leed, zoals dat van deze ongeluksnacht.

Ze waren aan de zesde *droum* en Dimi was juist vertrokken, toen een scherp gehinnik de stilte verscheurde en hem op zijn plaats vastnagelde. Adriaan werd koud tot op zijn gebeente: hij kende de woede van zijn oom. Deze verscheen met lege handen en versomberd gelaat. Met goedige, vaderlike stem sprak hij het rechtse paard, dat gehinnikt had, toe:

„Lieve God, wat is dat nou? Je wilt me d'r toch zeker niet bijlappen? Wat mankeert je?"

Hij verzorgde hem, streelde hem en zei tot Adriaan:

„Blijf dicht bij 'em . . . Hij verveelt zich . . . Verlies hem niet uit het oog. Nog een stuk of wat bossen, net genoeg om op de markt niet uitgelachen te worden en we gaan weg."

Maar nauweliks was hij in het riet verdwenen of hij kwam terug rennen: het paard had weer een kreet uitgestoten!

„Wel verdomme, as je zo begint zal je d'r anders van lusten!"

Hij wierp zich op het beest en gaf het een schop tegen zijn buik, die smartelik opklonk in de stilte. Het arme dier sidderde onder de trap en draaide het hoofd om om met zijn goede ogen te kijken wie het schopte. Adriaan beefde, alsof hij zelf een trap in zijn ingewanden gekregen had. Hij smeekte zijn oom, het paard niet meer te slaan.

„Stil maar!" zei z'n oom; „d'r is niks an te doen . . . hij zal ons verraden . . . Bij God en alle heiligen, dat wordt een mislukte nacht!"

Zij gingen op weg. Het was nog donker. Nog voor ze uit het moeras waren, weigerde het nukkige dier te trekken, en bleef pal staan. Het stampvoette, blies heftig door de neusgaten en wendde de oren naar de wind. Dimi dacht na. Adriaan vroeg hem:

„Waarom doet ie zo, oom?"

„'t Is een hengst, jongen; hij heeft zeker een merrie geroken hier in de buurt; de een of andere boer staat hier dicht bij ons vast met een merrie . . . Dat loopt slecht af vannacht."

Oom Dimi ontblootte zijn hoofd en bekruiste zich drie maal:

„De Heer moge ons voor ongelukken bewaren."

En hij spuwde opzij:

„Ptsj! boze geest . . . ga heen naar de woestijn!"

Hij sprong op de grond, nam de hengst bij de bek en ging zo nog een eind voort; plotseling hinnikte het ongelukkige dier twee maal achtereen in de hand van zijn meester. De man voelde zijn haren overeind rijzen onder zijn muts. Het bloed steeg hem naar het hoofd. Hij begon blindelings te ranselen, eerst met zijn vuisten, met zijn voeten, toen met een knuppel, die hij van de kar haalde en die brak onder de heftigheid van de slagen.

Het paard werd wild, z'n makker werd ook bang, en beide gingen er vandoor in woeste vaart. Zij weken van de weg af en kwamen in een braakliggend veld terecht, waar de oom ze niet de baas kon worden. De hengst stiet voortdurend een schel gehinnik uit en sleepte het karretje in de richting van het moeras, terwijl oom Dimi, worstelend om de wagen op de weg te houden, opzij geslingerd werd, uitgeput raakte, bijna onder de poten der paarden kwam; zijn kleren waren aan flarden gescheurd, de helft van zijn broek had hij in de wilde ren al verloren.

Toen gebeurde het verschrikkelike: onder het voorthollen plantte Dimi de sikkel in de buik van de hengst en bleef staan. Het lemmet van het mes doorscheurde de ganse buik, waar de ingewanden

uit puilden. Het dier viel, als door de bliksem getroffen, neer.

Adriaan slaakte een kreet en viel in zwijm op het riet.

Toen hij weer bij kwam hoorde hij pratende stemmen.

Flauw verlicht door de eerste klaarte van het ochtendgloren stonden Oom Dimi en de bewaker van het moeras bij het cadaver van het paard, dat in een grote plas bloed lag, de ingewanden overal er rond verspreid.

„Wees nou es goed voor me, Osman", zei de oom, „breng me niet op. Je ziet toch wel, dat ik al ongelukkig genoeg ben . . . Toe, wees een goeie kerel, Osman."

De geweldige Turk met het geweer over de ene en de broodzak over de andere schouder, een gebronsd en baardig gelaat, zwarte en verstandige ogen, kruiste de armen over de borst bij het aanschouwen van de ramp, en zei in nauweliks verstaanbaar Roemeens:

„*Zijn goeie . . . kannen nie goeie ben, Dimi. Boyaar betalen, Boyaar dienen!*

„De Boyaar zal er niet minder rijk om zijn . . !"

„*Evète,* [1]) *boyaar rijk, ma' God een oog!*"

Toen, met zijn strakke ogen op het opengereten

[1]) Turks voor: „ja".

dier, sprak hij het vonnis, dat het beangstigde hart van de boer gerust stelde:

„*Gaan!... Weg!... Ma' nie praat!*"

En het drama, de rug toekerend, verwijderde hij zich met grote stappen.

Dimi liet de kameraad, die hem zoveel diensten bewezen had, in de steek, ging in zijn plaats voor het wagentje trekken en sloeg de weg naar het dorp in, na eerst de vracht afgeladen te hebben.

De morgenster schitterde in al zijn opalen pracht aan de kim, door de opgaande zon purper gekleurd, toen Adriaan na een pijnlik afscheid van de beste vriend zijner kinderjaren — de mooie hengst met zijn fiere gang, zijn levendige ogen, zijn ziedend bloed, die zo verachtelik het vierwielige vehikel placht voort te trekken — achter het karretje van Oom Dimi begon aan te lopen zoals men een begrafeniskoets volgt. En in zijn wanhoop liep hij na twintig passen weer terug naar het beest, dat op het gras lag, boog zich over de voor altijd gesloten ogen, kuste ze wild en zijn tranen stroomden over de neusgaten, die hij zo dikwels gestreeld had.

Daarna, achteruit lopend, liet hij de ruimte komen tussen zich en de „edelste overwinning" van de onedele mens; het oord

van verschrikking verdween uit het gezicht.

De begrafenisstoet ging nu door een bosje van braamstruiken, heesters en kreupelhout. De kikvorsen, de nachtegalen, de lijsters, de krekels zingen hun hymnen nog in de slaperigheid van het morgenuur. Maar zij zwijgen nog niet geheel en al, als de mezen, de kwartels en de wielewalen het onderbroken concert opnemen en zich baden in de koele en zuivere morgenlucht, die zij vervullen met hun vrolik en afwisselend gebabbel, hun lofzangen op de Schepper.

In de hemel en op aarde hernam het leven zijn loop, verhief zijn ernstige gezangen, riep het geluk uit, — terwijl de mens de dood zaaide en lager zonk dan het dier.

* * *

Oom Dimi's weg voerde hem langs de herberg van zijn oudste broer Anghel, die welgesteld was. Toen Dimi uitgeput stilhield om er een glas te drinken, was zijn oudere broer al een heel poosje aan het werk. Fris gewassen, baard en haren netjes gekamd, liep hij in zijn hemdsmouwen rond en maakte de gelagkamer op orde. Dimi stapte binnen als een automaat. Anghel, die bijziende was, kwam zijn broer zingend tegemoet, maar week dadelik verschrikt terug bij het gezicht

van zijn vale kleur en zijn met bloed bespatte kleren:

„Wat is er gebeurd, ongelukkige?"

Adriaan wierp zich in de armen van de herbergier, snikkend:

„Hij heeft . . . de hengst . . . dood gemaakt!"

De boer liet zich op de bank vallen en bekende met neergeslagen ogen:

„Ja, ik heb de hengst dood gemaakt."

Anghel zette het kind neer en holde naar buiten om te zien of het waar was: hij zag, dat er aan de rechterkant van de dissel geen paard stond, en vlak bij hem het andere dier, dat triest de kop liet hangen.

Met langzame passen kwam hij terug, bleek, zwijgend, schonk zich een glas brandewijn in en dronk met zijn broer. Deze bracht hem in 't kort op de hoogte en besloot met toegesnoerde keel:

„Zo is 'et gegaan . . . Dat is mijn lot . . . Nooit zal ik meer zo'n mooi dier hebben . . . Hij was amper zeven jaar . . ."

Daarna bekeek hij zijn bebloede handen, en zei:

„Ik heb 'em kunnen kopen, omdat ik melkdistels op azijn at en polenta. *Ik wou 'em hebben!* Ik hou niet van knollen . . ."

Anghel richtte zijn statige gestalte rechtop, stak de handen in zijn broekzakken en zei:

„Luister es, Dimi: ik zal je mijn paard geven, dat geen knol is . . . Neem 'et meteen maar mee!"

De ander zat nog steeds met de ogen naar de grond gekeerd, verslagen, en zuchtte tussen zijn opeengeklemde tanden:

„Ik wil je paard niet hebben . . ."

De goede Anghel had dat antwoord verwacht. Dimi had niet zo lange tijd zijn hulp geweigerd om ze nu in eens aan te nemen. Toch drong hij aan:

„Toe, wees nou niet koppig! Ik zal er een voor je kopen, als je het mijne niet hebben wilt."

„Hou je geld maar . . ."

„Wat zul je dan doen? Je moet toch twee paarden hebben om de kost te verdienen?"

Terneergeslagen mompelde Dimi met doffe stem:

„Wat ik doen zal? Dat zal ik je zeggen: ik zal mijn buks laden met schroot voor zwaar wild; dan zal ik op een avond de landheer opwachten in de sloot aan de weg, waar ie met zijn rijtuig langs komt, en dan zal ik hem de lading uit allebei de lopen in z'n donder jagen van vlak bij. — Dat zal ik doen! . . ."

„En dan ga je de gevangenis in . . ."

„En dan ga ik de gevangenis in . . ."

KIR NICOLAAS

Bij de felle hitte van een banketbakkersoven — de oven van Kir Nicolaas — voelde Adriaan, nauweliks veertien jaar oud, eerst vaag, maar dan met volle bewustheid, de liefde tot de vriendschap in zich ontwaken.

Voor de bewoners van de Grivitzastraat was Kir Nicolaas nu eens een Turk, dan weer een Griek, of zelfs een Albanees, omdat ze hem in alle drie die talen hadden horen praten en hem met mensen van die drie rassen zien omgaan. Maar de huismoeders van de voorstad waren het er spoediger over eens en noemden hem een *vénétic*, dat wil zeggen: *een verdachte vreemdeling*.

Inderdaad was Kir Nicolaas „verdacht", zoals iedere vreemdeling, die zich in een beschaafd land neerzet. Hij zou een slechte smaak getoond hebben als hij dat de bewoners van Braïla kwalik genomen had, want zij zijn niet anders dan de inwoners van elke andere, Westerse stad. Zij geven overigens de *vénétics* gaarne toegang tot hun huis, zodra deze rijk worden. Dat is een zwakheid. Kir Nicolaas behoefde er niet bang voor te zijn, ten eerste omdat hij fortuin had noch jeugd en dan omdat hij zo verbazend vuil was. Adriaan, die sinds korte tijd naast de banketbakker woonde, ergerde zich eraan.

Kir Nicolaas was een kort gebouwd mannetje met grijzend haar, baard en knevel vergeeld door de tabaksrook, en van een moeilik te bepalen

leeftijd. Hij leek precies op zijn winkel, die stoffig was en bijna een meter beneden de begane grond lag, tegelijk bakkerij en magazijn; drie geslachten banketbakkers hadden er hun ambacht uitgeoefend en de stenen drempel uitgesleten. Net als zijn oven — een reusachtige, platte lokomobiel, met gele klei aangestreken, die driekwart van de ruimte in beslag nam — net als zijn gereedschap: schoppen, planken, taartvormen, was Kir Nicolaas helemaal doortrokken van reuzel en bepoeierd met meel, van zijn afgetrapte sloffen, zijn glimmende broek, zijn onafscheidelik buis, waarvan de oorspronkelike kleur verdwenen was onder dikke lagen schubbig beslag, geroosterd door de warmte van het vuur, tot aan zijn kalotje, zó vettig, dat bij het aanbreken der warme dagen het vet eruit smolt en over zijn voorhoofd droop.

Dat alles belette de jeugd uit de buurt niet, zich vingers en lippen af te likken na voor een halve of hele stuiver van zijn beroemde *platchynta* te hebben gesmuld, zijn enige koek, onze nationale koek, die niets anders is dan heel fijn uitgerold beslag, vermengd met kaas en eieren of gehakt vlees met uien, alles gedrenkt in lekker varkensvet.

Adriaan was er ook dol op. Maar zijn jeugd, die als naar leven dorstende aarde was, vond weldra iets anders, waar hij even dol op was: de

atmosfeer in de banketbakkerij en rond de banketbakker zelf, een wereld, die hij met eigen ogen ontdekte.

* * *

Het lot van de mens wordt door niets anders bepaald dan door zijn eigen persoonlikheid, en die openbaart zich al, zodra hij uit de wieg komt. Men mag dan beweren, dat de maatschappelike omgeving het menselik wezen beinvloedt en vervormt, maar *zij verandert niets*. Al wordt hij geboren op het purper en opgevoed door Fénélons, wie voorbestemd is een kruidenierswinkel te leiden, zal kruidenier blijven, zal de ziel en de hersens van een kruidenier hebben, zelfs al heeft zijn omgeving hem verheven tot het besturen van een koninkrijk. Hij kan ter wereld gekomen zijn op een mesthoop, leven tussen schavuiten, en heel zijn leven ongeletterd blijven, degene, die in de mysterieuze vuurgloed van de ontvangenis de schatten der gedachte en het verheven gevoel meegekregen heeft, zal altijd een denker zijn en een middelpunt van hoger leven.

Van een goed karakter zal de omgeving nooit een slecht karakter maken, noch een klein-listige schelm; van de ledepop-mens kan zij evengoed een kastelein als een stompzinnige advocaat maken.

Op de laatste zal de omgeving al haar grillige invloeden uitoefenen; op de eerste vermag zij absoluut niets. En zo wordt er niets veranderd; noch in het ene, noch in het andere geval.

De bewoners van deze buitenwijk, die in stank met de buitenwijken van Caïro en het oude Aleppo wedijverde, beschuldigden Kir Nicolaas ervan, dat hij vuil was. Hij was het inderdaad. Maar wat de meisjes en jongetjes van de buurt eigenlik noodzaakte voorzichtig op de drempel van zijn winkel te blijven, dat was het feit, dat hij de naam had een satyr te zijn. Laten we toegeven, dat Kir Nicolaas er veel op leek.

Adriaan vroeg, wat zijn moeder ervan dacht. Danig in de war antwoordde zij:

„Wie schuldig is, beging maar één zonde: die hij werkelik begaan heeft; maar de kwaadspreker begaat er duizend: al die, waarmee hij zijn naaste overstelpt. Ik ken Kir Nicolaas nog maar een week, maar ik wantrouw hem niet. Hij heeft goede ogen, en ik vertrouw op de taal van de ogen; een mens kan van alles huichelen met zijn woorden, maar met zijn blikken: niets."

En daar zat Adriaan weer op de bank in de banketbakkerswinkel, met een boek op zijn knieën, net als vóór hij zijn moeder om raad vroeg. Na een jaar het slavenleven van aankomend kelner

te hebben geleid, had hij er de brui van gegeven, en nu genoot hij, hongerig naar leven en vrijheid, zonder enig contact met de jongens van zijn leeftijd, op dubbele wijze van zijn bestaan, lezend en rondslenterend, en snuffelend in het grote boek des levens: het mensenhart.

Zeker, de wereld is vol mensenharten, maar bijna alle lijken ze op de planten, die langs de berm van de wegen groeien: een aardappel is heel wat meer waard. Kir Nicolaas was beter voorzien. En zo werd alles anders.

Zoals de hele buurt had ook Kir Nicolaas gehoord, dat een weduwe, een wasvrouw, en haar kind een paar kamers gehuurd hadden in het huis naast zijn winkel.

Dadelik vertelden de kletsgrage vrouwen het praatje rond, dat de nieuwe huurster met een Griek geleefd had, en dat haar kind dus een *catzaone* was. En de kleine schooiertjes maakten onverwijld gemene zaak met hun ouders en begonnen Adriaan, zodra hij te voorschijn kwam, toe te zingen:

„Griek, Griek, parrelepiek!
„Keer je gat naar me toe, dat ik je een schop geef!"...

De banketbakker was zeer verbaasd, toen hij zag, dat de „parrelepiek" zijn weg vervolgde

zonder op de belediging te antwoorden met een hagelbui van stenen, zoals de goede gewoonte was. Zijn verwondering steeg nog, toen hij bemerkte, dat Adriaan altijd een boek bij zich had, de stad uit liep, terugkeerde, z'n stuk *platchynta* opat, hem goeiendag zei en hem recht in zijn ogen keek, in tegenstelling met de andere jongens, die hun blik afwendden als onbetrouwbare schelmen. En zo zag hij hem gaarne plaats nemen op de bank in zijn winkel en er uren blijven.

Van zijn kant vond Adriaan het prettig met Kir Nicolaas Grieks te spreken:

„Maar", zei hij, „Kir Haralambe (dat was de naam van de Griekse patroon die juist weggegaan was) heeft me zijn lessen duur laten betalen. Ik geloof, dat ik veel meer klappen om m'n oren heb gehad, dan ik Griekse woorden van hem geleerd heb. En toch zei Kir Haralambe, dat hij er trots op was, dat ik de zoon ben van een Griek.."

Kir Nicolaas riep uit:

„Oh! *Moré Adriani!* Grieken, Turken of Tartaren, we zijn allemaal maar arme mensen. De *natie*, dat is maar een woord, waar twee soorten van mensen: de sluwen en de stommerikken, zich mee opsieren. Ongelukkig genoeg zijn er ook nog wat mensen, die kinderlik genoeg zijn om het ernstig te menen; ze zijn te goeder trouw en het

is aan hen te danken, dat er grenzen zijn en blijven. Anders zou het gauw gedaan zijn met het woord *natie.*"

„Dus jij gelooft niet aan het vaderland, Kir Nicolaas?" vroeg Adriaan.

„Wel zeker, geloof ik daaraan, *pédakimou*[1]): 's nachts, als ik alleen werk. Dan herinner ik me, dat ik hier een „vuile Albanees" ben. Dan denk ik aan de mooie bergen, waarin ik geboren ben, en waar ik zulke zoete en bittere kinderjaren heb doorgebracht . . . En op zulke ogenblikken zing ik of huil ik, maar nooit voel ik er behoefte aan, iemand om hals te brengen, als ik aan mijn vaderland denk."

Terwijl zij babbelden, liepen er ononderbroken vrouwen en kinderen in en uit; er moest een brood gebakken worden, een pompoen, een schotel zuurkool, waarop een lap varkensvlees lag, of een stuk gevogelte. Welgestelde mensen brachten een tulband, straatventsters zonnebloemzaden, die ze verkochten om aan de kost te komen. Voor elk stuk, dat gebraden moest worden, ontving Kir Nicolaas één of twee stuivers, al naar de grootte. Het gebeurde wel, dat er ontevredenheid was en ruzie: de spijs was te gaar of niet gaar genoeg, beweerde, men. De banketbakker werd ook wel

[1]) M'n kindje.

eens beschuldigd wat reuzel gegapt te hebben of een paar schijfjes van het spek, dat op de schotel lag.

Drie kwart van de vrouwen, die ,,naar de oven" kwamen, waren arm en altijd zwanger. Hun bezoek had geen ander doel dan het poffen van een pompoen. Haar kleren waren vuil, verscheurd en gelapt, haar haren in de war, haar hals maar half gewassen, haar voeten bloot en bemodderd, maar ze waren voortdurend zwanger, en nauweliks een maand of drie, vier nadat ze bevallen waren, liepen ze weer al met een dik lichaam. Iedere armoedzaaister was onvermijdelik vergezeld van een troep peuters, die aan haar rokken hingen, bijna naakt, de gezichtjes besmeurd met neusvuil, de buikjes opgezwollen door het al te veel eten van watermeloen en te dunne soep. Met welke ogen al die kleine mormels naar de *platchynta* keken! De peuters slikten hun speeksel in, de moeders spuwden het eenvoudig over de vloer. Kir Nicolaas keek es naar de buik, die de rok van voren deed opwippen, nam de stuiver voor het braden van de pompoen, en bood haar een proefje van zijn *platchynta*, dat minstens twee stuivers waard was. De arme vrouw likte haar vingers af en bedankte hem:

,,De aalmoes moge je tienvoudig vergoed worden in de hemel!"

En zij lei uit:

„Ik ben niet zo vraatzuchtig, zie je, maar het kind in m'n lijf . . . En de kleintjes . . . och, het zijn jongens, en daar moet je mee oppassen: als ze ergens lust in hebben en ze krijgen 'et niet, dan kunnen de klootjes wel es in hun buik schieten".

Sommige van die vrouwen gingen dikwels weg zonder te betalen. Kir Nicolaas wist dat wel en zei:

„Wat zal je d'r an doen, *bré Adriani?* Ze terug roepen en beschaamd maken? Daar zou ik veel meer verdriet van hebben, dan van een stuiver, die ik niet ontvang."

Maar onderwijl schreeuwde dezelfde vrouw de volgende dag tegen een buurvrouw, op de drempel van haar deur:

„Die verdomde Albanees wordt rijk sinds ie „een oven houdt" in onze buurt!"

Soms gooiden brutale wijven het hem met een slim gezicht voor de voeten (vooral sinds Kir Nicolaas toestemming gekregen had om *platchynta* en *covrigi* [1]) te verkopen aan de soldaten van de cavaleriekazerne):

„'t Gaat niet slecht, hè, vadertje? Een stuiver hier, een stuiver daar, dat loopt aardig op . . . De

[1]) Krakelingen.

voering van je buis is zeker wel bezet met briefjes van duizend? Daarom draag je 't zeker dag en nacht!"

Bij zulke toespelingen zette Adriaan grote ogen op. Hij geloofde wel, dat de banketbakker er goed voor zat, maar niet, dat hij zo rijk zou zijn. Kir Nicolaas werd verlegen tegenover de openhartigheid van zijn kleine vriend, en rechtvaardigde zich:

„Ach! . . . *Cardiamou!* [1]) . . . Je weet niet wat je eigenlik doen moet in 'et leven; toen ik nog geen rooie cent had, en me arm en berooid door de straten sleepte met drie *covrigi* in mijn mandje, toen was ik „die luizebos"; en tegenwoordig, nou ik na twintig jaar van sjouwen en tobben een paar stuivers opzij gelegd heb, overstelpen ze me met gele nijd, en ze noemen me de „vuile Albanees". En ik weet niet of ik me nou nog niet meer schaam dan vroeger."

„Kir Nicolaas," antwoordde Adriaan hem, „rijk of arm, ik geloof, dat je altijd goed geweest bent, en dus hoef je je nergens voor te schamen...."

* * *

Toen hij Adriaan zo voortdurend werkloos zag en altijd bezig met lezen, zei Kir Nicolaas op een dag tot hem:

[1]) Mijn hart.

„Zeg, *philimou* [1]), as jij es bij mij bleef om me te helpen, zou je niet denken, dat je moeder daar blij om zou zijn? Ik zal je beschouwen als mijn eigen zoon, je krijgt de kost en zeven gulden vijftig per maand. Wat zeg je d'rvan?"

Adriaan vond het beroerd, dat zijn moeder zich alle dagen afsloofde boven de waschtobbe; hij had dit aanbod voorzien en er zich in gedacht. In zijn gesprekken met zijn moeder, 's avonds, had hij — daar ze 't er over eens waren, dat de banketbakker een fatsoenlik man was — haar toestemming al tevoren verkregen.

„Als je dat wilt, zal ik je komen helpen," antwoordde hij de brave man; „ik heb het altijd al gewild, en m'n moeder vindt het goed, want ze weet, dat je me niet zult afranselen. Ik hoop ook, dat ik zal mogen lezen in m'n vrije tijd?"

„Afgesproken! . . . 't Zal net blijven as nou . . . Maar, vertel me-n-es, *psychimou* [2]), wat mot je toch met al dat gelees van 's morgens tot 's avonds? Ben je bijgeval van plan om professor te worden?"

„Nee, je kan met lezen alleen geen professor worden; ik doe 'et graag, da's alles."

„Maar je hebt toch de school afgelopen?"

„Ik heb de lagere school afgelopen, maar

[1]) Mijn vriend. [2]) Mijn ziel.

in deze boeken vind ik veel mooiere dingen."

„O, ik begrijp 'et al: liefdesgeschiedenissen en avonturenverhalen!"

Adriaan protesteerde:

„Daar hou ik niet 'et meeste van; d'r zijn betere dingen . . ."

„Wat dan?"

„Nou! *Heel ernstige dingen.*"

Kir Nicolaas zuchtte:

„Ach, *poulakmou!* [1]) . . . In de boeken bestaan geen „heel ernstige dingen"; die heb je alleen in het leven. De boeken leren niet hoe je doen moet om gelukkig te leven, en als ze 't wel zouden doen, zou niemand zich er aan storen."

„Je vergist je, Kir Nicolaas; d'r zijn mooie en ware dingen in de boeken."

„Mooie en ware dingen! Maar dààr kun je niet van leven!"

„Ik leef er van en ik leef gelukkig."

„En je bent arm, je moet werken voor je brood!"

„Dat betekent niks; ik zal m'n buik precies zoveel geven, als ie nodig heeft, en de rest van m'n verdiensten zal ik aan boeken besteden."

De banketbakker was ernstig verontrust:

„O, jij koppige jongen! Ik zal je es een voorbeeld geven. Onze familie in Albanië, is gekruist met

[1]) M'n kippetje.

Grieks bloed. Mijn moeder had twee oudere broers, *barba* Spiro en *barba* Vanghelis. Ik heb mijn jeugd in hun omgeving doorgebracht, en ik zal je vertellen wat ik daar geleerd, gezien en begrepen heb. Hun ouders zaten er warmpjes in. En dus stuurden ze barba Spiro, de oudste, toen die grote aanleg toonde op school, naar Athene om te studeren. Die *roufiani* haalde daar de eerste prijzen, en de ouwers verloren helemaal hun hoofd. Ze brachten grote offers en stuurden hem naar Duitsland en naar Frankrijk, en ze waren overtuigd, dat hun zoon een *Socratis* worden zou. Hij werd wezenlik een grote professor in de filosofie in Athene, hij schreef boeken en er werd veel over hem gesproken; en hij was nog jong, toen hij zich terug trok naar ons dorp, waar hij grond kocht en doorging met boeken schrijven. Ik heb m'n neus nooit in die boekies gestoken, maar de kenners beweerden, dat er „mooie en ware dingen" in stonden. En dat kan best ook. Maar, zie je, de vraag is nou maar: waar zijn die mooie en ware dingen goed voor? Waar zijn ze goed voor? O, ja, natuurlik, ze waren heel goed voor barba Spiro, maar ook voor hem alleen! Hij leefde opgesloten met de rijke vrouw, die hij getrouwd had. Geen arm mens dorst aan zijn deur te kloppen. In zijn huis, met een kamerjapon aan

en op pantoffels, die met gouddraad geborduurd waren, was ie eeuwig bezig „mooie en ware dingen" uit te broeien. Hij was vol minachting voor ons, en verborg zijn verachting niet voor de boeren, die hun muts voor hem afnamen, als hij in zijn rijtuig voorbij kwam, aangedaan as een pacha.

„Zijn ouwers stierven van verdriet, omdat ze hem zo onverschillig zagen voor alles wat hemzelf niet betrof. Ze stierven in hetzelfde jaar en ze lieten m'n moeder en barba Vanghelis bijna in armoe achter. En toen Vanghelis zijn broer op een keer egoïst noemde en hem verweet, dat hij zijn succes te danken had aan hun vaderlik erfdeel, dat helemaal door hem alleen opgemaakt was, beval barba Spiro zijn bedienden om hem de deur uit te zetten, en schreeuwde: „De armen van geest moeten maar tevreden zijn met wat God hun geeft!"

En terwijl hij zo een groot filosoof werd, trouwde mijn moeder met een kaasboertje en moest hard vechten om het hoofd boven water te houen. Barba Vanghelis werd bontwerker; hij trouwde uit liefde met een fatsoenlik, maar arm meisje uit de streek, leerde haar zijn vak en zij werkten samen, tot ze bijna helemaal blind waren. Zij werden oud voor hun tijd; hun twee kinderen bezweken, nog heel jong, aan ziekte, toen ging

de vrouw hen achterna, en barba Vanghelis bleef alleen achter. Ik heb 'em et best gekend in zijn weduwnaarstijd. Hij las ook veel in slapeloze nachten. Als hij es een keer schreef, dan was et een brief naar de een of andere neef, die ergens ver van zijn land, in de misère zat, en hij deed altijd een postwisseltje bij zijn brief. De dood, die alles, waar hij van hield, had weggemaaid, had hem tegelijkertijd ook verarmd, bijna noodd-ruftig gemaakt, maar zijn hart was goed gebleven, ondanks al zijn leed en zijn tegenslagen.

„Toen ik negentien jaar was, moest ik ook m'n land uit en proberen, of het ergens anders beter wou lukken; m'n moeder was weduwe en ze stopte alles wat ze had, in m'n beurs, maar dat was niet genoeg. Toen ben ik voor het laatst op bezoek gegaan bij allebei m'n ooms. Barba Spiro, die lekker naar cosmetiek rook, vermaakte zich met zijn kinderen in de tuin; hij leerde ze discus- en speerwerpen. Hij was zichtbaar ontstemd; hij schonk me een geitenkaasje van een kilo en een ouwe sjaal, en toen gaf ie me een kus, net zo koud als zijn hart. Schreiende ben ik bij hem weggegaan. Buiten heb ik de kaas en de sjaal over de muur terug in zijn tuin gegooid en m'n wangen met gras afgeveegd.

Barba Vanghelis ontving me vriendelik, met

z'n onverstoorbaar glimlachje om z'n lippen. Hij nam z'n bril af, gaf me een stoel en praatte lang met me. Hij vertelde me van zijn leven en zei alles wat je zeggen moet tegen een kind, dat de wereld in gaat zonder geld of ervaring. Toen haalde hij een beurs uit een kast en gaf me die. Hij drukte me stevig de hand en zei: „Hier, *matiamou*, [1]) heb je alles wat ik je geven kan. Wees zuinig in je uitgaven, maar wees nooit gierig of ongevoelig. Het is beter zelf armoe te lijden, dan onverschillig te blijven tegenover de honger van je naaste. God bescherme je, adio! Ik zal je wel niet meer terug zien."

„En hij drukte me in zijn armen. Korte tijd daarna is hij gestorven. Zie je wel, Adriaan . . . de boeken maken de mensen, die ze schrijven, niet goed!"

Adriaan stond versteld.

„Hou je me niet voor de gek, Kir Nicolaas?"

„Ik zweer je bij 'et licht van m'n ogen, dat ik de waarheid gesproken heb."

„Maar hoe is 'et mogelik, dat iemand boeken schrijft voor de mensen, en niet van de mensen houdt?"

„Dat is heel best mogelik. Je verdient er geld mee, en . . ."

[1]) M'n ogen.

„Kan je geld verdienen met boeken schrijven?"

„Heel veel . . . kijk maar es naar barba Spiro; en ook nog: roem!"

„Wat roem? Er bestaat geen roem voor mensen met een dor hart!"

* * *

Toen Adriaan die avond naar bed ging, begon hij te twijfelen aan wat tot die tijd zijn sterkste hartstocht geweest was nà zijn liefde voor de vrijheid: de goddelike Letter, de mooie gedrukte letter, de beknopte frase vol liefde en waarheid, die het hart doet trillen en de geest verrukt — de edele godin, de Litteratuur! Hij las juist „*Schuld en Boete*" van Dostojewski. Met het boek in de hand keek hij strak naar de naam van zijn meest geliefde auteur, alsof hij die het geheim van zijn leven had willen afdwingen en vroeg zich af:

„Zou Dostojewski ook een dor hart gehad hebben net als die professor in de filosofie?"

De volgende morgen vroeg, dadelik na het vertrek van zijn moeder, ging hij lopen slenteren bij het Balcesco-lyceum en keek naar de leerlingen, die de school binnen liepen. Een van hen hield hij staande, zijn beste makker van de lagere school, waar hij mee in dezelfde bank gezeten had, en vroeg hem zonder inleiding:

„Ken jij een *Leven* of een *Biografie* van Dostojewski?"

„Nee, dat ken ik niet," antwoordde de ander.

„Wat leer jullie dan op die school?" vroeg Adriaan naief-verbaasd.

„O, as je soms denkt, dat je je hier enkel komt amuseren, ben je d'r lelik naast, ouwe jongen."

„Het leven van grote mannen kennen, noem je dat je amuseren?"

„Da's allemaal flauwe kul! . . . Hier leer je allereerst, hoe je je een weg door het leven moet banen. Maar ik wil wel es in de bibliotheek van het lyceum naar die rommel voor je zoeken, en dan zal ik 'et je vanmiddag geven."

„Daar zou je me een reuzeplezier mee doen . . . Ik zal hier komen om het te halen."

Een slappe handdruk, en de jonge man, die er al aan dacht hoe ie een makkelik leventje kon krijgen, verdween in het gebouw.

Verdrietig slenterde Adriaan langs de boulevard Couza, en zei bij zichzelf:

„Die rommel . . . dat is flauwe kul . . . Dat is er ook een, die professor in de filosofie zal worden, à la barba Spiro . . . Hij is bang, dat zijn vader 'em uit zal sturen om varkens te hoeden in de moerassen."

Op het uur, dat „de fabriek, waar makkelike

leventjes gemaakt worden," uitging, ontdekte Adriaan tussen al de leerlingen van de verschillende klassen zijn kameraad, die de trappen afkwam met een kollega uit de zesde, een lange jongeman met een voornaam gezicht, heel mager, de zoon van een eerbaar geestelike, die van zijn ambt een apostolaat maakte.

Op enige afstand wees de eerste zijn studiegenoot op Adriaan en zei:

„Daar heb je de makker, die zich interesseert voor de levens van grote mannen! Z'n moeder is wasvrouw, hij knecht . . . en zijn enige zorg is het leven van grote mannen! . . . Net als in het Roemeense spreekwoord: „*Wat ontbreekt een kaalhoofdige? Een kalotje met parels afgezet!*"

De zoon van de priester schaamde zich om deze grove opmerking, vooral, toen hij zag, hoe Adriaan een kleur kreeg tot achter zijn oren, maar toch blij was, dat hij het verlangde boek kreeg. De student wees zijn makker terecht op een wijze, die Adriaan plezier deed:

„Je redenering is verkeerd, Alexander; het is prijzenswaardiger je te interesseren voor het leven van grote mannen, dan voor het leven van grote gulzigaards."

En zich tot de vernederde wendend:

„Leest u enkel dit soort boeken, vriend?"

„Ja, meneer."

„Dat is heel goed. Ga daar maar mee door."

Het boek was: „*Herinneringen uit het Dodenhuis*," en het begon met een biografie van Dostojewski, een waar feestmaal: twintig bladzijden, ondertekend door Georg Brandes.

Ongeduldig, alsof het snoeperij was, begon hij de biografie al te lezen onder het naar huis gaan, verslond hem al lopende, vernam vreselike bizonderheden over het tragiese bestaan van de ongelukkige schijver, vroeg hem schreiend vergiffenis, omdat hij aan zijn oprechtheid getwijfeld had en overstelpte alle professoren in de filosofie met vervloekingen.

Met het boek in de hand kwam hij als een stormwind bij Kir Nicolaas binnenvallen:

„Luister es!" schreeuwde hij. „Je zult ondersteboven rollen! Die oom Spiro van jou heeft een verkeerde loopbaan gekozen, hij had liever spekslager moeten worden dan schrijver. Hier heb je het leven van een schrijver!"

En, hijgend, met een door triomfantelike ontroering verstikte stem, las Adriaan de banketbakker de alles verhelderende biografie voor en deed zijn best, de smartelike bladzijden goed tot hun recht te laten komen. De brave man luisterde tot het einde, onderworpen, en bleef bij zijn

mening. Zo is het bijna altijd: die ons het dierbaarst zijn, begrijpen niet wat ons hartstochtelik bezig houdt.

* * *

Van de volgende dag af begon Adriaan zijn vriend-patroon met vuur te helpen, maar een week lang werd hij door heel de buurt uitgelachen. Zijn moeder verkropte die schande dapper, maar ze leed er toch onder. Adriaan trok er zich volstrekt niets van aan. Hij antwoordde met een verachtelik zwijgen op het gejoel van de jongens, die tot onder de ramen van de winkel hun scheldwoorden kwamen uitbulken, en al gauw merkte Adriaan verrast, dat diezelfde gulzige kwelgeesten hem het hof kwamen maken, hem vleiden, happig op een stukje *platchynta*.

Ze stonden in groot aantal voor de deur van de winkel, loerden met wijd open ogen naar de koek, watertandden en wachtten op het juiste moment om een paar stukjes af te bedelen. Meestal kwamen ze met een hele bende binnen achter een, die wat kwam kopen. De koper werd omringd, gevleid, gesmeekt om wel te denken aan vroegere edelmoedigheden, waarvan hij zelf had mogen profiteren.

Vergeet niet, drong een ander aan, dat ik altijd

met heel de bende gedeeld heb! Maar meestal deed de koper van het brok niet veel anders dan zich doof houden en zich lekker volproppen, terwijl de anderen het water uit de mond droop.

De koek moest een pond wegen, maar er werd niets gewogen, alles werd zo maar op het oog geschat, naar de luim van de verkoper en het gezicht van degene, die kocht. Natuurlik was zo'n mannetje nooit tevreden, als Kir Nicolaas een stuk van een of meer stuivers afsneed, en maakte een afwerende beweging met de schouders. De jongens beschuldigden ,,de Albanees'' ervan, dat hij guller was voor de meisjes, dan voor de jongens. De meisjes pakte hij wel eens om het middel met twijfelachtige vriendelikheid, met verdachte tederheid. Want Kir Nicolaas was nog niet oud. En als zo'n meisje met een paar brutale ogen, de benen bloot tot boven de knie, de kleine harde borsten trillend onder een doorzichtig bloesje, in de deuropening kwam leunen en met de ogen bedelde om een kruimeltje *platchynta*, begon Kir Nicolaas te gloeien van een vuur, heter dan dat van zijn oven. Hij pakte haar onder de kin en vroeg:

,,Wat wil je, kleintje?''

,,Oh, ik heb zo'n trek in een klein stukje!''

,,En je hebt geen centen?''

„Nee, die heb ik niet . . . Maar geef me nou asjeblieft dat stukje, dat daar opzij ligt . . . Ik heb er zo'n reuzetrek in!"

De Albanees boorde zijn flikkerende ogen diep in die van het meisje, dan begon hij een wijsje van zijn land te fluiten, nam zijn mes en sneed een stuk koek af. Het meisje was dermate verrukt, dat ze zeker niets zou hebben kunnen weigeren aan een zo edelmoedig man. Maar Kir Nicolaas was geen satyr; hij onderdrukte zijn begeerten en vergenoegde zich ermee, de haren van de smulster te strelen, terwijl deze met alle soorten van voorzorgen aan haar koek likte om hem maar zo lang mogelik te laten duren. Meer om wat te babbelen, dan om haar te overtuigen, zei hij tot haar:

„Arm schaap . . . Mooi kindje . . . wees toch geen slavin van je lusten. Bij een ander dan mij had dat stuk koek je misschien je maagdelikheid gekost. En veel later, op een dag als je misschien „ouna prima donna" geworden bent, gevierd door mannen, die champagne uit je schoentje drinken, zou je het je bitter berouwen, dat je voor een kruimel *platchynta* een „koopwaar" gegeven had, die je best een landgoed had kunnen opbrengen!"

Maar, zich tot Adriaan wendend, weersprak hij zichzelf in 't Grieks:

„D'r is niks van waar, *Moré Adriani*. Als die koopwaar werkelik goed is, wordt ze altijd gegeven voor een stukje platchynta of alvitz [1]), want op dat moment is ze nog waardeloos voor de vorsten, die haar niet op de juiste prijs schatten vóór ze door de handen van de ... banketbakkers gegaan is."

Kir Nicollaas leefde overigens in concubinaat met een vrouw, veel jonger dan hij, die eertijds mooi en verleidelik geweest was, maar die nu werd verteerd door de tuberculose; zij leefde in haar laatste dagen, maar zij leefde als een ware razende, lachte om de raad van de dokter, rookte, dronk, vierde feest, — zonder angst voor de dood, die al in de andere kamer stond te wachten — en mengde van de ochtend tot de avond de tranen van vreugde met die van berouw.

Léléa Zinca had in een sigarettenfabriek te Boekarest gewerkt, waar een man met een goede betrekking haar uitgehaald had om met haar te trouwen. Na verloop van een jaar had ze hem verlaten om met Kir Nicolaas naar Braïla te vluchten, waar ze niet alleen de herinnering aan een alledaagse en meewarige echtgenoot begroef, maar ook haar jeugd, snel verbruikt in uitspattingen van allerlei aard.

[1]) Nougat.

„Ik was nog maar net zeventien jaar, toen ik Nicolaas leerde kennen", vertelde zij aan Adriaan, die spoedig haar vriend geworden was, „maar die duivelse *platchyntar*, al grijsde zijn haar ook al, hij beviel me, die ouwe kater! Zodra hij op een dag tegen me dorst zeggen — tegen mij, mevrouw Vasilesco, die geheel in moesseline gekleed en een goeie klant voor zijn *platchynta* was: „O, jij verliefd tortelduifje! Ik zou er tien jaar dwangarbeid voor over hebben, als ik enkel maar de braambessen van je ogen mocht kussen!" — Begrijp je, Adriaan? Tien jaar dwangarbeid voor een kus, dat klinkt aardig als je zeventien jaar bent! En dus heb ik Nicolaas die kus toegestaan; en in plaats van hem naar de galeien te sturen, heb ik er hem nog meer gevraagd, want hoe meer ik er kreeg hoe meer ik er hebben wou. Toen, nou, verdorie . . . toen heb ik gedaan wat je nou eenmaal doet, als je geen grote dame bent: ik heb m'n chimpansee en z'n moesselientjes laten stikken, en ik ben weggelopen met de man, die tien jaar dwangarbeid over had voor een zoen. Zo is 'et gegaan. En ik heb nergens spijt van, dan alleen van mijn leven, dat gauw voorbij zal zijn."

Zij was uiterst zindelik, tot in het maniakale toe, Léléa Zinca, en van haar divan af, waar ze altijd lag te rusten, schreeuwde

ze tegen iedereen, die wou binnen komen:
„Héé! . . .Veeg je voeten!"

Om een beetje fleur in haar bescheiden inboedel te brengen, veranderde zij elke Zaterdag (de dag van de grote schoonmaak) de stand van de meubels; ze sjouwde zich een ongeluk door in haar eentje het bed naar de plaats van de kast te slepen, deze naar de plaats van het buffet, het buffet daar, waar eerst de wastafel stond. En na verloop van enkele weken, stonden alle meubels weer op hun oude plaats, na een rondreis door heel de kamer gemaakt te hebben. Op de avonden van de grote verwisseling kwam Kir Nicolaas, keurig opgedoft en gewassen, bij zijn vrouw binnen, en riep op zingende toon altijd dezelfde korte opmerking:
„Een nieuwe mode, Zincoutza!"

Dat woord beviel zijn Zincoutza en maakte haar zachter. Want ondanks de goedheid van haar vriend was de arme vrouw door al haar lijden hard en ruw tegen hem. geworden als een helleveeg. Toch sprak Kir Nicolaas haar nooit tegen en spande zich in om aan al haar grillen te voldoen. Die soms aan het schaamteloze grensden. Zo liet Léléa Zinca op haar Zondagse feestjes in het priëel in de tuin, waar zij alle vrienden en vriendinnen verzamelde aan een uitgezochten gul besproeid maal, een luidruchtige harmonika komen of een draai-

orgel. Zij dronk tot ze bijna van leven of dood niet meer wist, begon eerst romances te zingen met begeleiding van de schreeuwerige instrumenten, die ze met de vinger tot meer of minder spoed aanzette, en tegen twee uur 's nachts eindigde zij met obscene liedjes, tranen en scheldwoorden voor iedereen, te beginnen bij haar echtvriend en eindigend bij de muzikant.

De uitbarsting begon gewoonlik met een verwijt aan Kir Nicolaas, die naar haar smaak niet voldoende deel nam in de algemene vreugde.

„Kijk nou die kaffer daar zitten!" schreeuwde ze plotseling, de tafelgenoten op haar man wijzend; „die ouwe idioot heeft de hele avond zijn mond nog niet open gedaan dan om er kip in te stoppen en te lachen als een gek, maar met die varkens van zijn vuile natie kan die wel zingen en z'n eigen druk maken! Ellendeling! Jij hebt me zo ongelukkig gemaakt! . . . Luizebos zonder God of gebod! Zwerver zonder hart! Ik was zeker blind, toen ik op jouw verliefd geworden ben! En denk je dat es in, dat ik nou allerlei gekheid uit moet halen, me afbeulen, bloed spuwen, alleen om die schoft een plezier te doen . . . èn jullie ook, ja, jullie allemaal, bende hongerlijers en klaplopers, die best op je gemak bent aan mijn tafel, maar nooit een maal eten voor een ander

betaalt! . . . Donder allemaal op, vuilakken, ik wil je nooit meer zien, ik wil je naam niet eens meer horen noemen!"

Dan merkte ze, dat de muzikant in z'n baard stond te lachen, en viel tegen hem uit:

„En jij, smerige bedelaar, wat doe je nog hier? Wat sta je daar te luisteren naar dingen, die je niet aangaan? Vooruit, de deur uit, plebejer, en waag 'et niet je tronie nog ooit hier te vertonen!"

In het begin werd de longlijdster heftig gelaakt om haar onverdragelik karakter. Later werd dat beter. De gasten poetsten de plaat, zodra de onweerswolken zich samen begonnen te trekken, en lieten de echtgenoot alleen om de bui het hoofd te bieden. De beledigden spelend, mokten ze tot de volgende Donderdag. Van die dag af kon Léléa Zinca de eenzaamheid in haar kamer niet meer verdragen. Haar gepeins ging onvruchtbaar te loor in de rook van haar sigaretten, en het spinnen van de kat begon op haar zenuwen te werken.

Dan liet zij een meisje een van de minst haatdragende der beledigde „vriendinnen" halen, en deze kwam zonder al te veel excuses te eisen, kuste haar en nam op zich de andere mokkende dames ook weer mee te brengen, wijzend — opperste argument — op de ziekelike toestand van Léléa

Zinca; de laatsten bewerkten weer haar mannen, en de volgende Zondag zat het gezelschap opnieuw kompleet in het priëel.

Onder de namiddagthee, die het avondfeest vooraf ging, schreide de zieke tranen van berouw en verontschuldigde zich onomwonden:

„Wat zal je d'r aan doen? Ik ben zo ongelukkig? Niet omdat ik gauw sterven zal, oh! daar trek ik me niks van aan! Maar die man verwaarloost me teveel tegenwoordig; ik ben niks meer voor 'em: een uitgedroogd lichaam, net goed genoeg om tussen vier planken gepakt te worden. Hij staat de hele dag koeterwaals te praten met landgenoten van 'em, even smerig als hij, en hij ziet me alleen nog om twaalf uur bij het eten, en 's avonds in bed blijft ie zover mogelik bij me vandaan. Ik heb niks meer dan m'n sigaretten en m'n poes!"

„Ja, 't is treurig, arme Léléa Zinca!" besloten de gasten barmhartig.

En iedereen omhelsde haar.

Maar op dit moment verscheen Kir Nicolaas, met een nieuw pak aan, gewassen, gepommadeerd, zijn baard gekamd, flink rechtop, met zijn vlammende ogen-van-oosterling, en onmiddellik veranderde Léléa Zinca geheel en al van toon. Zij nam hem bij de hand, liet hem naast haar gaan zitten, schonk hem thee in en zei:

„Ach, lieve kerel, ik verwijt jou toch immers niks . . . 't Is allemaal de schuld van het leven . . Dat leven, dat zoveel belooft bij het begin en zo weinig z'n beloften nakomt . . . Je kunt geen glas meer drinken, zonder de bittere droesem op de bodem te vinden . . . En dan, je weet, 't zal gauw met me gedaan zijn . . . en toch vin ik 'et beroerd, dat ik al twee en dertig ben! Weet je 't nog, in Boekarest, toen ik nog heel jong en mooi was, en in moesseline gekleed, en toen heb je tegen me gezegd:

„Oh, verliefd tortelduifje, ik zou er tien jaar dwangarbeid voor over hebben, als ik enkel maar de braambessen van je ogen mocht kussen!" Wat de tijd vliegt! 't Is net of 'et pas gisteren was! En misschien zullen de volgende lente de leeuwerikken al op mijn graf zingen!"

Dan keek ze hem vol liefde aan en wees hem de gasten:

„Kijk es, hoe gelukkig ie is! Ik zou er mijn hand voor in het vuur willen steken, dat ie aan 't scharrelen is geweest met de een of andere straatmeid voor een dubbeltje *platchynta!* Dat neem ik 'em kwalik, maar as ik, alleen in m'n kamer, aan al die dingen denk, troost ik me weer met de gedachte, dat ik in zijn plaats hetzelfde zou doen. D'r is niks tegenin te brengen: het rad draait . . .

jammer voor degene, die er door gekraakt worden."

Tegen het vallen van de avond, als de theepartij was afgelopen, ging de straatdeur zachtjes open, alsof een kinderhand er tegen duwde: de harmonikaspeler, die acht dagen vroeger weggejaagd was, stak zijn hoofd om de hoek. En Léléa Zinca schreeuwde tegen hem:

„Kom d'r in, zwerver, de buren kijken naar je!"

* * *

Met deze omgeving, waar alle menselike vreugde en ellende samenwoonden, maakte Adriaan kennis gedurende de zomer, waarin hij bij Kir Nicolaas werkte.

Een andere, even rijke en nieuwe wereld ging nog voor zijn nieuwsgierige ogen open: de kazerne van het 11de regiment cavalerie, vlak bij de banketbakkerij. Kir Nicolaas sleet er veel *platchynta* en krakelingen-met-maanzaad-bestrooid. Ook daar bestonden heel wat dingen, waar de mensen niets of weinig van wisten. Adriaan ontdekte ze en deed er zijn voordeel mee.

Zoals alle andere jongens van zijn leeftijd wist Adriaan, dat „de kazerne de plaats is, waar de soldaten wonen" en dat de „soldaten militairen zijn". De kazerne! Zo had hij dat uitgestrekte

terrein horen noemen, zorgvuldig afgesloten, dat voortdurend krioelde van mannen en paarden, waar zonder ophouden de trompetten schetterden, waar een ononderbroken komen en gaan was van mensen — maar door verschillende deuren — waar officieren in rijtuigen aankwamen, fourageurs stro en mest haalden en brachten, en waar in het midden de grote gebouwen stonden, somber als het Huis van Bewaring, dat er naast lag.

Wat er eigenlik wel gebeurde op dit grote terrein, daar wist Adriaan even weinig van als de andere jongens, maar in tegenstelling met dezen vermaakte hij er zich mee de legende en de werkelikheid met elkaar te vergelijken, want hij vergat niet licht iets, dat hij gezien of gehoord had. Zo begreep zijn vroegrijp verstand de tegenstelling tussen de inhoud van het schoolliedje:

Hoe schoon is het soldatenleven . . .

en wat de soldaten deden en zeiden waar hij bij stond. Die afgezaagde mop had Adriaan nog door geen enkele soldaat horen zingen, alleen maar door kinderen. De kinderen zeien, dat het leven van een soldaat mooi was, maar de soldaten zeiden het niet, geen enkele soldaat.

Dezen had Adriaan andere dingen horen zeggen en zien doen; en in verband hiermee kwam hem

weer een voorval te binnen, dat onuitwisbaar geprent gebleven was in de schemer van zijn kinderherinnering. Hij was toen zeven jaar. Op een avond kwam hij met zijn moeder van een wandeling buiten de stad terug, en ze liepen langs de hekken, die het voorplein van de artillerie-kazerne afsluiten, toen een soldaat zijn moeder aanriep. Zij gingen naar hem toe. De jonge man bedelde om een beetje tabak. De moeder liep hard weg om voor een paar stuivers een pakje tabak te gaan kopen, en in die tijd bekeek Adriaan op zijn gemak het gezicht van de artillerist, dat een brede wond droeg:

„Wie heeft je zo toegetakeld?" vroeg het kind.

„M'n sergeant," antwoordde de man.

„En waarom?"

„As je eenmaal soldaat bent, zal je gauw genoeg weten waarom."

Adriaan vergat dit kleine voorval nooit, en het kwam hem altijd weer voor de geest, als de soldaten bij elkaar kwamen en gingen drinken in de herberg van de buurt. Dan hoorde je ze schreeuwen:

„'k Heb er een jaar opzitten! nou nog twee!"

Of:

„Nog maar zes maanden en m'n drie jaar dwangarbeid zitten erop!"

En elke herfst de lotelingen:
„Broeders! Drie jaar van je jeugd verloren!"
„Vaarwel m'n mooie bos haar!"
„O, liefste, wanneer zal ik je weerzien?"
„Vrienden, we gaan het kleed van de staat, het kleed van de duivel dragen . . . Vaarwel, vrijheid!"
En ten slotte zongen de matrozen, die vijf jaar moesten dienen, onder het voorbijkomen:

„Die het leger heeft uitgevonden,
Zal door God gestraft worden!
De wormen zullen 'em levend opvreten!
Z'n nakomelingen zullen verrekken in de woestijn!

Dus, er was sprake van dwangarbeid, verloren jeugd, het kleed van de duivel, en scheldwoorden aan het adres van degene, die het leger uitgevonden had. Maar waar waren nu de soldaten, die zongen:

„Hoe schoon is het soldatenleven!"

Gewapend met zijn eigen opmerkingsvermogen ging Adriaan het soldatenleven eens van dichtbij bekijken.
Hij ging er alleen 's Zondags heen, de dag, waarop de landweer exercities had: dan waren er veel meer klanten dan door de week. Na zijn winkel te hebben toevertrouwd aan de hoede van

een landgenoot, ging Kir Nicolaas zijn gewone verkoper helpen. Deze verkoper was een boef. De banketbakker had hij elke afrekening ruzie met hem.

„Ze hebben me bestolen! De soldaten bestelen me, dat weet je best!" riep de ander elke avond.

Kir Nicolaas werd een beetje boos, accepteerde dan de afrekening en zei tegen Adriaan:

„Ik weet wel, dat de soldaten stelen, maar ik weet ook, dat hun diefstal voor hem een voorwendsel is om mij veiliger te kunnen bestelen. Maar dat is niks: hij heeft er veel meer narigheid van, dat ie alle dagen moet liegen dan ik van die paar kwartjes verlies."

„Misschien zou het beter zijn, z'n weekgeld te verhogen," overwoog Adriaan, „dan hoefde hij niet meer te stelen."

„Ach, vriendje, dat heb ik al een keer gedaan, omdat ik er net zo over dacht als jij, maar een week nadien begonnen de soldaten weer te stelen."

Adriaan kon er zich intussen van overtuigen, dat er vaak werkelik gestolen werd. De soldaten omringden de „*platchyntars*", zodra ze hun standplaats innamen, en zij verdeelden zich in drie duidelik onderscheiden groepen. Allereerst had je de eerlike kopers, die met de centen in

de hand een warme krakeling of een schijf *platchynta* kwamen vragen en loyaal betaalden. Dan waren er de gauwdieven, die op twee manieren te werk gingen: sommigen loerden op een moment van onoplettendheid en gapten dan de koopwaar weg zonder gezien te worden; anderen, lage individuen, geboren gevangenisboeven, die ze „gâtosi" noemden, kwamen onbeschaamd naderbij en vroegen „een stuk van een stuiver". Kir Nicolaas herkende zo'n bandiet, maar dorst niet te weigeren, bang, dat zijn kraampje onverwijld tegen de grond zou gaan. Als de man bediend was, lette hij goed op hem. Deze at van zijn koek en slenterde kalmpjes weg. Dan riep de patroon:

„Héééé! jij daar! Je hebt nog niet betaald!"

En de oplichter keerde zich zelfverzekerd om:

„Wat jij! vuile Albanees! ben jij vergeten, dat ik het geld al van te voren op de tafel gesmeten heb? Heb je al es een klap op je lelike smoel gehad?"

Kir Nicolaas zweeg, keek Adriaan lange tijd aan en zei eindelijk in het Grieks:

„Zie je die vent daar? . . . Nou, zolang d'r nog zulke woestelingen bestaan, zal de wereld het niet zonder degelike gevangenissen kunnen stellen!"

En dan was er nog een derde groep: de lui, die

geen geld hadden, maar eerlik waren. Dat was geen komiek gezicht meer, zoals bij de kinderen, maar buitengewoon treurig. Het was smartelik deze mannelike, magere boerengezichten te zien — hoe ze vooruitgestoken en belachelik werden door het strakke kijken naar de snoeperij. Want ze werden verteerd door een begeerte, sterker nog dan die van de kinderen.

„Potverdomme . . . wat ruikt 'et toch lekker!"

Na die uitroep draaiden zij zich om, spuwden voor zich uit en gingen weg.

Soms kocht een korporaal „in buitenmodel" een groot stuk, keerde zich naar de armoedzaaiers en begon zich met grote happen vol te proppen. Dan, als hij bemerkte, dat een rekruut met open mond naar hem stond te kijken en voortdurend spuwde, hield hij hem de koek voor „om er ook es van te happen."

„Hier, ouwe jongen, jij hebt er 'et meeste zin in van allemaal!"

De naïeve boerejongen stak zijn mond vooruit naar het lekkere hapje, maar op hetzelfde ogenblik kreeg hij een pats op zijn wang, dat zijn kepi van zijn hoofd vloog:

„Wel, jij stinkende *cojane*! Die dacht waarachtig, dat ik 'em zou laten happen ook!"

En even later naderde de „meerdere" de be-

drogen en geslagen man, veegde zijn handen aan zijn zakdoek af en zei onder algemeen gelach tot de arme drommel, wiens ogen van machteloze haat fonkelden:

„Nou, weet je wat? We kunnen wel een overeenkomst sluiten: as je me van avond bij je vrouw in bed laat kruipen, zal ik een pond *platchyta* voor je kopen!"

De vernederde man slikte de belediging zonder een woord te spreken. Dan, woedend, sneed Kir Nicolaas een flinke lap koek af, gaf het aan de stumper en zei:

„Hier, eet dat maar op, jongen. En als je je bij je meerderen wilt beklagen, zal ik als getuige komen; ik heb gezien, hoe je beledigd bent."

De arme kerel antwoordde:

„Hm! Me beklagen . . . De kraaien pikken toch mekaar de ogen niet uit . . ."

Overtuigd van deze waarheid, klaagde Kir Nicolaas in 't Grieks:

„Oh, rampzalige vent! Zelfs wie met een goed hart in deze „fabriek van ongelukken" komt, gaat er met een slecht weer uit!"

* * *

Adriaan kon zelf opmerken, hoezeer die naam „fabriek van ongelukken" juist gekozen was.

De jongen liep overal, het hele verblijf door, van de stallen tot de manege, van de ziekenzaal tot de werkplaatsen; overal waar maar iets te leren viel, stuurde Kir Nicolaas als een Mentor zijn kleine Telemachus heen.

„Ga maar es kijken wat daar gebeurt."

Bij de hoek van een afzonderlik staande kazerne zag Adriaan een tamboer-majoor, die leerling-horenblazers les gaf. De jongens bliezen:

„Ta ta-ra ta . . ."

Er deugde niks van. De majoor wierp zich, paars van woede, op de man, gaf hem een klap in zijn gezicht, rukte hem het instrument uit de handen en blies:

„Ta ta-ra ta-ta! . . . Daar! . . . Zo moet 'et! . . Wat voor verdomde hoer heeft jou in de wereld geschopt! . . . Zet je tong zoas ik 'et je voordoe. En blaas kort en hard, want daar heeft Onze Lieve Heer je longen voor gegeven!"

Adriaan keek naar de gezwollen wangen van de recruten, naar hun betraande ogen, en ging heen, bij zichzelf zeggend:

„Onze Lieve Heer heeft longen gegeven om horen te blazen! . . . "

Bij de hoefsmid zag hij hoe de baas zijn helper met een gloeiend ijzer sloeg, zodat de vodden, waarin hij gekleed was, vlam vatten.

Maar de gruwelikste wreedheden zag hij in de manege. Daar kon de recruut nooit vlug genoeg opstijgen, noch zitten zoals voorgeschreven was, noch zijn paard besturen volgens de aanwijzingen en het minst van al met de zware sabel allerlei lastige figuren in de lucht beschrijven.

Midden in de manege stond een adjudant-pikeur, eveneens te paard en met getrokken sabel; hij was zoo mager als een geraamte en altijd woedend; hij wachtte maar tot er iemand een fout maakte, sprong dan op hem toe en sloeg hem met het plat van de sabel op de rug. Adriaan telde op een dag tien slagen met het plat van de sabel op de rug van de zelfde man binnen een uur tijd, en hij vroeg zich af hoe de rug van die rampzalige er wel uit mocht zien, aan wie de dichter de woorden in de mond gelegd had: „*Hoe schoon is het soldatenleven*!"

Dergelijke schouwspelen gaven hem zeer gedecideerde meningen over de schoonheid van dat leven. Maar zijn verontwaardiging bereikte het toppunt, toen hij op een dag las, dat een cavalerie-officier zijn sabel dwars door het lichaam van een soldaat gestoken had. En zoo was hij ook niet verbaasd, toen hij acht jaar later hoorde, dat de soldaat Ipsasoï, van Craïova, die dertig dagen arrest gekregen had, omdat hij zich beklaagd had

bij koning Karel, op de binnenplaats van de kazerne de vijf kogels van zijn geweer afschoot op een groep officieren in een rijtuig, er enige van doodde en anderen verwondde.

* * *

Overdag onder het werk toonde Kir Nicolaas zich voor Adriaan altijd even vrolik en vriendelik. Maar 's nachts, als ze met hun beiden alleen waren, werd hij een bijna geheimzinnig man. Soms was Adriaan zelfs een beetje bang van hem (zonder nochtans op te houden hem lief te hebben) wanneer hij de diepste grond van zijn karakter peilde. Het vak van *platchyntar* dat Adriaan prettig vond en dat zijn onafhankelikheid verzekerde, had ook zijn schaduwzijden. De dag ging voorbij met babbelpraatjes, wandelingetjes, slaapjes en de kleine verkoop, die eigenlik een vermaak was; maar de nachten waren daarentegen veel zwaarder. Er moest om vier uur opgestaan worden om het beslag klaar te maken. 't Is waar: Kir Nicolaas verplichtte de jongen niet om zo vroeg op te staan, maar Adriaan deed het blijmoedig uit eigen beweging, omdat hij zo veel van zijn oude vriend hield.

Na het avondeten werd de winkel gesloten en tegen negen uur gingen ze naar bed, na de gist

gemengd te hebben. Om twaalf uur stond Kir Nicolaas op, kneedde een uur lang vijftig kilo meel, en ging dan nog drie uren slapen. Eindelijk, om vier uur, begon de fabrikatie van de *platchynta* en terzelfdertijd die van de krakelingen. Dan ontwikkelde Kir Nicolaas een energie, die hem onherkenbaar maakte. De zeventig kilo deeg, waarvan een derde bestemd was voor de koek en de rest voor de krakelingen, moesten vóór zeven uur 's morgens tot verkoopbare waar gemaakt worden, op gevaar af de hele winkel te blameren. De verkoper kwam om vijf uur en stookte de oven op. Een uur later was het zware werk voorbij. Koek en krakelingen kwamen in stromen uit de oven, vulden de winkel tot in alle hoeken, prikkelden de neus met hun geuren en streelden het oog door hun rode kleur.

Dat was precies het goede ogenblik. Honderden arbeiders kwamen in troepen voorbij en kochten de nog gloeiende lekkernij. Daarna begon de rustperiode, de onbeduidende verkoop en de gesprekken met de landgenoten achter een glaasje.

De werkplaats, waar Adriaan zulke opwindende uren beleefde, lag achter de winkel. Daarna kwam de bergplaats van het meel en het gereedschap, en dan eerst volgden de twee kamers, waar de banketbakker woonde en waar Léléa Zinca ver-

teerde van ongeduld, verzonken in een altijddurende zwaarmoedigheid, met haar kat en haar sigaretten.

En zo, van de wereld afgesloten, omgeven door de duisternis, werd Kir Nicolaas elke nacht de natuurlike mens, zoals de bergen van Albanië hem hadden geschapen, zoals hij geweest was, vóór hij door de mensen beledigd en door het leven op de knieën gedwongen werd. Geen glimlachend gezicht meer, geen voorkomende houding, geen gebogen rug, want er waren geen klanten, die hem tweemaal zoveel vroegen als waarop ze recht hadden, geen buurvrouwen, die hem zijn fortuin misgunden, geen ploert, die dreigde zijn kraampje ondersteboven te trappen, geen officier, die hem met een blik aan zijn verstand bracht, dat het tijd werd om hem gratis een portie in boter gebakken *platchynta* thuis te bezorgen. Er was zelfs geen Léléa Zinca om hem te verwijten, dat zij ziek en hij kerngezond was.

Dan was hij mooi om te zien.

Blootshoofds, naakt tot aan het middel, met een rood hoofd, zijn gespierde armen en zijn zwaargebouwde tors, leek hij opgenomen in een wervelwind. Grote stukken zwaar deeg, met een enkele beweging uit de trog gesleurd, scheurde hij als vodden in stukken. Op de tafel voor hem

veranderde de stapel snel in lange slangen; deze werden als mechanies in honderd, twee, driehonderd balletjes verdeeld zo groot als citroenen. Enkele handige bewegingen voor elk balletje en weldra kwamen de krakelingen in ononderbroken rij met een mooie boog in de grote koperen ketel vallen, waarin Adriaan ze kookte. Dan haalde hij ze er uit, kneep ze wat smaller en strooide er maanzaad over. Daarna was er niets meer te doen, dan ze in rijen op de planken te leggen en ze naar de oven te brengen. Banaal deel van de arbeid, waar Kir Nicolaas niets om maalde: doodgewone krakelingen! . . .

Maar daarna kwam de meesteres van het huis, de schone slaapster in de boter, de eieren en de kaas, zij, waar alle monden naar snakten, de sappige *platchynta*!

Wacht hier es even! . . . Halt, knoeier, praatjesmaker, schaamteloze schrijfmaniak! Hier gaat het er niet meer om, dit en dat te vertellen: nu ga je raken aan de ziel zelf van Kir Nicolaas . . . Goed, raak dan aan haar, maar doe het met vrome handen, of loop anders naar den duivel! . . .

Adriaan sluit de kookketel en doet de deur open om de damp te laten wegtrekken. Kir Nico-

laas wist zijn voorhoofd af, gaat op een stapel lege zakken zitten en rolt een sigaret:

„Adriani . . . beste jongen . . . Klaar met die vervloekte krakelingen!"

„Klaar, Kir Nicolaas . . . En nou is de beurt aan de *platchynta*!"

„*Pla-tchyn-ta*" . . . spelt Kir Nicolaas.

Fors ademt hij de rook van zijn sigaret in. Zijn blik, recht voor zich uit in de nacht, die door de dageraad begint te verbleken, vliegt uit naar voorbije liefde, alle liefden, van barba Vanghelis af tot Léléa Zinca toe:

„Ja, Adriaan: de *platchynta* . . . Die kent mijn hele leven . . . Kom! Vooruit"

De plank, met reuzel ingewreven, wordt naar beneden gehaald. Zij heeft een oppervlakte van vier vierkante meters, en in een oogwenk ligt zij half vol met balletjes en schijven. Nu staat Adriaan overeind naast zijn meester. Hun ellebogen raken elkaar bijna. Hun gezichten zijn naar het morgenlicht gekeerd. Alvorens de balletjes te gaan kneden, luistert Kir Nicolaas aandachtig; door de open deur klinkt de onbarmhartige hoestaanval, die de tuberculeuze vrouw iederen morgen de borst verscheurt. De honden blaffen.

„Doe de deur dicht, Adriaan."

Adriaan sluit de deur en kijkt tersluiks naar

het gezicht van Kir Nicolaas; het is kalm, bleek, de mond staat half open, de neusgaten lijken verwijd; zijn ogen worden bijna boosaardig. Maar daar grijpen de handen van de banketbakker elk een balletje. Met rythmiese bewegingen worden ze gekneed en zuiver rond gerold. Adriaan rolt ze door de reuzel en legt ze in dicht aaneengesloten rijen neer.

Plotseling blijven de handen krampachtig kneden aan twee balletjes en tegelijkertijd zet de man zijn borst uit en werpt een waterval van metalige klanken de lucht in, die de vensters doen trillen. Zijn machtige stem moduleert op harmonieuze wijze een wild lied. Hij vergeet alles om zich heen. En terwijl onder de woeste druk van zijn longen zijn hals opzwelt en blauw wordt en, zijn stembanden bijna barsten, blijven zijn handen machinaal bezig aldoor dezelfde deegballetjes te kneden, eindeloos voort.

Adriaan, trillend tot in het diepst van zijn wezen, kijkt verholen naar dat in hartstocht vertrokken gezicht, waar een wrede smart zich spiegelt in de versomberde ogen, om de verwrongen mond, en gaat eerbiedig op zij.

In welke taal zingt Kir Nicolaas? Is het Grieks? Turks ? Albanees ? En wat zegt hij ?

Van de toppen der bergen,
Waar hij het levenslicht aanschouwde,
Daalt een jonge man af naar de vallei.
Hij maakt geen wandelingetje;
Hij gaat niet naar de veemarkt:
Op zijn vertrek zal wellicht geen weerkeer volgen.
Oh, zeker, hij zal misschien niet meer terug keren!
En lange tijd volgt hem de betraande blik
Van een goede moeder:
M'n lief kind, klaagt zij;
Alleen een moeder kent het verdriet,
Dat men nooit vergeet!
Waarom laat de Heer de moeders, die
Hun kind verloren, nog in leven?
Het kind, dat in de aarde gelegd wordt,
Of naar vreemde kusten gaat,
Waar ze lachen zullen om zijn taal;
Waar zijn vreugd en verdriet onbegrepen blijven
En waar iedereen hem toe roepen zal:
„Vreemdeling!"

Kir Nicolaas houdt op... Hij kijkt naar zijn handen en bemerkt, dat de twee geknede en herknede balletjes bedekt zijn met kleine blaasjes, die openspringen. Hij gooit ze in een hoek en begint het deeg te pletten, met de hand te pletten, zooals men dat in het wes-

ten niet kent en dat een buitengewone behendigheid vergt, die alle bewondering verdient.

De balletjes, al met vet ingesmeerd en neergelegd, worden met twee tegelijk met de handen platgedrukt, tot ze de grootte hebben van een bord. Weer een beetje reuzel en nu worden de twee plakken op elkaar gelegd en de randen met de vingers aaneengekneed. Dan begint het ,,slaan". De plak deeg wordt gegrepen, in de lucht geslingerd, waar ze omdraait en daarop plat neervalt op de tafel, met een harde slag. Van vlucht tot vlucht wordt zij breder en dunner, en de omtrek zienderogen groter. Op die ogenblikken, als Kir Nicolaas de doorzichtige plakken deeg rond zijn hoofd laat pirouetteren, wordt hij in de ogen van Adriaan een held, die strijdt met angstwekkende vijandelike elementen. In de handen van een oningewijde zou het blaadje, dunner dan het dunste plaatje mika, al lang in vele stukjes gescheurd zijn. Maar Kir Nicolaas, die het nooit fijn genoeg vindt, rukt het weer van de klevende tafel, zwaait het nog een keer in de lucht, waarna het kletsend terugvalt. Het bedekt nu een oppervlakte van twee vierkante meter. Het wordt in achten gevouwen. Tussen de plooien brengt Adriaan telkens als zijn meester weer een deel omvouwt, een laag van geklopte eieren, witte

kaas en suiker aan. En dan is ze klaar voor de oven, de heerlike Roemeense *platchynta,* die in het Oosten de Turkse naam *bougatz* draagt. Die van Kir Nicolaas is rechthoekig van vorm en weegt ongeveer een pond. Iedereen is er dol op. Niemand weet hoeveel leed zij in zich bergt.

O, gij, *platchynta*-eters in het Oosten! Wees menselik voor de arme, vettige *platchyntars,* die met zo'n onderworpen glimlach op uw nobele hooghartigheid antwoorden!

* * *

En nu de taartvormen enkel nog maar wachten om in de oven geschoven te worden, rusten Kir Nicolaas en Adriaan uit en drinken een stevige kop Turkse koffie.

„Kir Nicolaas, waarom ben je 's nachts zo treurig?"

De aangesprokene antwoordt niet dadelik. Hij rookt en kijkt de nieuwsgierige jongen lang aan. Zijn ogen, zijn lippen, zijn hele gezicht is weer goed geworden. Hij glimlacht in zich zelf.

„M'n arme Adriani! . . . Je wil te veel weten . . . Je kan niet alles zeggen, wat je voelt . . . Laat me liever het vriendje, dat je van mij bent, een kus geven!

„Als je groot bent, zal ik nog maar een her-

innering voor je zijn. Dit moet je goed weten: de vreemdeling is een schaduw, die zijn land op zijn rug meedraagt. Dat staat de patriotten niet aan, en daarom is de vreemdeling overal te veel. Maar er is iets ergers. Het komt ook voor, dat de man, die zijn land verliet zelfs mishaagt aan hen, die van hem gehouden hebben, en dat is treurig.

„Toen ik die arme Zincoutza pas kende, vond zij alles wat ik deed, alleraardigst, mijn linkse manieren, m'n uitvallen, m'n gebroken Roemeens, tot mijn babbelpraatjes met vreemdelingen toe. Overal had ze plezier in, om alles lachte ze. Maar zodra de eerste tekenen van de wrede ziekte zich vertoonden, was ik voor mijn liefste nog maar enkel een „vuile natie".

„O, *Moré Adriani*! Jij kunt je niet voorstellen hoe hard het is voor een tedere vriend, het beminde gelaat een twistzieke uitdrukking te zien krijgen, en de mond, die liefkozende woordjes sprak, scheldwoorden te horen uitbraken. Dat valt op ons hart als kokend water op een mooie roos, en als soms de roos dat bad al overleeft, zij wordt toch nooit meer, wat ze geweest is. Ik heb haar vergeven, natuurlik, maar ik heb niet kunnen vergeten, dat mijn vriendin zelf zich aan de zijde van de minderwaardigste schepsels

schaarde om bij gebrek aan argumenten te spuwen op wat voor een vreemdeling het heiligste is: de streken, waar hij geboren werd en zijn zoetste uren beleefde! Zoet, zelfs al waren ze ellendig . . . En hoe meer zij mijn dierbare herinneringen schond, hoe nauwer ik mij aansloot bij de mannen van mijn land, die ze mij weer te binnen brachten. In het begin van ons samenleven zou ik graag uit mijn met littekens overdekte Albanese huid gekropen zijn en in de hare geslipt, maar door haar eigen toedoen had ik weldra nog maar één hartstocht: mijn droevig verleden te herleven, mij te bedrinken met mijn landgenoten, in mijn winkel een stuk Albanië bij elkaar te halen.

„En wat een geld is er tegelijkertijd het venster uitgegooid! Krankzinnige sommen voor dokters en geneesmiddelen en de smulpartijen van die lieve en ongelukkige Zincoutza! Tonnen *platchynta*, duizenden en duizenden krakelingen, door deze arme handen in hartverscheurende nachten gemaakt en naar de duivel gejaagd!

Toen ik me hier bij mijn komst in Braïla gevestigd heb, wou ik de buren bewijzen, dat ik geen vrek was. Op de dag van de opening van mijn zaak heb ik twintig kilo *platchynta* en drie honderd krakelingen verdeeld aan groot en klein,

zonder een stuiver te ontvangen. Resultaat: „Vuile Albanees!" Ik heb er mij niet aan gestoord, hoewel het mij pijn deed. Zoals je wel gezien hebt, ben ik de vriend gebleven van de kleine schooiertjes, een toegefelik man tegenover de mensen, die me begappen zoveel ze kunnen en mij uitschelden zoveel hun lust.

„In de kazerne heb ik me ook een beminnelik mens getoond. Hoewel ik aan de kas van het regiment de voorgeschreven som betaald had, meende ik toch, dat ik zo af en toe wel es kleine attenties mocht bewijzen. Zo liet ik de kolonel weten, dat ik bereid was een grote *platchynta* te leveren, in boter gebakken, met kaas en vlees, alles van eerste kwaliteit, telkens als hij mij meedeelde, dat hij een feest gaf aan de officieren of een familiepartijtje. En weet je wat tegenwoordig het resultaat is: elke veertien dagen is er zogenaamd een feest! Als ik soms een lelik gezicht trek, schreeuwen ze tegen me, alsof het een verplichting was en geen vriendelikheid. Tot zelfs de sergeants en de adjudanten, die aan mijn kraampje zich te goed komen doen, stellen de betaling uit, „tot ze soldij ontvangen", maar dat is blijkbaar nooit de soldij, waar ze mij van willen voldoen. En als ik die streken zat ben, en ik wil voor een al te brutale belediging es voldoening

hebben, dan ben ik een „vuile Albanees", die „de mensen overlast aandoet"; ze sturen me van het ene escadron naar het andere; ze vergeten, dat ik het verkooprecht verworven heb, dat door de reglementen geëist wordt.

„Onder al die onrechtvaardigheden blijf ik zwijgen, buigen, en ik zoek troost in het gezelschap van mijn landgenoten. Ik drink me een roes, en verkwist op één avond al de verdiensten van een hele week.

„Maar dat soort vermaken breekt me de volgende dag zuur op. Ik herinner me, dat menige „dierbare vriend" mij in het vuur van het drinkgelag handig week gemaakt heeft en me een aardig sommetje afgezet. Zie je, m'n goeie Adriaan, geld weggeven doet me niks — want ik weet, dat het niet mogelik is een hart te hebben en tegelijkertijd ongevoelig te zijn — maar mijn gevoelens op een dergelijke manier te zien misbruiken . . . o, ik zou nog liever sterven! . . . "

„Zie je, daar ligt de oorzaak van mijn verdriet. Voor mijn vrienden ben ik een gemakkelik te plukken lobbes. Voor de lui uit de kazerne een schaap, dat geschoren moet worden. Voor de wijk een „vuile Albanees". Voor mijn arme Zincoutza een „vuile natie". En ik zou zo graag een broeder voor de mensen zijn, maar niemand wil

iets van me weten. Niemand wil een man, die met een goed hart geboren is, helpen om goed te blijven, en nog minder iemand, die niet het geluk heeft met een goed hart geboren te zijn, helpen om goed te worden."

EINDE.